

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

FEHMİ GÜR'ÜN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİNDE
DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÖZDEMİR

Malatya- 2019

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE VE SOSYAL BİLİMLER EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

FEHMİ GÜR'ÜN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİNDE
DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Yasemin ÖZDEMİR

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Malatya- 2019

KABUL VE ONAY SAYFASI

T.C

İnönü Üniversitesi

Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Yasemin ÖZDEMİR tarafından hazırlanan "Fehmi Gür'ün Seçilmiş Şiirlerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı" başlıklı bu çalışma 10/06/ 2019 tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından yüksek lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İsim

İmza

Başkan:

Dr. Öğr. Üyesi Hasan KURNAZ

.....

Üye:

Dr. Öğr. Üyesi Salim DURUKOĞLU

.....

Üye: (Tez Danışmanı) Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ

.....

ONAY

...../...../2019

Doç. Dr. Niyazi ÖZER

Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ'nin danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım Fehmi Gür'ün Seçilmiş Şiirlerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Yasemin ÖZDEMİR

ÖN SÖZ

İyi bir toplum olmanın ön şartı iyi insanlar yetiştirmektir. İyi insan yetiştirmek de toplumdan alınan eğitim ve terbiye ile mümkündür. Eğitimin öncelikle ailede başlar. Ailelerin kaliteli bir ortamda verdikleri eğitim, daha sonra yerini sosyal ortama yani bağlı bulunulan topluma bırakır. Bu yüzden toplumun eğitimi, değerlerine, gelenek ve göreneklerine bağlı olması gerekmektedir.

Edebi eserler kitlelere yön veren, onlara kendilerini anlatan bir ayna görevindedir. Toplumdaki aksak ve eksik yönleri çekinmeden anlatan topluma mal olmuş kişiler, eserleriyle insanları iyileştirme, güzele yönlendirme görevini üstlenirler. Bu yüzden yazar ve şairlerin eserlerini çeşitli değerleri barındırması bakımından inceleme gereği duyulmaktadır.

Bu fikirlerle seçtiğimiz ve incelediğimiz “Fehmi Gür’ün Seçilmiş Şiirlerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı” başlıklı çalışmamızın birinci bölümünde çalışmanın amacı ve öneminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, çalışmanın konusuyla alakalı kuramsal bilgiler ve ilgili çalışmalar verilmiş, yazar tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde Fehmi Gür’ün seçmiş olduğumuz yüz şiiri değerler eğitimi ve söz varlığı açısından incelenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise sonuç ve önerilerden bahsedilmiştir.

Çalışmamın hazırlanması sırasında yanımda olan, desteğini ve yardımlarını hiçbir zaman esirgemeyen değerli hocam Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ'ye, başta babam Nebi PERK olmak üzere desteklerinden dolayı aileme teşekkürlerimi sunarım.

Yasemin ÖZDEMİR

MALATYA-2019

ÖZET

FEHMİ GÜR'ÜN SEÇİLMİŞ ŞİİRLERİNDE DEĞERLER EĞİTİMİ VE SÖZ VARLIĞI

ÖZDEMİR, Yasemin

Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Ana Bilim Dalı Türkçe Eğitimi Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Dr. Öğr. Üyesi Ramazan ÇİFTLİKÇİ
Haziran -2019, xiv + 152 Sayfa

Edebiyat, estetik haz uyandıran bir sanattır. Estetik haz uyandırırken aynı zamanda insanları eğitmeyi ve güzele yönlendirmeyi amaçlar. Bu yönlendirmeyi yaparken de eğitim değerleri unsurlarını göz önünde bulundurur.

Halk edebiyatı, belli bir geleneğe sahip olan halkın içinden bir kişi ve grubun, estetik kaygılar içeren yaratmalar bütünüdür. Halk şairleri ise halkın içinden çıkıp, eserlerini yine o halka mal eden ve amacı halka çeşitli değerleri aktarmak olan şairlerdir.

“Arapgırlı Halk Şairi Fehmi Gür’ün Seçilmiş Şiirlerinde Değerler Eğitimi ve Söz Varlığı” başlığı altında hazırlanan bu çalışmada Fehmi Gür’ün seçilme sebebi, Malatya’da tanınan ve ilgi gören bir halk şairi olmasının yanı sıra şiirlerinin derin bir anlam ifade etmesidir. Bu araştırmada veri toplama aracı olarak Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Çiftlikçi tarafından hazırlanan iki ciltlik kitap seçilmiştir. Eserde yer alan şiirlerden seçilen 100 şiiri değerler eğitimi bakımından incelenmiş ve bu şiirlerin söz varlığı tespit edilmiştir.

Çalışmamız beş bölümden oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde çalışmanın amacı ve öneminden bahsedilmiştir. İkinci bölümde, çalışmanın konusuyla alakalı kuramsal bilgiler ve ilgili çalışmalar verilmiş, yazar tanıtılmıştır. Üçüncü bölümde, çalışmanın yöntemi hakkında bilgiler verilmiştir. Dördüncü bölümde Fehmi Gür’ün seçilen şiirleri değerler eğitimi ve söz varlığı açısından incelenmiştir. Çalışmanın beşinci bölümünde ise sonuç ve önerilerden bahsedilmiştir.

Fehmi Gür, Malatya'nın Arapgir ilçesinde yaşamış ve yörenin gelenek, göreneklerine bağlı bir şairdir. Şiirlerinde sık sık Arapgir'den bahseder. Gür, şiirlerini hece ölçüsüyle yazmış ve şiirlerin son dördüklerinde kendi adını kullanmıştır. Toplumda görülen aksaklıkları, yanlışlıkları, toplumsal yozlaşmayı şiirlerinde yoğun olarak işlemiştir. Şiirler dil olarak orta yalınlıktadır. Seçilen şiirlerin bir kısmında Arapça ve Farsça kelimeler ile terkiplere rastlanırken, bazı şiirler yalın bir Türkçe ile yazılmıştır.

Fehmi Gür, genellikle sevgi, dostluk, yardımlaşma ve dürüstlük gibi değerlere önem vermiştir. Bunların yanında vatansever olmak ve sıkıntılara karşı sabırlı olmak da onun için ayrı bir öneme sahiptir. Gür, şiirlerinde hem toplumsal hem de bireysel değerlere yer vermiştir. Fehmi Gür'ün şiirleri değerler eğitimi unsurları ve söz varlığı bakımından bugüne kadar incelenmemiştir. Bu çalışma bu alanda ilktir.

Anahtar Kelimeler: Şiir, Fehmi Gür, değer, değerler eğitimi, söz varlığı.

ABSTRACT

VALUES EDUCATION AND VOCABULARY IN FEHMI GUR'S SELECTED POEMS

OZDEMIR, Yasemin

Post Graduate, İnönü University, Institute of Education Sciences
Education of Turkish and Social Sciences Major
Department of Turkish Language

Thesis Advisor: Assist Prof. Dr Ramazan CIFTLIKCI

June-2019, xiv + 152 pages

Literature is an art that arouses aesthetic pleasure. While arousing aesthetic pleasure meanwhile it aims to educate people and guide the beauty. While it refers it also takes into consideration the elements of educational values.

Folk literature, a person and a group of people who have a tradition, is a collection of creations that contain aesthetic concerns. Folk poets come out of the public, poets are who dedicate the works to the public and aim to pass the public various values .

'Values and vocabulary in from Arapgir folk poet Fehmi GUR'S selected poems' under the title of in this study we prepared the reason why Fehmi Gür was elected. In addition to being a popular poet in Malatya, his poems have a deep meaning. In this research, Assist Prof. Dr Ramazan CIFTLIKCI's books, published in two volumes, were studied. 100 poems were selected from his work, terms of values education were examined and vocabulary was determined in these poems.

Our study is consist of five parts. In the first part of our study, the aim and importance of the study are mentioned. In the second part, theoretical information related to the subject of the study and related studies were given and the author was introduced. In the third part, information about the method of the study is given. In the fourth part, Fehmi GUR's selected poems were examined in terms of values education and vocabulary. In the fifth part of the study, results and suggestions are mentioned

Fehmi GUR, he is a poet who lived in Arapgir, the town of Malatya, and connected with the traditions and customs of the region. He often mentions Arapgir in his poems. GUR, wrote his poems with syllabic meter and used his own name in the last verse of the poems. He intensely mentioned malfunction, mistake and corruption of society in his poems. Poems are medium plainness in the sense of language. In some of

the selected poems, Arabic and Persian words were found with composite and some poems were written in a simple Turkish.

Fehmi GUR has always attached importance to values such as love, friendship, solidarity and honesty. In addition to being patriotic and be patient with the problems, it is also important for him. GUR, has included both social and individual values in his poems. In terms of values education elements and vocabulary, Fehmi GUR's poems have not been examined so far. This study is the first in this field.

Key Words: Poetry, Fehmi Gur, Value, Values Education, Vocabulary

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması.....	19
Tablo 2. Eduard Spranger'in Değer Sınıflandırması	20
Tablo 3. Hilmi Ziya Ülken'e Göre Değer Sınıflaması.....	21
Tablo 4. Rokeach'a Göre Değer Sınıflaması	22
Tablo 5. Nelson'a Göre Değer Sınıflandırması	23
Tablo 6. Shalom H. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	24
Tablo 7. Adalet Değerinin Bulunduğu Şiirler.....	51
Tablo 8. Dostluk Değerinin Bulunduğu Şiirler.....	53
Tablo 9. Dürüstlük Değerinin Bulunduğu Şiirler	55
Tablo 10. Öz Denetim Değerinin Bulunduğu Şiirler	61
Tablo 11. Sabır Değerinin Bulunduğu Şiirler	64
Tablo 12. Saygı Değerinin Bulunduğu Şiirler	69
Tablo 13. Sevgi Değerinin Bulunduğu Şiirler	72
Tablo 14. Sorumluluk Değerinin Bulunduğu Şiirler.....	80
Tablo 15. Vatanseverlik Değerinin Bulunduğu Şiirler	84
Tablo 16. Yardımseverlik Değerinin Bulunduğu Şiirler.....	87
Tablo 17. Ortak Değerler Tablosu.....	91

KISALTMALAR LİSTESİ

akt.	: Aktaran
Ar.	: Arapça
Dr.	: Doktor
Far.	: Farsça
Fr.	: Fransızca
MEB	: Milli Eğitim Bakanlığı
Rum.	: Rumca
TDEKVTS	: Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü
TDK	: Türk Dil Kurumu
Vb.	: Ve Benzeri
Vd.	: Ve Diğerleri

İÇİNDEKİLER

KABUL VE ONAY SAYFASI	ii
ONUR SÖZÜ	iii
ÖN SÖZ	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vii
TABLolar LİSTESİ	ix
KISALTMALAR LİSTESİ	x
İÇİNDEKİLER	xi
BİRİNCİ BÖLÜM	1
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.5. Varsayımlar	4
1.6. Tanımlar	4
İKİNCİ BÖLÜM	6
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR.....	6
2.1. Şiir Kavramı Üzerine	6
2.1.1. Şiir Nedir?	6
2.1.2. Edebi Bir Tür Olarak Şiir ve Özellikleri	7
2.1.3. Şiirlerin Eğitici Yönü	10
2.2. Değer Kavramı Üzerine	12

2.2.1. Değer Nedir?	12
2.2.2. Değerlerin İşlevi ve Değerler Eğitimi	14
2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması	15
2.2.3.1. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler.....	15
2.2.3.2. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması	18
2.2.3.3. Spranger'in Değer Sınıflandırması	20
2.2.3.4. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflaması	20
2.2.3.5. Milton Rokeach'ın Değer Sınıflandırması	21
2.2.3.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması	22
2.2.3.7. Shalom H. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması	23
2.3. Söz Varlığı	25
2.3.1. Söz Varlığının Tanımı ve Kapsamı	25
2.3.2. Türkçenin Söz Varlığının Nitelikleri	26
2.3.3. Söz Varlığının İçerdiği Öğeler	28
2.3.3.1. Temel Söz Varlığı	28
2.3.3.2. Yabancı Sözcükler	29
2.3.3.3. Deyimler	29
2.3.3.4. Atasözleri	30
2.3.3.5. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)	32
2.3.3.6. Kalıplaşmış Sözler	33
2.3.3.7. Terimler.....	33
2.2.3.8. Çeviri Sözcükler.....	33
2.3.3.9. İkilemeler	34
2.3.3.10. Doldurma Sözler	35
2.3.3.11. Argo	36

2.4. Fehmi Gür Kimdir?	36
2.4.1. Fehmi Gür'ün Hayatı	36
2.4.2. Fehmi Gür'ün Edebi Kişiliği	38
2.4.3. Fehmi Gür'ün Eserleri	42
2.5. İlgili Çalışmalar	42
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	46
3. YÖNTEM	46
3.1. Araştırmanın Modeli	46
3.2. Çalışma Materyali.....	47
3.2.1. Şekil Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi.....	48
3.2.2. Ses ve Ahenk Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi.....	48
3.2.3. Muhteva Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi.....	48
3.3. Verilerin Toplanması	49
3.4. Verilerin Analizi.....	50
DÖRDÜNCÜ BÖLÜM	51
4. BULGULAR VE YORUM	51
4.1. Tespit Edilen Kök Değerlerin Analizi	51
4.1.1. Adalet	51
4.1.2. Dostluk	52
4.1.3. Dürüstlük	54
4.1.4. Öz Denetim	60
4.1.5. Sabır	63
4.1.6. Saygı	68
4.1.7. Sevgi	71
4.1.7.1. Doğa Sevgisi	72
4.1.7.2. Allah ve Peygamber Sevgisi	74

4.1.7.3. İnsan Sevgisi	75
4.1.7.4. Aile Sevgisi	77
4.1.7.5. Hayvan Sevgisi	77
4.1.7.6. İlim Sevgisi	78
4.1.8. Sorumluluk	79
4.1.9. Vatanseverlik	83
4.1.10. Yardımseverlik	86
4.2. Söz Varlığı Analizi	92
4.2.1. Atasözleri	92
4.2.2. Deyimler	94
4.2.3. Kalıp Sözler	112
4.2.4. İkilemeler	113
4.2.5. Çeviri Sözcükler	116
4.2.6. Terimler	116
4.2.7. Yabancı sözcükler	122
4.2.8. Argo	139
BEŞİNCİ BÖLÜM	141
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	141
5.1. Sonuç	141
5.2. Öneriler	145
KAYNAKÇA	147

BİRİNCİ BÖLÜM

1. GİRİŞ

Bu bölümde tezin problem durumu, problem cümlesi üzerinde durulmuş; araştırmanın amacı ve önemine değinilmiştir. Çalışmanın sınırlılıkları, varsayımlar ve tanımlar da yine bu bölümde ele alınmıştır.

1.1. Problem Durumu

Edebi eserlerin üstlendiği birtakım görevler vardır. Bu görevler arasında en çok bilineni eserin insanda estetik duygular uyandırmasıdır. Aslında edebi eserler estetik kaygılar taşımanın yanında eğitici olmak kaygısını da taşır. Bir edebi eserin eğiticilik yönünden incelemesi, o eserin bireye ve topluma hangi değerleri kazandırdığını göstermek bakımından önemlidir.

Edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir (Kavcar, 2017: 5).

Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir tanımla değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir (Aydın, 2010: 1).

Balcı ve Yelken (2010: 82) ise değeri en genel tanımıyla neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki yargılarımız olarak tanımlar.

Aydın (2010: 16), insanların değerleri bilmiş olarak doğmadığını, dolayısıyla bu değerlerin eğitim yoluyla öğrenildiğini vurgulamaktadır. Bu bağlamda edebi eserlerin değerler eğitimi yönünden incelenmesi, bireylerde ve toplumda istenen tutum ve davranışları kazandırmak bakımından önemlidir.

Edebi bir tür olarak şiir öncelikle insanda estetik zevk uyandırması bakımından ön plana çıkmıştır. Fakat şiirler de diğer edebi türler gibi insanlara birtakım mesajlar vermektedir. Çalışmada Fehmi Gür'ün şiirlerinin duygulandırırken eğiten yönlerini belirtir.

Fehmi Gür'ün şiirleri değerler eğitimi bakımından zengin olmasına karşın şiirlerin bu yönü çokça ihmal edilmiştir. Şiirler üzerinde yapılan çalışmalar sadece şiirlerin derlenip yayınlanması şeklindedir. Uludağ ve Nayman (1997), hazırladıkları lisans tezinde şiirlerin tasnif, tertip ve tanzimini yapmışlardır. Çiftlikçi (2000), Fehmi Gür'ün Görüş ve Arapgir Postası'ndaki şiirlerini derleyip iki ciltlik kitap halinde yayınlamıştır. Çalışmada şiirler tasnif edilerek verilmiştir. Şiirlerin değerler eğitimi yönünden incelenmemiş olması çalışmanın çıkış noktasını oluşturur. Fehmi Gür'ün şiirlerinde verilmek istenen mesajlar açık bir şekilde dile getirilmiştir. Şair, okuyucuya kazandırmak istediği değeri estetik bir kaygı güderek vermiştir. Çalışmada, Fehmi Gür'ün okuyucunun hem hoşça vakit geçirmesi hem de eğitilmesini vurguladığı şiirlere dikkat çekilmiştir. Şiirlerin taşıdıkları eğitim değerleri dolayısıyla incelenmesinin ve araştırılmasının uygun olacağı düşünülmüştür.

1.2. Araştırmanın Amacı

Araştırmanın amacı; Fehmi Gür'ün şiirlerinde yer alan değerler eğitimi unsurlarını tespit ederek bu şiirlerin değerler eğitimi bakımından önemine dikkat çekmek ve şiirlerdeki söz varlığının ne düzeyde olduğunu ortaya koymaktır.

Araştırmanın çıkış noktası olan problem ve alt problemler şunlardır:

- 1.Fehmi Gür'ün şiirlerinde yer alan değerler nelerdir?
- 2.Şiirlerde insanlara en çok hangi değerler aşılınmaya çalışılmıştır?
- 3.Fehmi Gür'ün şiirleri kelime hazinesi(söz varlığı) açısından ne düzeydedir?
- 4.Fehmi Gür'ün şiirlerinden eğitim-öğretimde hangi alanlarda yararlanılabilir?
5. Fehmi Gür'ün şiirleri şekil, muhteva, ses ve ahenk yönünden nasıldır?

1.3. Araştırmanın Önemi

Ülkemizde Fehmi Gür ve şiirleri üzerine az sayıda çalışma yapılmıştır. Fehmi Gür hakkında daha önce yapılan çalışmalarda değerler eğitimi ve söz varlığı beraber incelenmemiştir. Bu yüzden bu çalışma çok yönlü bir çalışma olup özgün değerdedir. Yapılan çalışmalar Arapgirli halk şairi Fehmi Gür'ün şiirlerinin derlenmesi ve yayınlanması şeklinde olmuştur. Şiirler değerler eğitimi yönünden incelenmeye tabi

tutulmamıştır. Değerler eğitimi bakımından zengin iletilere sahip bu şiirlerin değerler eğitimi bakımından işlevsel olduğu düşünüldüğünden şiirler değerlendirilmiştir. Şiir, her yaştaki okuyucuyu etkileyebilen ve akılda kalıcılığı diğer türlere göre daha önde olan bir edebi tür olarak düşünüldüğünde Fehmi Gür'ün şiirlerinin değerler eğitimi bakımından incelenmesinin gerekliliği anlaşılmaktadır. Şairin şiirlerinin söz varlığı bakımından incelenmesi de Fehmi Gür'ün halk şiiri araştırmalarındaki yerinin tespitinde önemlidir.

Çalışma son yıllarda önem kazanan ve üzerinde sıkça durulan değer kavramı üzerine yoğunlaşmıştır. Değerler eğitimi ile insanlara bazı erdemler kazandırmak ve gelecek kuşaklara da bu değerleri aktarmak amaçlanmıştır. Özellikle sorgulamayan, her şeyi olduğu gibi kabul eden, sabırsız tüketici toplumlarına birtakım insani değerleri hatırlatmak için değerler eğitimi çalışmalarına ağırlık verilmiştir.

Çalışmada söz varlığı unsurlarının belirlenip yorumlanması Fehmi Gür'ün şiirlerinin Türkçe eğitimi açısından önemini ortaya koymak için oldukça önemlidir.

Değerler, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiğini belirtir (Akbaş, 2008: 10).

1.4 Araştırmanın Sınırlılıkları

Çalışma;

1. Fehmi Gür'ün seçilmiş yüz şiiri ile sınırlandırılmıştır. Çiftlikçi'nin hazırladığı "Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri" adlı çalışmasından şiir numaralarına göre seçilmiş olan 100 şiir şöyledir:

Görüş'te Yayınlananlar: "68, 77, 83, 289, 18, 186, 222, 250, 334, 58, 64, 80, 99, 188 216, 223, 308, 335, 337, 477, 520, 589, 72, 239, 259, 295, 514, 625, 47, 63, 116, 265, 266, 283, 540, 329, 451, 458, 570, 525, 593, 603, 609, 97, 351, 433, 623, 71, 129, 586, 445, 528, 9, 297, 52, 583, 110, 340, 240, 241, 350, 218, 96, 338, 136, 75, 180, 214, 541, 26, 85, 522, 523."

Arapgir Postası'nda Yayınlananlar: "145, 144, 182, 16, 33, 3, 58, 167, 223, 217, 135, 29, 197, 22, 57, 214."

2. Fehmi Gür'ün şiirlerindeki değerlerin belirlenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

3. Fehmi Gür'ün şiirlerinin söz varlığı bakımından incelenmesi ve yorumlanması ile sınırlıdır.

Çalışma Fehmi Gür'ün seçilmiş yüz şiiri ile sınırlandırılmıştır. Çiftlikçi'nin hazırladığı “Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri” adlı çalışmasından seçilmiş olan yüz şiir şöyledir:

Görüş'te Yayınlananlar: “68, 77, 83, 289, 18, 186, 222, 250, 334, 58, 64, 80, 99, 188 216, 223, 308, 335, 337, 477, 520, 589, 72, 239, 259, 295, 514, 625, 47, 63, 116, 265, 266, 283, 540, 329, 451, 458, 570, 525, 593, 603, 609, 97, 351, 433, 623, 71, 129, 586, 445, 528, 9, 297, 52, 583, 110, 340, 240, 241, 350, 218, 96, 338, 136, 75, 180, 214, 541, 26, 85, 522, 523.”

Arapgir Postası'nda Yayınlananlar: “145, 144, 182, 16, 33, 3, 58, 167, 223, 217, 135, 29, 197, 22, 57, 214.”

1.5. Varsayımlar

Araştırmada;

1. Fehmi Gür'ün şiirlerinin değerler eğitimi bakımından zengin olduğu,
2. Fehmi Gür'ün şiirlerinin söz varlığı bakımından zengin olduğu, varsayılmıştır.

1.6. Tanımlar

Eğitim, çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun, insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamaktır (Kavcar, 2017: 1).

Ertürk (1997) **eğitimi** “Bireyin davranışında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik değişme meydana getirme süreci.” olarak tanımlar.

Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir tanımla değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir (Aydın, 2010: 1).

Balcı ve Yelken (2010: 82) ise **değeri** en genel tanımıyla neyin iyi neyin kötü olduğu konusundaki yargılarımız olarak tanımlar.

Şiir kelimesi Türkçe Sözlükte “Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebi anlatım biçimi.” şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 1998: 2094).

Ölçü ve kafiye gibi biçimsel kurallara uyularak yazılan ve dizelerden oluşan metinlere manzume denir. Manzumelerin sanat değeri taşıyanları **şiir** olarak kabul edilir (Yakıcı vd., 2004: 190).

Aksan (2004: 13) **söz varlığını** bir topluluğun diline ait olan sözcükleri, terimleri, yabancı dillerden gelen ögeleri ve bu sözcüklerle oluşturulmuş olan deyim, atasözü gibi kalıp ifadeleri kapsayan anlamlı birlikler bütünü olarak tanımlar.

Korkmaz’ a göre (2017: 107) kökler bir dilin **söz varlığının** temelini oluşturur.

İKİNCİ BÖLÜM

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Çalışmanın bu bölümünde şiir ve halk şiiri kavramı açıklanmış, eğitici değer kavramı üzerinde durulmuş ve Fehmi Gür'ün kimliğine değinilmiş ve konuyla ilgili araştırmalara yer verilmiştir.

2.1. Şiir Kavramı Üzerine

2.1.1. Şiir Nedir?

Şiir, Arapça kökenli bir kelimedir. Arapçada ilhama dayalı ifade anlamını taşımaktadır. Çalışmada şiir, duyguların ahenkli bir biçimde aktarımına dayanan bir edebi tür olarak ele alınacaktır.

Manzumelerin sanat değeri taşıyanları şiir olarak kabul edilir.(Yakıcı vd, 2004: 190).

Özbalcı'ya (2014: 219) göre şiir, edebiyatın en seçkin ve en değerli kısmını teşkil eder. Edebiyattan sayılmayan söz, şiir sayılmamalıdır. Bir söze şiir denilmesi için ise, onun önce edebiyattan sayılması gerekir.

Türkçe Sözlükte şiir: *1. Zengin sembollerle, ritimli sözlerle, seslerin uyumlu kullanımıyla ortaya çıkan edebi anlatım biçimi. 2. Bir şairin, bir dönemin bu sanatı kullandığı özel biçim. 3. Manzume. 4. Düş gücüne, hayale, imgeye, gönle seslenen, anı, duygu, coşku uyandıran, etkileyen yön.* (TDK, 1998: 2094) olarak açıklanmıştır.

İsmail Parlatır'ın *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*'nde şiir: *1. Kavrama, anlama. 2. Edebi ve estetik değeri olan, belli şekillere göre düzenlenmiş bulunan, vezinli ve kafiyeli söz.* (Parlatır, 2009: 1580) olarak tanımlanmıştır.

Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü'nde şiir: *dilimize sözcük olarak Arapça “ş, a, r” kökünden gelmiş olup sezmek, sezgi yoluyla bilmek, farkına varmak, şuuruna varmak, hissetmek, kavramak.* (TDEKVTS, 2006) şeklinde tanımlanmıştır.

Edebiyat Terimleri Sözlüğü'nde: *sanat değeri taşıyan, okuyanı etkileyip duygulandıran manzum yazı*. (Yörük, 1984:90) olarak verilmiştir.

Emin Özdemir'in Edebiyat Sözlüğü'nde şiir: *dilin doğuşuyla oluşmaya başlayan, bütün edebiyat türlerine kaynaklık eden en eski edebiyat türü* (Özdemir, 2014) şeklinde tanımlanmıştır.

Aksan'a (2013: 14) göre; *Şiir gerek içerik, öz, gerekse söze dönüştürme, sunuluş açısından özgün, etkilemeye, duygulandırmaya yönelik, yaratı niteliği taşıyan bir söz sanatı ürünüdür*. Burada içerik, öz deyimleriyle şairin düşünce, duygu dünyasında doğmuş kendine özgü imgeler, tasarımlar, coşkular anlatılmakta, sunuluş terimiyle de bu imge ve tasarımların içten, etkileyici, okuyanı, dinleyeni kavrayan bir anlatım başarısına ulaşma konusu dile getirilmektedir.

Yukarıda çeşitli kaynakların şiir tanımına yer verildi. Tüm bunlardan edinilen bilgilerden hareketle bir şiir tanımı yapmak mümkündür: “ Şiir, seslerin uyumuyla oluşmuş, düş gücüne dayalı, duygu uyandıran ve sanat değeri taşıyan edebi anlatım biçimidir.”

2.1.2. Edebi Bir Tür Olarak Şiir ve Özellikleri

Şiir edebi bir tür olarak kabul edildiğine göre edebi kurallara göre incelenir. Şiirlerin biçim ve içerik yönünden incelenmesi farklılıklar gösterdiği gibi benzer özellikler de taşımaktadır.

Kavcar, Oğuzkan ve Aksoy (2002: 68) şiirin biçimini nazım, kafiye, vezin ve dil olarak belirlerken muhteva öğelerini iç ahenk, mecazlar ve tema olarak kabul etmiştir.

Aksan (2013: 240) şiirde biçim başlığı altında şiiri oluşturan dizelerin sayısı, sözcüklerin sıralanma ve bölünmeleriyle ilgili kalıplar ve bunların dışındaki değişik düzenlemelerden bahsetmiştir.

“Şiirde musiki, şekil malzemesinin yerinde ve doğru kullanılması ile sağlanır. Ölçü, kafiye, mısralar arası geçişler, kelimelerdeki seslerin uyuşması; doğru, bilinçli yapılmalıdır. İç ahenk dediğimiz kelimelerin birbiri ile uyumu göz önünde bulundurulmalıdır” (Kavruk vd, 2003: 183).

Şiir dili şairlerce ayrı bir inceleme alanı olmuş ve şairler ve araştırmacılar şiir dilinin nasıl olması gerektiği konusunda görüşlerini belirtmişlerdir.

Aktaş ve Gündüz (2005: 215) şairin başarısının sözcükleri günlük dildeki anlamlarından çıkararak onlara farklı şiirsel anlamlar yüklemesine borçlu olduğunu belirtir. Sözcüklerle oynayan şair, onları ses ve anlam ilgilerine göre düzenler, sıralar.

M. Osman Toklu *Şiir Dili ve Çevirisi* adlı eserinde şiir dili hakkındaki görüşlerini şöyle aktarır:

“Edebiyatın en eski türü olan şiirin, kendine özgü dil ve söylem kullanımıyla, estetik etkileme gücüyle diğer edebi türler arasında apayrı bir yeri vardır. Şiirde kullanılan ses yinlemeleri, uyaklar vb. sessel etkenler de şiirin çok sevilen bir edebi tür olmasının nedenleri arasındadır. Şiir, özünü oluşturan şairin duygu ve düşünce dünyasındaki özgün imge ve tasarımları, kendine özgü bir dile, yapı ve biçime dönüştürerek aktarır okuyucuyu etkilemeyi, duygulandırmayı amaçlar ve diğer yazın türlerine oranla çok daha az sözcük kullanarak yoğun anlamlar aktarır” (Toklu, 2003: 9).

Yakıcı vd. (2004: 190) şiirde dilin özgün ve farklı biçimlerde kullanılmasının önemli olduğunu belirtir. Dilin bütün incelikleri ve söyleyiş özellikleri hesaba katılarak yeni bağdaştırmalar kurulur. Böylece duygu ve hayal dünyası zenginleştirilir. Sembol ve imajların yoğun kullanımı şiiri diğer yazı türlerinden ayırır.

“Şair, kavrar ve inşad eder. Benzersiz bir kavrayışın ifadesi de benzersizdir. Yalnız burada dikkat edilmesi gereken husus şudur: Şiirde dil bir araç değildir. Şiirin kendisidir. Bu bakımdan benzersizdir. Bunu şöyle de ifade edebiliriz diyemeyiz. Şiirdeki herhangi bir kelime değiştirilemez. Hatta eşanlamlısıyla bile değiştirilemez. Sadeleştirilemez. Şiir tercüme edilemez. Karmaşık, çetrefilli, gramatik bakımdan zor olması sebebiyle değil. Belki de ne kadar basitse o kadar imkânsızdır çevrilmesi” (Tolar, 2018: 14).

“Şiiri düzyazıdan ayıran şey, şiirin biçimsel özelliği değil, onun dile yaklaşım şeklidir. Gerçi her ikisi de sözcükleri kullanıyor olsalar da şiir sözcüklerden aynı biçimde yararlanmıyor; hatta onlardan hiç yararlanmıyor, şiir sözcüklere yararlı oluyor” (Sartre 2008’den akt. Saadati, 2016: 10).

“Ataç’a göre hakikî şiir daimî değişikliktedir; daima yeni heyecanlara yeni kalıplar bulmaktadır. Gerçek şair kendinden evvel dökülmüş kalıplarla yetinmez. Hatta devirle, yeni şekiller arasında ilişki kurar” (Çağın, 2012).

“Schopenhauer’ a göre şiirin amacı; soyut kavramlar aracılığıyla yapılan canlandırmalar ile yaşamın idealarını algıya aktarmaktır. Şiir düş gücünü kullanır; reel ile reel olmayan şiirde kesişir.” (Coşar, 2009: 39).

Şiir düzyazıdan farklıdır. Bu fark biçimsel olarak fark edildiği gibi içerikte de fark edilir. Macit ve Soldan (2008: 168) şiir ile düzyazı arasındaki en önemli farkın okunduğunda anlamla birlikte bir ahenk, bir ritim duyurmasıdır. Biçim olarak da şiir düzyazıdan ilk bakışta ayrılır.

Korunan (2011: 114), şiiri anlam yönüyle incelemiş ve anlam konusundaki görüşlerini şu şekilde aktarmıştır:

“Sözcükler, sesler, renkler ve diğer katkılar şiirsel döngünün içine girer girmez bir dönüşüm başlar. Anlamın ve iletişimin aracı oldukları gerçeğini yitirmeksizin sözcükler "bir başka şeye" dönüşürler. Bu dönüşüm teknolojide olduğunun tersine, özgün doğallığı terk edip değil ona geri döndürür. "Bir başka şey" olmaktır. Bu gerçekten ve asıl olarak, o şeyin ta kendisi olmaktır. Şiirsel sözcük birbirine karşıt sayısız anlamı içinde taşır, İşte o kendisidir; ritim, renk, anlam ve aynı zamanda başka bir şey olan; imgedir.”

Çandır (2013: 188), Tanpınar’ın, şiirde mananın kapalı olmasından yana tavır koyan sanatçılardan biri olduğunu belirtir. Onun şiirlerinde rüyanın, musikinin, hayâllerin, zamanın ve diğer temlerin fazla muğlak kullanılması, şairin ne anlatmak istediğini bulma yönünde okuyucuyu zorlamaktadır. Kullandığı imaj ve kelimeler zaman zaman okuyucuyu adeta rüya hâline sokar, bu rüya hâlimden eşyaya ve tabiata baktırır.

Güleryüz (2002: 276), şiiri içerik yönünden sınıflarken epik (destansı), lirik (coşkulu), didaktik (öğretici), pastoral (doğasal), dramatik (üzücü) ve satirik (alaycı) olarak ayırır.

Kaya’ya (2013: 59) göre şiirler belli form ve biçimde yazılabilir. Bunlardan en yaygın olanı kafiyeli ve serbest şiirlerdir:

Uyaklı Şiirler: Mısraların sonlarında belli bir kural takip edilir.

Serbest Şiirler: Belli bir ses ya da uyum kuralı yoktur. Mısra ve kıta açısından da serbestlik söz konusudur.

Koşuk (Hikayeli şiirler): Kıtalar ve mısralarla yazılır ama şiirin tümü bir hikayeyi anlatır.

Limerik (Nükteli şiir): Komik şiirlerdir. 5 mısralı 1.2.5. mısraları uyaklıdır. 3. ve 4. mısraları da kendi aralarında uyaklıdır.

Görsel veya yapısal şiir: Şiirin teması ve konusu şekil ile verilir ve bazen kelimelerin yerleştiriliş şekli görsellik kazandırır. Çocuklar bu şiir türünü çok ilginç ve eğlenceli bulurlar.

Haiku: Özü Japon kelime sanatına dayanır. Doğa izlenimleri haikunun temasıdır. Belli kuralları içerir. Üç uyaksız mısradan oluşur. İlk mısrası 3 kelime, ikinci mısrası 5 ve üçüncü mısrası da 3 kelime kuralını izler.

Kurallı/Formüllü şiirler: Bunlar daha çok Cinquin, Couplet (kısa), akrostik, iki sesli şiirler ve iskele şiirlerdir. İskele şiirlerde belli bir formül sunulur. Bunlara formül şiir de denilebilir. Örnekteki iskele şiir, öğrencilerin şiir yazmasını motive eder ve bilmece ya da oyun hissini yaratır.

2.1.3. Şiirlerin Eğitici Yönü

Edebi türler içerisinde ayrı bir yere sahip olan şiirler sadece hoş vakit geçirmek için veya sadece okuyucuyu duygusal yönden etkilemek için yazılmamıştır şüphesiz. Şiirlerin okuyucuyu etkileme gücü düşünüldüğünde şiirlerden eğitimde faydalanmak, bireylerde gerçekleşmesi istenilen davranışı oluşturmak için adeta gerekli olmuştur.

Edebi ürünlerin eğitici işlevleri konusunda Kavcar (2017: 5) şöyle açıklık getirmiştir: Edebiyat eserleri insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Kısacası edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.

Şiirin bir araç olarak öğrenme ve eğitim etkinliklerinde kullanılması, öğrenenlerin zihinsel ve bilişsel becerilerinde olumlu yönde bir gelişme sağlayabilmektedir (Komşu, 2017: 6).

Yazarlar gibi şairler de yaşadıkları dönemin sosyal, siyasi ve ekonomik yönden aksaklıklarına şahitlik ederler. Gördükleri bu eksiklikleri eserlerinde işleyerek ideal insan tipini oluşturmaya çalışırlar. Örneğin Tevfik Fikret “Haluk’un Defteri” adlı eserinde önemli telkinlerde bulunur. Yine M. Akif de şiirlerinde bazı düşünceleri okurlarına aşılıyarak onları eğitmeyi amaçlamıştır.

Fedai (2011: 775) Tevfik Fikret’in Şermin eserindeki şiirler de aslında şairin daha evvel Haluk kişiliğinde geleceği emanet ettiği gençler yanında çocuklara da dikkat çektiğini, onlara yaptığı telkinleri içerdiğini belirtir. Ancak bu telkinler, Haluk’un Defteri’ndeki telkinler gibi değildir. Şair, masal, manzum hikâye anlatır gibi çocuklara, dürüstlüğü, çalışkanlığı, okulu sevmeyi, çevre ile olan ilişkilerde tutarlı olmayı, yaşama becerisi kazanmayı, iyiliği, arkadaşlığı telkin eder. Onlara verilecek eğitimin korkuya ve teoriye dayalı olmaması gerektiğine dair de büyüklere mesaj verir.

Kavcar’a (1988: 27) göre bir ülkedeki şair ve yazarlar, eserleri ile halkı ya doğrudan doğruya veya dolaylı olarak yeni bir hayat tarzı için eğitirler. Doğrudan eğitim faaliyeti konunun eğitimle ilgili olması veya eserin didaktik bir nitelikte yazılması ile olurken dolaylı eğitimde yazar veya şair kendi iyi ve kötü, doğru ve yanlış, yararlı ve zararlı, güzel ve çirkin gördüğü davranışları eğitim kastıyla yazmadığı eserde okuyucuya aktarır.

Halk şiirlerinin eğitici yönlerine bakacak olursak, halk edebiyatı ürünleri gücünü halktan aldığı için halkı eğitmek amacının olması beklenen bir durumdur.

Âşıkların şiirlerinin büyük bir çoğunluğunda öğreticilik özelliği bulunmaktadır. Öğüt vermek, türlü bilgileri öğretmek, yaşamın çeşitli cilveleri ile elde edilmiş tecrübelerden ve onlardan çıkarılabilecek derslerden dinleyicilerin yararlanmasını sağlamak amacıyla âşıklar sanatlarını kullanmışlardır. Bazı âşıkların bu türdeki şiirlerinden kopmuş dizeler ya da bentler bir atasözü gücü ile kuşaktan kuşağa aktarılarak dillerde dolaşmıştır (Boratav, 1969’dan akt. Akkaya, 2010: 89).

Aşık Veysel’in şiirlerine baktığımızda eğitimi, okumayı, ilim sahibi olmayı her zaman övdüğünü, cahilliği, bilgisizliği ve kendini geliştirmemeyi ise yediğini görmekteyiz. Bunun içindir ki Veysel, her fırsatta, eserlerinde ilim, okul gibi eğitim unsurlarına yer vermiştir:

İlim bir deryadır durmaz akarmış / Ver mektebe okutsunlar oğlunu (Kara ve Tören, 2011: 131).

Verilen örneklerden de anlaşılacağı üzere şiirler eğitimde ayrı bir öneme sahiptir. Edebiyatımızda birçok şair, şiiri, okuyucuyu duygu yönünden beslemek ve eğitmek amacıyla yazmıştır. Şiirler okuyucu üzerinde uzun süren etkileri ve kolay ezberlenmeleri nedeniyle hem çocuklarda hem de yetişkinlerde ideal insan tipini oluşturmada etkili olmuştur. Bu nedenle insanlara iyiyi, doğruyu, güzeli, çirkini öğretmede şiir bir aracı olmaktadır.

2.2. Değer Kavramı Üzerine

2.2.1. Değer Nedir?

Türkçe Sözlük'te (1998: 538) değer: 1. Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet. 2. Bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, paha. 3. Yüksek ve yararlı nitelik. 4. Üstün, yararlı nitelikleri olan kimse. Olarak tanımlanmıştır.

Ulusoy ve Arslan'a (2014: 2) göre iyi-kötü, istenilen-istenilmeyen, olumlu olumsuz, beğenilen-beğenilmeyen, arzu edilen-arzu edilmeyen vb. kabul edilen ve edilmeyen davranışları değerler ile ifade etmek mümkündür.

“Değer, arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tutumu demektir. Değerler, ideal davranış biçimleri veya hayat amaçları hakkındaki inançlarımız, davranışlarımıza yön gösteren ölçülerdir. Diğer bir tanımla, değer, bir nesneye, varlığa veya faaliyete, bireysel ve toplumsal açıdan tanınan önem ya da üstünlük demektir.” (Aydın ve Gürler, 2013: 4).

Çelikkaya'ya (1996: 168) göre değer, bir toplum, bir inanç, bir ideoloji içinde veya insanlar arasında kabul edilmiş, benimsenmiş ve yaşatılmakta olan toplumsal, insani, ideolojik veya ilahi kaynaklı her türlü duyuş, düşünüş, davranış, kural ya da kıymetlerdir.

“Değerler, bir kimsenin değişik durumlarda gösterdiği sürekli davranışlarına yön veren köklü inançlardır. Değerlerin kaynağını toplumun gelenek ve görenekleri

oluşturmaktadır. Zaman içinde ortaya çıkan değişimler, değer algılarında ve uygulamalarda da değişikliklerin olmasına yol açmaktadır” (Oğuzkan, 1981: 45).

Her değerın kaynağının farklı olduğunu ve kendine özgü özelliklerinin bulunduğunu ifade eden Yılmaz, değerlerin genel özelliklerini şu şekilde belirlemiştir:

- Değerler öğrenilebilir ve öğretilir olgulardır. Doğuştan getirilmezler ve her insanda aynı değildirlir.
- Değerler insanların duygu, düşünce, tutum ve davranışlarını etkilerler. Değerler eğitiminin ağırlık noktasını duyuşsal eğitim alır.
- Değerler insana özgüdür, insanı insan yapan ve onu diğer canlılardan ayıran nitelikler taşırlar.
- Her toplumun kendine ait kültürü olduğu gibi her kültürün de kendine ait değerleri vardır.
- Değerler toplumdun topluma değışebilirler. Bu doğal bir durumdur. Değerlere kaynaklık eden etkenler, toplumdun topluma farklılık gösterdiğine göre toplumların değerleri de birbirinden farklı olacaktır.
- Değerler bireyden bireye farklı algılanabilirler. İnsanların olay ve olguları algılamaları nasıl birbirinden farklıysa değerleri algılamaları da farklıdır.
- Değerler zamanla değışebilirler. Çağın ve coğrafyanın şartları değerlerin değışmesine veya zamanla farklı anlamlandırılmasına sebep olabilir (Yılmaz, 2014: 1516).

Akbaş (2008: 9) değerlerin, toplumu oluşturan bireylere, nelerin önemli olduğunu, nelerin tercih edilmesi gerektiğini ve kısaca nasıl yaşanılması gerektiği konusunu belirttiğini söyler. Ayrıca eğitim kurumlarının genel hedefleri incelendiğinde birçoğunun vatansever olma, temiz olma, sağlığına dikkat etme, düzenli olma, adil olma, yaratıcı olma, girişimci olma gibi birçok değer içerdiğini ve eğitim kurumlarının bu ve benzeri değerler ile öğrencilere nelerin önemli olduğunu ve nasıl yaşanması gerektiği konusunda rehberlik ettiğini aktarır.

Her bireyin sosyal yaşamına yön verdiği, ilişkilerini yürüttüğü, inandığı değerler vardır. Bu değerler sayesinde kişi sosyal statüsünü belirler. Değerler göz ardı edilerek

yaşandığında hayatta olumsuzlar yaşanabilir. Çünkü birey çevresinde gelişen birtakım olaylara sahip olduğu değerler sayesinde yorum yapabilir ve akıl süzgecinden geçirebilir. Kişinin çevresinde gelişen olaylar zamana ve duruma göre farklılık göstereceğinden değerlerin de değişmesi, algılanması ve yorumlanması da farklılık gösterecektir. Zamanla farklı değerlerle tanışacak olan birey zorlanmadan bu yeni değerleri de hayatına alacak ve benimseyecektir. Örneğin; yıllar önce internet bugünkü kadar gelişmediği için sosyal medya veya internet ahlakından söz etmek mümkün olmayabilirdi. Teknolojik gelişmeler hayatımıza yeni değerlerin girmesine vesile olmuştur.

Sanatçılar eserleri vasıtasıyla bazı değerleri insanlara telkin ederek kazandırır. Bunu yaparken eserdeki kişileri ve olayları kullanırlar. Eseri okuyan bireyler hangi davranışları neticesinde kötü ve iyi sonuçlarla karşılaşacaklarını öğrenirler.

2.2.2. Değerlerin İşlevi ve Değerler Eğitimi

Yaşadığımız çağ, temel insani değerlerin yitirildiği, teknolojinin üstün geldiği ve sosyal adaletsizliklerin hüküm sürdüğü bir çağdır. Bütün bu olumsuzluklar insanlarda çeşitli travmalara neden olmaktadır. İnsanların hayata bakış açılarının değiştirilmesi gerektiğinden değer eğitimi kavramı ön plana çıkmıştır.

Ulusoy ve Arslan'a (2014: 7) göre değer eğitimi bilginin yanında öğrencinin kişiliğini iyileştirmesi, geliştirmesi, topluma karşı sorumluluklarını öğrenmesini de kapsar. Her toplum kendi değerlerini bilen, tanıyan, yaşayan ve yaşatan bireyler yetiştirmek ister. Değer eğitimi sayesinde bireyler, içinde yaşadıkları topluma entegre olmayı, sosyalleşmeyi ve kültürel anlamda aidiyet duygusuna sahip olmayı öğrenirler.

“Bir toplumda değerlerin sarsılması veya yozlaşması bireyleri sağlıklı gelişmeden mahrum bırakır. Varlığına bir anlam yükleyemeyen, hangi amaçla yaşadığını bilmeyen ya da fark edemeyen bireylerde sıkıntı, stres, huzursuzluk gibi durumların oluşması ve bunların da etkisiyle ruhsal sorunların ortaya çıkması muhtemeldir. Bedensel sağlığı olmayan insanların mutsuzluğu ve topluma yük olması ne kadar önemliyse, ruhsal sorunları olan insanların mutsuzluğu ve toplumsal barışa olumsuz etkisi de o derece önemlidir ve hatta daha yıkıcı sonuçları da olabilir. Bu sebeple değerler eğitimi bireylerin iç huzuru ve toplumun da barışı için gerekli bir eğitimidir.” (Yılmaz, 2014: 18).

Değerler sosyal hayatta önemli bir yere sahiptir. Değerlerin bu bağlamda üstlendikleri çeşitli işlevler vardır. Değerlerin özelliklerinden yola çıkarak değerler eğitiminin işlevlerini şöyle sıralayabiliriz:

1. Eğitim sistemlerinin amacına ulaşmasında etkin rol oynamak,
2. İnsanları iç huzura erdirmek,
3. Sosyal yaşamı düzenleyerek bireyler arasındaki bağlılığı artırmak,
4. Toplumsal barış ve uzlaşmayı sağlamak,
5. Kültürel ve milli değerleri aktarmak,
6. Bireylere amaç ve yön tayin etmek,
7. Bireyin kendi davranışını kontrol etmesini sağlamak,
8. Bireyin iyi ve kötüyü, doğru ve yanlış, haklı ve haksızı ayırt etmesini sağlamak.

Değerlerin işlevleri yetiştirilecek insan tipine göre değişkenlik gösterir. Nasıl bir insan yetiştirilecekse değerlerin işlevi o şekilde olur. Değerler eğitiminin başarıya ulaşması için de aile, yönetici, öğretmen ve çalışanların gönüllü olarak katkı sağlaması gerekmektedir.

2.2.3. Değerlerin Sınıflandırılması

Değer kavramının tanımı yapılırken tek bir tanımdan söz edilmediğine göre değer sınıflandırması yapılırken de aynı durum söz konusudur. Değer konusundaki sınıflandırma toplumların ve bireylerin farklılığından kaynaklanmaktadır. Her toplum kendi önceliğine göre bir sınıflandırmaya tabi tutarken, araştırmacılar farklı bakış açıları nedeniyle değer sınıflandırmasını çeşitlendirmişlerdir. Bazı araştırmacılar sınıflandırmada içerik ve yapıyı ön planda tutarken bazıları amaç- araç ilişkisine göre sınıflandırmıştır. Birtakım araştırmacılar da ahlaki olan ve olmayan değerler şeklinde gruplandırmıştır. Değer listesi oluşturulurken farklı sınıflandırmalardan faydalanılmıştır.

2.2.3.1. Türk Milli Eğitim Sisteminde Değerler

Türk Milli Eğitim Sistemi değerler konusunda oldukça dikkat çekici çalışmalar üzerinde durmuştur. Okullarda verilen eğitimin kalitesini artırmak amacıyla son yıllarda

değer konusu oldukça önemli bir noktaya gelmiştir. Bu yüzden ders kitaplarında değerler tema başlığı ile verilmiştir. Türk Milli Eğitim Sistemini şekillendiren 1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu içerisinde yer alan Türk milli eğitiminin temel ilkeleri incelendiğinde birçok değer bu ilkeler ile bağlantılı olacağı görülecektir.

1739 sayılı Türk Milli Eğitim Temel Kanunu'na göre Türk milli eğitiminin temel ilkeleri şunlardır:

1. Genellik ve Eşitlik
2. Ferdin ve Toplumun İhtiyaçları
3. Yönelme
4. Eğitim Hakkı
5. Fırsat ve İmkân Eşitliği
6. Süreklilik
7. Atatürk İnkılâp ve İlkeleri ve Atatürk Milliyetçiliği
8. Demokrasi Eğitimi
9. Lâiklik
10. Bilimsellik
11. Planlılık
12. Karma Eğitim
13. Okul ile Ailenin İşbirliği
14. Her Yerde Eğitim

(Millî Eğitim Temel Kanunu 14. 06. 1973 tarihinde 14574 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanmıştır.)

18.07.2018 tarihinde Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılan bir basın açıklamasıyla müfredatta yapılan yenileme ve değişiklikler duyurulmuştur. (meb.gov.tr) Yapılan basın açıklamasında yeni müfredatın odak noktasının değer ve değerler eğitimi olduğu vurgulanmıştır. Değerlerle ilgili olarak şu ifadeler yer verilmiştir:

Değer eğitiminin bütün eğitimin nihai gayesi ve ruhu olduğu, ayrı bir müfredat veya konu/öğrenme alanı olarak görülmemesi gerektiği, bu bakımdan okullar ve öğretmenlerin değerleri müfredatların bütünleyici bir parçası (mütemmim cüzü) olarak ele alması ve uygun yaklaşımları kullanarak öğrencilerine kazandırması,

Değerlerin yalnızca müfredatlarda yer alan lafızlar olmaktan çıkarılması, öğrencilere okul içinde ve dışında değerleri pratiğe dönüştürmeleri için uygun ve etkili fırsatlar sağlanması,

Değerlerin anlamlı ve kalıcı olması için öğrencilere kazanımların içerik boyutu (konu) ile ilişkilendirilerek ve konu anlatımından ziyade öğrencilerin akıl yürütme, sorgulama, araştırma, yorum yapma, bağlantı kurma ve değerlendirme becerilerini kullanabilecekleri drama, rol oynama vb. çalışmalarla aktarılması,

Öğrencilerin kendilerini güvende hissedecekleri, destekleyici, toplum bilincini geliştiren, karşılıklı sevgi ve saygıya dayanan bir sınıf ortamı oluşturulması,

Değerlerin aktarılmasının sadece sınıf veya okul ortamı ile sınırlı kalmaması, okul-aile iş birliğinin sağlanması gerekliliği vurgulanmıştır.

Basın açıklamasında müfredatlarla öğrencilere aktarılması hedeflenen kök değerler şu şekilde verilmiştir:

- 1-adalet,
- 2-dostluk,
- 3-dürüstlük,
- 4-öz denetim,
- 5- sabır,
- 6-saygı,
- 7-sevgi,
- 8-sorumluluk,
- 9-vatanseverlik,
- 10-yardımseverlik.

2.2.3.2. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması

Cahit Kavcar, *Edebiyat ve Eğitim* adlı eserinde edebi ürünlerle eğitim arasındaki ilişkiyi açıklamış ve eğitimin önemine değinmiştir.

Kavcar (2017: 5) sanatın insanın ruhuna işleyen derin bir etki gücü olduğunu ve bu güçten mutlaka yararlanmak gerektiğini belirtir. Çünkü edebiyatın temel işlevlerinden birinin eğitime, insan kişiliğini değiştirme ve geliştirme olduğunu savunur.

“Eğitim iki yöne hizmet eder: Kişilere ve topluma. Edebiyatın da hem kişilere hem topluma hizmeti vardır. Hem fertlerde gerçekleştirmeye çalıştığı davranışlar hem de sosyal hayatla ilgili telkinleri vardır. O halde amaçlar ve hizmet alanları bakımından, edebiyatla eğitim arasında bir fark kalmıyor.” (Kavcar, 1988:20).

Kavcar'a (2017: 5) göre edebiyat eserleri insana özgü bazı değer ve niteliklerin yerleşip kökleşmesi, toplumsal yaşamın ve çağın gerektirdiği değerlerin benimsenmesi yolunda önemli roller oynar. Edebi eserler hem bireysel hayatla, hem de sosyal hayatla ilgili olarak, iyiye, güzele ve doğruya yönelme yolunda, yeni değerler kazandırma yolunda telkinlerde bulunur, insanları bunlar doğrultusunda eğitir.

Kavcar (1988: 4-5) yapmış olduğu değer sınıflandırmasının sistematik ve kategorik bir yaklaşım amacıyla yapıldığını özellikle belirtir. Ayrıca bireylerde gerçekleştirilmeye çalışılan davranışlar ile sosyal hayatla ilgili telkinler birbirinden kesin çizgilerle ayrılamaz görüşündedir. Bireyler için yapılan telkinler, bireylerden oluşan toplum için de geçerli ve değerli demektir.

Kavcar (1988: 4-5) eğitim değerlerini şu şekilde sınıflandırır:

Tablo 1. Cahit Kavcar'ın Değer Sınıflandırması

I. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenen Davranışlar
a) Yaşama Sevgisi
b) İyi Bir İnsan Olmanın Şartları
1. Doğruluk ve Dürüstlük
2. Çalışkanlık
3. Dayanıklılık (Azim, Sabır, Cesaret)
4. Yardımseverlik (Sevgi ve Merhamet)
5. Fedakârlık
6. Namus ve Şeref
7. Aşırı İsteklerden Uzak Durma
8. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma
II. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler
a) Hürriyet ve Adalet Sevgisi
b) İnsan Sevgisi
c) Aile Sevgisi
ç) Medeniyet Sevgisi
d) Bilgisizlikle Savaş
e) Taassup ve Batıl İnançlarla Mücadele
f) Yanlış Batılılaşma İle Savaş
g) Ahlak ve İdeal
h) Evlilik Hayatı
1. Görücü İle Evlenme
2. Evlilikte Yaş Farkı
3. Birden Fazla Kadınla Evlenme
4. Yabancı Kadınla Evlenme
III. Yurt Millet ve Din Duyguları
a) Yurt ve Millet Sevgisi
b) Din ve Tanrı Duygusu

2.2.3.3. Spranger'in Değer Sınıflandırması

“Psikolojide değer testi ilk defa Spranger (1928) tarafından kullanılmıştır. O, deneklerini her birinde hakim olan değerlere göre şahsiyet tiplerine ayırmış ve herkesin estetik, teorik, ekonomik, siyasi, sosyal ve dini olmak üzere altı temel değer tipinden birine girebileceğini söylemiştir.” (Güngör, 1993'ten akt. Köylü, 2016: 38).

Tablo 2. Eduard Spranger'in Değer Sınıflandırması

1-Bilimsel Değer	Gerçeğe, bilgiye, muhakemeye ve eleştirel düşünceye önem verir. Bilimsel değerleri olan insan deneysel, eleştirici, akılcı ve entelektüeldir.
2- Dini Değer	Evreni bir bütün olarak kavrar ve kendisini onun bütünlüğüne bağlar. Dini uğrunda dünyevi hazları feda eder.
3. Ekonomik Değer	Yararlı ve pratik olana önem verir. Ekonomik değerlerin hayatta önemsenmesi gerektiğini belirtir
4. Estetik Değer	Simetri, uyum ve forma önem verir. Birey hayatı olayların bir çeşitliliği olarak görür. Sanatın toplum için zorunluluk olduğunu düşünür.
5. Politik Değer	Her şeyin üstünde kişisel güç, etki ve şöhret vardır. Esas olarak kuvvetle ilgilidir.
6. Sosyal Değer	Başkalarını sevme, yardım ve bencil olmama esastır. En yüksek değer insan sevgisidir. Bu insan sevgisini insanlara sunar. Nazik ve sempattir, bencil değildir.

Tablo incelendiğinde Spranger'in insanları sahip oldukları değerlere göre gruplandığı görülmektedir. Her insan belirlenen bu değerlerden en az birine yatkınlık göstermektedir. Bir değer grubuna dahil olan insan için o değer önemli olurken diğer değerler daha az öneme sahip olabilir. Örneğin estetik değer boyutu ağır basan bir insan için politik değer boyutu daha az anlam ifade edebilir.

2.2.3.4. Hilmi Ziya Ülken'in Değer Sınıflaması

Ülken, değerleri öz karakterlerine içkin, aşkın ve normatif değerler olarak üçe ayırmaktadır (Köylü, 2016:39).

Tablo 3. Hilmi Ziya Ülken’e Göre Değer Sınıflaması

1-İçkin Değerler	Teknik, sanat ve bilgi değerlerini içeren bilinç verileridir. İnanmadan daha çok bilmenin hakim olduğu değerlerdir.
2-Aşkın Değerler	Bireyin sosyal çevresiyle etkileşiminden doğan kişiler arası değerlerdir. Bilgiden çok inanma üzerine kuruludur.
3-Normatif Değerler	Kişilerden doğan sözler, şeyler ve eylemlerin değişiminden doğan değerlerdir.

Tablodan anlaşıldığı gibi Hilmi Ziya Ülken değerleri inanmak ve bilmek üzerine kurmuştur. Yine değerleri belirleyen etkenler bireyin iç dünyası ve sosyal dünya olarak görülebilir.

2.2.3.5. Milton Rokeach’ın Değer Sınıflandırması

“Rokeach (1973) ise, değerler üzerindeki çalışmaları sonucunda değerleri amaç ve araç değerler olarak ikiye ayırmıştır. Rokeach’un sınıflamasında her iki değer grubunda da 18’er tane değer bulunmaktadır.” (Akbaş, 2004: 57).

Tablo 4. Rokeach'a Göre Değer Sınıflaması

Amaç Değerler	Araç Değerler
Aile güvenliği	Bağımsız olma
Barış içinde bir dünya	Bağışlayıcı
Başarılı olma	Cesaretli
Bilgelik	Dürüst
Dini olgunluk	Entelektüel
Eşitlik	Geniş görüşlü
Gerçek dostluk	Hırslı
Güzellikler dünyası	İtaatkar
Heyecan verici bir yaşam	Kendini kontrol eden
İç huzur	Kibar
Kendine saygı	Kendine hakim
Mutluluk	Mantıklı
Gerçek dostluk	Neşeli
Özgürlük	Sevecen
Rahat bir yaşam	Sorumluluk sahibi
Sosyal kabul	Temiz
Ulusal güvenlik	Yardımsaver
Zevk	Yaratıcı olma

Tabloda amaç değerleri hedefler olarak görebiliriz. Araç değerler ise bu hedeflere ulaşabilmek için kullanılan davranışlar olarak nitelendirilebilir. Tablonun amaç kısmında dikkat çeken özellik, hem bireysel hem de sosyal nitelik taşıyan değerlerin bulunmasıdır. Örneğin, iç huzur, kendine saygı bireysel; barış içine dünya, ulusal güvenlik sosyal nitelik taşıyan değerlerdir.

2.2.3.6. Nelson'un Değer Sınıflandırması

Değerler sınıflaması üzerine deneme yapanlardan biri de Nelson'dur. Nelson da değerleri yaratan, yaşayan insan ve insan grupları özelliklerini ön plana çıkarmıştır (Aydın ve Gürler, 2013: 11).

Nelson değerleri bireysel, grup ve sosyal değerler olarak gruplamıştır (Naylor ve Diem, 1987'den Akt. Akbaş, 2004:19):

Tablo 5. Nelson'a Göre Değer Sınıflandırması

Bireysel değerler	Bireysel değerler seçim yapmada ve satın aldığımız ürünlerde, hobilerimizde olduğu gibi diğer kişisel tercihlerimizle ilişkilidir.
Grup değerleri	Grup değerleri, belirli bir grubun üyeleri tarafından paylaşılan değerlerdir. Bu grup; aile, kulüp, dini ya da politik bir grup olabilir.
Sosyal Değerler	Sosyal değerler ise adalet, saygı, fedakarlık, eşitlik gibi değerlerdir ve bireyin mevcut veya toplumsal yapı içerisinde varlığını devam ettirmesine yarar. Sosyal değerlerin tanımlanmasında sosyalleşme, sosyal bilinç, norm ve grup ruhu gibi kavramlar kullanılmaktadır.

Tabloda da görüldüğü gibi Nelson bireye yönelik değerlerde ziyade toplumsal değerlere ağırlık vermiştir. Bu, onun bireyden yola çıkarak toplum düzeni ve huzurunu sağlamak istemesiyle açıklanabilir. Değerler bireyden topluma doğru genişlemekte ve her bir değer bireyin varlığını devam ettirmesi için ayrıca önem teşkil etmektedir. Yani aslında Nelson'un sınıflandırmasında bireyi gözeten değerler ön plandadır diyebiliriz.

2.2.3.7. Shalom H. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Schwartz ise Rokeach'ın değer sınıflaması üzerinde çalışarak değerleri 10 temel değer tipi olarak gruplamıştır. Tüm gruplarda bulunan değer sayısı 56'dır. Schwartz değer grupları ve listesi aşağıda verilmiştir (Kuşdil ve Kağıtçıbaşı, 2000'den Akt. Akbaş, 2004: 58)

Tablo 6. Shalom H. Schwartz'ın Değer Sınıflandırması

Değer Grupları	Değerler
Güç (power): Toplumsal konum, insanlar ve kaynaklar üzerinde denetim gücü	Sosyal güç sahibi olmak, otorite sahibi olmak, zengin olmak, toplumdaki görüntümü koruyabilmek, insanlar tarafından benimsenmek
Başarı (achievement): Toplumsal standartları temel alan kişisel başarı yönelimi	Başarılı olmak, yetkin (muktedir) olmak, hırslı olmak, sözü geçen biri olmak, zeki olmak
Hazcılık (hedonism):Bireysel zevke ve hazza yönelim	Zevk, hayattan tat almak
Uyarılım (stimulation): Heyecan ve yenilik Arayışı	Cesur olmak, değişken bir hayat yaşamak, heyecanlı bir yaşantı sahibi olmak
Öz yönelim (self-direction): Düşünce ve eylemde bağımsızlık	Yaratıcı olmak, merak duyabilmek, özgür olmak, kendi amaçlarını seçebilmek, bağımsız olmak, kendine saygısı olmak,
Evrenselcilik (universalism): Anlayışlılık, hoşgörü ve tüm insanların ve doğanın iyiliğini gözetmek	Açık fikirli olmak, erdemli olmak, toplumsal adalet, eşitlik, dünyaya barış istemek, güzelliklerle dolu bir dünya, doğayla bütünlük içinde olma, çevreyi koruma, İç uyum
İyilikseverlik (benevolence): Kişinin yakın olduğu kişilerin iyiliğini gözetme ve geliştirme	Yardımsever olmak, dürüst olmak, bağışlayıcı olmak, sadık olmak, sorumluluk sahibi olmak, gerçek arkadaşlık, olgun sevgi, manevi bir hayat, anlamlı bir hayat, alçak gönüllü olmak
Geleneksellik (tradition): Kültür ya da dinsel töre ve fikirlere saygı ve bağlılık	Alçakgönüllü olmak, dindar olmak, hayatın bana verdiklerini kabullenmek, geleneklere saygılı olmak, ılımlı bir hayat (dünyevi işlerden el ayak çekmek), mahremiyet
Uyma (confirm) : Başkalarına zarar verebilecek ve toplumsal beklentilere aykırı olabilecek dürtü ve eylemlerin sınırlanması	Kibarlık, itaatkar olmak, anne babaya ve yaşlılara değer vermek, kendini denetleyebilmek
Güvenlik (security): Toplumun var olan ilişkilerin ve kişinin kendisinin huzuru ve sürekliliği	Ulusal güvenlik, toplumsal düzenin sürmesini istemek, temiz olmak, aile güvenliği, İyiliğe karşılık vermek, bağlılık duygusu, sağlıklı olmak

2.3. Söz Varlığı

2.3.1. Söz Varlığının Tanımı ve Kapsamı

Söz, ses ya da ses birliğidir. Sözcükler, insanların günlük hayatlarına yön veren, diğer insanlarla iletişim kurmalarını sağlayan seslerdir. Dünyada bulunan varlıklara isim vermek suretiyle sözcükler oluşmuştur diyebiliriz.

Ergin (2002: 96), kelimelerin canlı cansız varlıkları, mefhumları, hareketleri ve onların hallerini karşıladığını belirtir. Kelimelerin manalarını teşkil eden bu karşılama ve temsil ses ve ses toplulukları ile varlıklar arasında bir uyuma, bir birleşme bulunmasındadır.

Bir dilde bir anlamı olan tek veya çok heceli ses öbeklerine kelime(mot) deriz: kuş, görmek, umutsuz gibi. (Banguoğlu, 2015: 10)

Kurudayıoğlu ve Karadağ (2005:307), kelimeyi kısa ve öz olarak “Zihinde belli bir kavramı karşılayan veya kavramlar arasındaki ilişkiyi sağlayan ve bağlam içerisinde kullanılmaya hazır- çekimlenmemiş- birimlerdir.” şeklinde tanımlarlar. Yine Kurudayıoğlu ve Karadağ (2010:438), anlamlar dünyasının dile yansımasının büyük oranda kelimelerle gerçekleştiğini savunur. Bir kelime bilmek, bir anlama sahip olmaktır. Sahip olunan kelimeler gündeme geldiğinde, esasen, ne kadar anlama sahip olduğu sorgulanmaktadır.

Kelime tanımlarına bakılacak olursa küçük farklılıklar dışında tanımların birbirlerine benzer oldukları görülmektedir. Korkmaz’a (2014: 99) göre ise kelimeler, bir veya birden çok heceli ses öbeklerinden oluşan ve tek başlarına zihindeki belirli kavramlara karşılık olan somut veya soyut söz kalıplarıdır; somut ve soyut kavramlar arasında ilişki kuran dil birimleridir. Aksan (2003: 75), genel dilde sözcük olarak adlandırdığımız öğelerin, dilde tek başlarına ya da birleşik sözcükler halinde, çeşitli kalıplar, deyimler oluşturarak önemli bir yer tuttuğunu, bir söz zinciri içinde her zaman yer aldığını belirtir.

Söz varlığı ile ilgili tanımlar da oldukça fazladır. Türkçe Sözlük’ te (1998:2027) söz varlığı: “Bir dildeki sözlerin bütünü, söz hazinesi, söz dağarcığı, vokabüler, kelime hazinesi.” anlamlarına gelmektedir.

Aksan'a (2015: 15) göre söz varlığı denilince, yalnızca, o dilin sözcüklerini değil, deyimlerin, kalıp sözlerin, kalıplaşmış sözlerin, atasözlerinin, terimlerin ve çeşitli anlatım kalıplarının oluşturduğu bütünü anlıyoruz. Yine Aksan (2003: 75), söz varlığı kavramının, bir dilin sözcüklerini, deyimlerini, atasözlerini ve bilim, teknik, sanat, zanaat alanlarıyla ilgili olan terimleri içine alan geniş bir çerçeve oluşturduğunu, büyük ölçüde, dili konuşan ulusun maddi ve manevi kültürünü yansıttığını belirtir.

“Söz varlığı, sadece bir dilde birtakım seslerin bir araya gelmesiyle kurulmuş simgeler, kodlar ya da göstergeler olarak değil, aynı zamanda o dili konuşan toplumun kavramlar dünyası, maddi ve manevi kültürünün yansıtıcısı, dünya görüşünün bir kesiti olarak düşünülmelidir.” (Ünalın, 2005: 101).

Baş (2010: 157), söz varlığına kalite açısından yaklaşmış ve söz varlığının en önemli yönünün nicelikten öte kalitesi olduğunu vurgulamıştır. Türkçe öğretimiyle ilgili eğitim ortamları kurgulanırken, söz varlığı kalitesi kavramının göz önünde bulundurularak çocukların sözlük kullanmaya özendirilmesi ve çocuklar için hazırlanan edebi ürünlerdeki kelimelerin derinlik/ ağırlık boyutunu gözler önüne seren sözlükçe kısımlarının hazırlanması gerektiğini belirtir.

“Her dilde anadilden gelen bir temel kelime varlığı bulunur. Daha yeni zamanlarda üretim ve birleşim yolları ile yapılmış veya yabancı dillerden gelmiş kelimelerle birlikte bu varlık dilin kelime dağarcığını meydana getirir. Deyimler, atasözleri, fıkralar vb. de dilin varlıklarıdır.” (Banguoğlu, 2015: 141).

Karadağ'a (2013: 8) göre söz varlığı, söz kavramının genişliği içinde kelime ve kelime üstü birimler olan ikileme, deyim, atasözü vb. anlamlı dil birimlerinin oluşturduğu birikimin bütünüdür. Söz varlığı, dünyadaki anlamların dildeki göstergeleri olarak varlık, olgu, olay, eylemleri karşılayan dil birimlerinin tümünü içine alır. Korkmaz (2014: 99), söz varlığının oluşumunda, şekil bilgisinin temel öğeleri olan kökler ve eklerin belirli kurallar çerçevesinde bir araya gelmesinin ve binlerce yeni kelime oluşturmalarının etkili olduğunu savunur.

2.3.2. Türkçenin Söz Varlığının Nitelikleri

Söz varlığı niceliksel olduğu kadar niteliksel özellikler de taşımaktadır. Bir dilin söz varlığı nitelik bakımından incelenirse o dili konuşan insanların düşünce yapısıyla ilgili birtakım sonuçlara ulaşılabilir.

“Bir toplumun hayat tarzıyla birlikte dini inançları, hangi milletlerle ne ölçüde ilişki kurmuş olduğu, nelere değer verdiği, hatta nükteye olan eğilimi hep söz varlığının incelenmesiyle ortaya çıkar.” (Ünalın, 2005: 99).

Aksan (2003: 45), Türkçenin söz varlığının anlam açısından özelliklerini sıralamıştır. Özetle şu sonuçlara ulaşmıştır diyebiliriz:

1. Türkçe bir somut anlatım dilidir.
2. Türkçe, temelini benzetmelerin oluşturduğu aktarmalarla güçlü bir anlatım sağlar.
3. Türkçe bir ayrıntılı anlatım dilidir.
4. Türkçede kavramların dile getirilişi sırasında güçlü bir anlatım sağlamak üzere birden çok sözcüğün bir arada kullanıldığı çeşitli ikilemelere, bu arada hendiadyoin adı verilen ikilemelere başvurulduğu görülür.

Türkçenin söz varlığının temel niteliklerini Aksan (2015: 51), şu şekilde saptamıştır:

1. Türkçenin yapısından gelen güçlü türetme ve birleştirme yeteneği, ona somut ve soyut, çeşitli kavramları kolaylıkla oluşturma, ayrıntılara inen bir kavramlaştırma gücü vermiştir. Bu güç, en eski kaynaklarımız olan Köktürk metinlerinden bugüne, hiç eksilmeden süregelmektedir.
2. Türkler değişik toplumlarla kurdukları ilişkiler sırasında yabancı etkiye büyük ölçüde kapılarını açmış, çoğu zaman yabancı öğeleri kendi öz sözcüklerine yeğlemişlerdir. Bunun sonucunda birçok yerli ögenin kaybolup unutulması yabancılarının yerleştiği görülmüştür.
3. Kavramlaştırma sırasında Türkçe en çok somut nesnelere, doğaya dayanmakta, böylece kavramları daha canlı olarak dile getirmektedir.
4. Türkçede ikilemelerin kullanılışı, anlatıma güç veren bir yol olarak çok yaygındır. Bu nitelik ona, tek tek sözcüklerin yanı sıra ayrı bir “kalıplaşmış öğelerden oluşmuş söz varlığı” kazandırmıştır. Eş anlamlılarla kurulmuş ikilemeleri unutulmuş öğeleri ikilemelerde yaşamlarını sürdürmektedir.

5. Daha Köktürkçe döneminde Türkçe sözcüklerin geniş birçok anlamlılık gösterdikleri göze çarpmakta, bu durum, dilin bir yazı olarak çok daha eskilere uzandığına tanıklık etmektedir.

6. En eski belgelerde bile eş anlamlıların sayıca çokluğu dikkati çekmekte, asıl ilginç olan, bunların bir bölümünü, birbirine anlamca çok yakın eş anlamlılar oluşturmaktadır.

7. Bugün Türkiye Türkçesi yazı dilinde unutulmuş, yitirilmiş birçok öge- başka dillerde de benzerleri görüldüğü gibi- Türkçenin değişik lehçelerinde ve bugünkü Anadolu ağızlarında yaşamlarını sürdürmektedir.

2.3.3. Söz Varlığının İçerdiği Öğeler

Aksan (2015: 30), söz varlığının içerdiği öğeleri çeviri sözler, terimler, kalıplaşmış sözler, argo, ilişki sözler, atasözleri, deyimler, ikilemeler, yabancı sözcükler ve temel söz varlığı başlıkları altında incelemiştir:

2.3.3.1. Temel Söz Varlığı

Söz varlığı öğelerinin ilkinin temel söz varlığı oluşturur. Aksan (2015: 34) temel söz varlığına “çekirdek sözcükler” adını verir. Çekirdek sözcüklerin sınırını şu şekilde çizer: İnsanın organları başta olmak üzere onun en doğal gereksinimlerini karşılayan yemek, içmek, uyumak, gitmek, gelmek, almak, vermek gibi kavramlar, ona en yakın kişileri gösteren akrabalık adları, sayılar ve insanın maddi ve manevi kültürü içine giren çeşitli kavramlar sayılabilir.

Aksan (2015: 34-35) maddi ve manevi kültürü içeren kavramları da ayrıntısıyla anlatmıştır. Maddi kültürü “flora” ve “fauna” adı altında toplanan değişik kavramları dahil etmiştir. Flora, insanın çevresinde yer alan, onun yaşamıyla yakından ilgili bulunan bitkileri içermekte, fauna ise aynı çevrede bulunan ve insanların bir bölümünden yaralandıkları, özellikle tarım ve hayvancılıkta insanlara yarar sağlayan hayvanları göstermektedir.

Manevi kültür içine dinle, kutsal kavram ve kişilerle, gelenek, göreneklerle ilgili sözcükler girmektedir.

2.3.3.2. Yabancı Sözcükler

Bir dile yabancı sözcüklerin girmesi, o dilin dünya üzerinde başka dillerle etkileşime geçtiğinin bir göstergesidir. Bu durum dilbilimcilerce normal karşılanmakta olup işin esasını dil etkileşiminin nedenleri oluşturmaktadır. Ersoy (2014:206), bir dile yabancı sözcüklerin girmesinin çeşitli yollardan olabileceğini belirtir: Başka ülkelerde icat edilen nesnelere alınırken, genellikle icat edildikleri ülkede kullanılan adıyla alınırlar. Ülkeler arası ticari ilişkiler ve çeviri eserler de bir dile yabancı sözcük girişini sağlayabilir. Toplumların başka uygarlık alanına geçme çabaları, başka toplumların yaşam tarzına ve kültürüne duyulan ilgi ve özeni, savaş sonucu ülkelerin işgal edilmesi bir dile yabancı sözcük girmesine neden olabilir.

Aksan (2015: 37), bir yabancı dilden alınan öğeleri iki bölümde incelemiştir:

1. Yerleşmiş yabancı sözcükler, bir dilin ses eğilim ve kurallarına uyumuş, yabancılığı artık belli olmayan öğeler. Bunlar, Farsça kaynaklı *kösele*, *çerçeve*, *duvar* (divar); Arapça kaynaklı *surat* (suret), *sandık* (sanduk) gibi öğelerdir.

2. Yerleşmemiş yabancı sözcükler ise dilin ses eğilim ve kurallarına uymayan, yabancılığını hemen belli eden, Türkçedeki *oksijen*, *lokomotif*, *develüasyon* gibi öğelerdir.

2.3.3.3. Deyimler

Deyimler, bir gramer şekli veya çekici bir anlatım kılığı taşıyan ve- genel kural niteliğinde olmamak üzere- **çoğunun** öz anlamından ayrı bir anlamı bulunan kalıplaşmış sözlerdir (Aksoy, 1963: 148).

Bağcı'ya (2010: 93) göre deyimler, kavramları mecaz yoluyla, anlatım güzelliği ve özgünlüğü içinde belirten kalıplaşmış kelime grupları ya da cümlelerdir. Duygu ve düşüncelerin aktarılmasında deyimlerin anlatıma sadelik katarak uzun ve karmaşık anlatımların kolayca anlaşılmasına yardım etmeleri onların en önemli özelliğidir.

Aksoy (1963: 141-142), deyimlerin kavram ve şekil özelliklerini şu şekilde belirlemiştir:

Deyimlerim Kavram Özellikleri

1. Deyim, bir kavramı belirtmek için bulunmuş özel bir anlatım kalıbıdır; düstur niteliğinde bir söz değildir. Deyimi atasözünden ayıran en önemli özellik budur.

2. Deyimlerin amacı, bir kavramı özel kalıp içinde veya çekici, hoş bir anlatımla belirtmektir.

3. Deyimlerin çoğu öz anlamlarından ayrı ayrı bir kavram belirtir.

Deyimlerin Şekil Özellikleri

1. Deyimler de atasözleri gibi kalıplaşmış sözlerdir. Bir deyimden sözcükleri değiştirilip yerlerine – aynı anlamda da olsa-başka sözcükler konulamaz ve deyimden söz dizimi bozulamaz.

2. Deyimler de atasözleri gibi kısa ve özlüdür.

3. Deyimler şekil bakımından üç bölüğe ayrılabilirler:

a) Ekli sözcük kılığında olanlar: sözde, gözde, sudan, görücü, yüzünden vb.

b) Sözcük topluluğu şeklinde olanlar: adamakıllı, ağırbaşlı, püf noktası, nanemolla, kaşla göz arasında vb.

c) Cümle halinde deyimler vardır: *Dostlar alışverişte görsün, Halep ordaysa arşın burda, İncir çekirdeğini dolduramaz.*

2.3.3.4. Atasözleri

Atasözleri, “uzun deneme ve gözlemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş söz, darbimesel” olarak tanımlanmaktadır (TDK, 1988: 155).

Atasözleri ile yapılan diğer tanımlar da şöyledir:

“Bir dilin söz varlığı içinde yer alan atasözleri, bir toplumun bilgeliğini, deneyimlerini, dünya görüşünü ve anlatım gücünü yansıtan, yüzyıllarca yaşayabilen sözlerdir.” (Aksan, 2015: 41)

“Atalarımızın uzun denemelere dayanan yargılarını genel kural, bilgece düşünce veya öğüt olarak düsturlaştıran ve kalıplaşmış şekilleri bulunan öz sözler” (Aksoy, 1963: 140).

Toklu (2003: 59) atasözlerinin kültürlerin bir aynası niteliğinde olduğunu belirtmiştir.

“Nesilden nesile aktararak günümüze kadar ulaşan atasözleri anonim olup, bütün bir tümce şeklindedirler. Kısa ve kalıplaşmış özsözler biçiminde rastladığımız atasözleri, daha önceki kuşakların yargılarını ve gözlemlerini genellikle dilsel bir imge şeklinde, bizlere yaşamımızda yol gösterici birer kural olarak sunarlar” (Sağlam, 2001: 46).

“Toplumun değerlerini yansıtan özlü sözler olarak kültür öğelerini geçmişten bugüne taşıması bakımından atasözleri önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle, genç kuşakların bu mirastan haberdar olmaları ve bu mirasa sahip çıkmaları sağlanmalıdır. Atasözlerinin taşıdıkları toplumsal değerler göz önüne alındığında, atasözleri değer öğretiminin önemli bir ögesi olarak düşünülebilir.” (Girmen, 2013: 119)

Elçin (1993:626), atasözünü “Nazım, nesir, her iki şekli ile eski tecrübeleri ‘tam bir fikir’ kompozisyonu içinde teşbih, mecaz, kinaye, tezat.. gibi edebi sanatların kudretinden faydalanarak süslü, kapalı olarak veya bazen açık, mecazsız hususuyla yetiyecek gençlere aktaran sözler.” olarak tanımlamıştır.

Aksoy (1984: 19-22), atasözlerinin kavramsal ve şekil özelliklerini şu şekilde belirtmiştir:

Atasözlerinin kavramsal özellikleri:

1. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini- uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak- tarafsızca bildirirler.
2. Tabiat olaylarının nasıl olageldiklerini- uzun bir gözlem sonucu olarak- belirtirler.
3. Sosyal olayların nasıl olageldiklerini uzun bir gözlem ve deneme sonucu olarak bildirirken bundan ders almamızı hatırlatırlar.
4. Denemelere ya da mantığa dayanarak doğrudan doğruya ahlak dersi ve öğüt verirler.
5. Birtakım gerçekler, felsefeler, bilgece düşünceler bildirerek yol gösterirler.

6. Töre ve gelenekleri bildirirler.

7. Kimi inanışları bildirirler.

Atasözlerinin şekil özellikleri:

1. Atasözleri kalıplaşmış, klişe hale gelmiş sözlerdir. Her atasözü, belli bir kalıp içinde, belli kelimelerle söylenmiş olup donmuş bir biçimdir. İçindeki kelimeler değiştirilemeyeceği gibi, cümle kuruluşu d bozulamaz. (*Derdini söylemeyen derman bulmaz.*)

2. Atasözleri kısa ve özlüdür. Az kelime çok şey anlatır. (*Dikensiz gül olmaz.*)

3. Atasözlerinin çoğu bir, iki cümledir. Daha uzun olanları azdır. (*Vakit nakittir.*)

4. Cümlelerde en çok geçmiş zaman kipi, kimi zaman da (öğüt olan atasözünde) emir kipi kullanılmıştır. Bazı atasözlerinin fiilleri atılmıştır. (*“Yalancının evi yanmış, kimse inanmamış”, “Bana dokunmayan yılan bin yaşasın”, “Evvel taam, sonra kelam”*)

2.3.3.5. İlişki Sözleri (Kalıp Sözler)

“Genel olarak ilişki, kaynaktan alıcıya kanal yoluyla iletilen mesaj sonucu oluşur. Bu mesajın sonunda alıcının vermiş olduğu ‘dönüt’ sayesinde ilişki sözlerinin alanı genişlemektedir. İlişki sözleri ise, bu ilişkiden meydana gelen söz, söz öbekleri ve cümlelerdir. Toplumda bireyler, sürekli ilişki halindedir. Bu da iletişimi meydana getirir. İnsanlar, tanıdığı ya da tanımadığı kişilerle yaşam boyu iletişime geçmek zorunda olduğundan ilişki sözlerini daima kullanmak mecburiyetindedir” (Aydın, 2018: 1).

Gökdayı (2008:106) kalıp sözleri: “Önceden belirli bir biçime girip öylece hafızada saklanan söyleneceği sırada yeniden üretilmeyip olduğu gibi hatırlanarak ve eğer gerekiyorsa bazı ekleme ve çıkarmalar yapılarak kullanılan, tek bir sözcükten, ardışık veya aralı sözcüklerden oluşabilen, belirli durumlarda toplumun benimsendiği sözleri sunarak iletişimin kurulmasına veya devamına yardım eden ve kullanım yerleri çok sınırlı olan kalıplaşmış dil birimleridir” şeklinde tanımlamıştır.

Aksan (2015: 42), kalıp sözlerin toplumun bireyleri arasında ilişkiler sırasında kullanılması adet olan birtakım sözler olarak görür. Sabahleyin karşılaşıldığında

söylenen *günaydın*’dan başlayarak bir toplumda değişik durumlarda söylenmesi gerekli hale gelmiş olan *afiyet olsun, affedersiniz, güle güle* gibi, hatta Türklere yeni bir ev alan ya da yeni bir eve taşınan kimselere söylenen *güle güle oturun* gibi kalıp sözler, bir toplumun kültürünün ayrılmaz bir parçası kabul edilmektedir.

2.3.3.6. Kalıplaşmış Sözler

Kalıplaşmış sözler de söz varlığı ögeleri içinde yer almaktadır. Kalıplaşmış sözler anonim olmaması yönüyle diğer söz varlığı ögelerinden ayrılır.

Her dilde rastlanan kalıplaşmış sözler, ünlü kişilerin, hükümdarların, düşünürlerin, sanatçıların belli belli bir durumda, belli bir olay dolayısıyla söyledikleri, evrenselleşmiş sözlerdir. J. Caesar’ın “*Sen de mi Brütüs*”, Sinoplu Diogenes’in “*Gölge etme, başka ihsan istemem*” biçiminde Türkçede de kullanılan kalıplaşmış sözleri çeviri yoluyla aktarılmıştır (Aksan, 2015: 43).

Kalıplaşmış sözlere söyleyeni belli olduğu için “özdeyişler” demek mümkündür.

2.3.3.7. Terimler

Şahin (2006: 125) terimleri, “Halkın söz varlığında yer almayan, sadece belli bir bilim dalıyla ilgilenenlerin bildiği ve anladığı kelimeler” olarak tanımlar.

“Değişik bilim dallarının, sanat ve meslek kollarının özel kelimeleri olarak tanımlanabilecek terimler, ilgili meslek mensuplarının aralarında kısa yoldan ve kolayca anlaşmalarına yarayan, anlamları dar ve sınırları olan kelimeler olarak da tarif edilebilir. Terim kelimesi eskiden “ıstılah” kelimesiyle karşılanmış, çokluk şekli olarak da “ıstılahât” kullanılmıştır. Bu kullanım ve tanımlamalarda da terimlerin bir dilin genel ve sıradan kelimelerinden farklılığının söz konusu olduğu görülür.” Pilav (2008: 268).

Aksan’a (2015: 44) göre bir ülkede bilim, teknik, sanat ve zanaat dalları ne ölçüde gelişip bu dallarda yapıtlar verilirse o ülkenin dilindeki terim sözvarlığı da o ölçüde gelişir.

2.3.3.8. Çeviri Sözcükler

Diller arası etkileşim tarih boyunca süregelmiştir. Bu etkileşim sırasında kelime alışverişi olmakta ve alınan kelimelerin çevirisinde bazen kurallar da yer almaktadır.

Aksan (2015: 46) çeviri sözcükleri; tam çeviri sözcükler, yarı çeviri sözcükler, bağımsız çeviri sözcükler ve anlamı etkilenenler olmak üzere dörde ayırmıştır.

- Tam çeviri sözcükler: Tam çevirilerde tamlamanın, deyimmin her bir ögesi, dilde aynı anlama gelen bir sözcükle karşılanmaktadır. Farsça *ab ruy-ı rihten* Türkçeye *yüz suyu dökmek* şeklinde çevrilmiştir.

- Yarı çeviri sözcükler: Deyimin veya tamlamanın sözcüklerinden birinin çevrilip diğerlerinin çevrilmemesidir. Farsça *gam horden* Türkçeye *gam yemek* şeklinde çevrilmiştir.

- Bağımsız çeviri sözcükler: Yabancı sözcüklerin dilde yaklaşık olan sözcüklere çevrilmesidir. Fransızcada *chef- d'oeuvre* kelimesi *baş yapıt* olarak çevrilmiştir.

- Anlam etkilenmesi: Yabancı örneklere uyarak yerli örneğin başka şekilde söylenmesidir. Türkçede *imdat* sözcüğü varken İngilizcedeki *help* sözcüğünün *yardım edin* şeklinde kullanılmasıdır.

2.3.3.9. İkilemeler

İkilemeler Türkçe Sözlük' te (2005: 948) “anlamı güçlendirmek için aynı kelimenin tekrarlanması, anlamları birbirine yakın, karşıt olan veya sesleri birbirini andıran kelimelerin yan yana kullanılması” şeklinde tanımlanmıştır.

İkilemeleri Avcı (2010: 59) “Anlamı kuvvetlendirmek, pekiştirmek, söyleneni daha vurgulu ve etkili hale getirmek amacıyla aynı sözcüğün tekrar edilmesi veya eş, yarı karşıt anlamsız ya da anlamsız sözcüklerin yan yana getirilmesiyle oluşan ve ses benzerliği temeline dayanan kalıplaşmış ya da kalıplaşmakta olan sözcük öbekleri.” olarak açıklar.

Aksan (2015: 67), ikilemeleri, dilin gerek yapı, gerek sözdizimi, gerekse anlambilim açısından en önemli niteliklerinden birini oluşturan özellik olarak görür. Dünya dillerinde Türkçedekine yakın oranda pek az bulunan ikilemeler, Türkiye Türkçesinde gerek yapı, gerekse sözcük türlerinin kullanımını bakımından çok zengin örneklerle ortaya çıkmakta, çok güçlü bir anlatım sağlamaktadır.

Ergin (2002: 377), ikileme yerine ‘tekrar’ kelimesini kullanır. Tekrarlar aynı cinsten iki kelimenin arka arkaya getirilmesi ile meydana gelen kelime gruplarıdır. Ergin (2002: 377-378) ikilemeleri dört gruba ayırmıştır:

1- Aynen tekrarlar: Bunlar bir kelimenin arka arkaya iki defa tekrarlanması ile yapılan tekrarlardır. *ışıl ışıl, göz göz* gibi isim, sıfat, zarf cinsinden isimlerle yapılan tekrarlar; *şırıl şırıl, kıtır kıtır* gibi tabiat taklidi kelimelerden yapılan tekrarlar; *bir bir, onar onar* gibi sayı sıfatlarından yapılan tekrarlar; *diye diye, koşa koşa* gibi gerundium tekrarları; *şu şu* gibi zamir tekrarı; *hayır hayır, ay ay* gibi ünlem edatı tekrarları; *olsa olsa, yesin yesin* gibi fiil tekrarları bu gruba girer.

2- Eş Manalı Tekrarlar

Bunlar aynı manaya gelen veya çok yakın manalı iki ayrı kelimenin meydana getirdiği tekrarlardır: *eğri büğrü, açık saçık, toz toprak, ezik büzük, falan filan* gibi.

3- Zıt Manalı Tekrarlar

Bunlar birbirinin zıddı olan iki kelimenin meydana getirdiği tekrarlardır: *iyi kötü, büyük küçük, içli dışlı* gibi.

4- İlaveli Tekrarlar

Bunlar kelime başına ilave bir unsur getirmek suretiyle yapılan tekrarlardır. Başına bir ses ilave edilerek yapılan tekrarlar: *adam madam, iş miş, deniz meniz* gibi. Başına heceler ilave edilerek yapılan tekrarlar: *düm düz, çıır çıplak, būs bütin, sap sarı* gibi.

2.3.3.10. Doldurma Sözcükler

Aksan (2015: 209) doldurma sözcükleri, “Genellikle konuşulan dilde bir şeyi anımsamak üzere zaman kazanma, söyleneni pekiştirip kesinleştirme gibi amaçlarla, konuşan kimsenin kullandığı, çoğu kez gereksiz olan sözcüklere ve anlatım kalıpları” şeklinde tanımlar. *Efendime söyleyeyim, sonracağıma, anladın mı?, tamam mı?, var ya!, yok mu?* gibi sözcükler bir şeyi hatırlamak veya zaman kazanmak için kullanılan doldurma sözcüklere örnek verilebilir.

2.3.3.11. Argo

Argo sözcükler söz varlığı içinde önemli bir yere sahiptir. Argo, belli bir sosyal sınıfa veya alt gruba ait bir dil olarak görülür. Aksan (1987: 89), argonun söz varlığının ortak dilin sözcüklerine özel anlamlar vermek, kimi sözcüklerde bilinçli değişiklikler yapmak, eskimiş öğelerden, aynı dilin lehçelerinden ve yabancı kökenli öğelerden yararlanmak yoluyla meydana geldiğini belirtir.

TDK'nin sözlüğünde (1998: 129) argo: "1.Kullanılan ortak dilden ayrı olarak aynı meslek veya topluluktaki insanların kullandığı özel dil veya sözcük dağarcığı. 2.Sersellerin, külhanbeylerinin kullandığı söz veya deyim" şeklinde tanımlanmıştır.

Argo kelimelerin kaba olmakla beraber sanatlı yönünün de olduğunu belirten Ünal (2005: 112), argonun yerinde kullanıldığında dili zenginleştirdiğini ifade eder.

2.4. Fehmi Gür Kimdir?

2.4.1. Fehmi Gür'ün Hayatı

Fehmi Gür, Malatya'nın yetiştirdiği bir halk şairidir. Uzun yıllar adını duyuramamış, fakat şiirleriyle Arapgir ve çevresini etkilemeyi başarmıştır. Şairin doğum yeri ve yılını araştırmacıların eserlerinden yola çıkarak öğrenmekteyiz.

Fehmi Gür, 1914 yılında Malatya'nın Arapgir ilçesinin Bostancık köyünde dünyaya gelmiştir. Babasının adı Mehmet, annesinin adı Esmadır. 13 yaşındayken babasını, daha sonra da annesini kaybetmiştir (Çiftlikçi, 2000: 13).

Şairin oğlu Nurettin Gür de eserinde babasının doğum yılını ve dönemin şartlarını şu şekilde anlatır:

"20. yüzyılın başlangıcı olan 1914'te dünyaya gelmesi, üç yaşında gözlerini kaybetmesi, 630 yıllık koca bir Osmanlı Devleti'nin çöküşüne geçtiği, yedi düvel ile savaştığımız yokluğun, kıtlığın ve iç isyanların hükümran olduğu bir zaman diliminden Cumhuriyet dönemimize dek ve ondan sonraki iç kargaşalar ve darbeler yüzünden her vatandaş gibi Fehmi Gür de acılar çekip hem de fazlasıyla mağduriyetler yaşamıştır." (Gür, 2017: 2).

Şairin görme engelli olduğu bilgisine kendi yazdığı şiirlerden birinde ulaşabiliriz:

“Üç yaşında kaybolmuştur gözlerin
Eşim dostum senden arası serin
Sen elinle bağla yaralar derin
Çektiğin emekler zay Fehmi Fehmi” (Yardımcı, 1996: 235).

Şairin kendinden başka üç kardeşi vardır. Dört kardeş olduklarını yine bir şiirinde açıkça belirtmiştir:

“Dört kardeş içinde kadersiz çıktın
Ne duruldun ne de bulanık aktın
Yaşın elli sekiz cefalar çektin
Şu fani dünyadan doy Fehmi Fehmi” (Çiftlikçi, 2000: 13).

Fehmi Gür ama olduğu için tahsil görememesi oldukça normaldir. Fakat birçok kitabı çocuklarına okutarak dinlemesi onun okuma aşkını gidermiştir.

Şairin küçük yaşta kahvelere ve köy odalarına gidip orada anlatılan halk hikayeleri ve sohbetleri dinleyerek bilgi ve kültürünü artırmıştır. Şentürk (1979), Fehmi Gür ile yüz yüze görüşme fırsatı yakalamış ve şairin kısa bir hayat hikayesini not almayı unutmamıştır. Şentürk'ten edindiğimiz bilgiye göre şairin çocukluğu kış günlerinde mahallelerde açılan odalarda ve kahvelerde geçmiş, şair eğitimini, buralarda okunan kitaplar ile anlatılanları dinlemekle sağlamıştır.

Fehmi Gür on sekiz yaşına geldiğinde aşık olmuş ve sevdiğine kavuşamamıştır. Kızın adının Suriye olduğunu ve Suriye ile ilgili sevdâ şiirlerini 96 sayfalık “Fehmi ile Suriye” isimli bir deftere yazdığını Şentürk (1979)'ten öğrenmekteyiz.

Bir şiirinde “*Yaşım otuz iki dört nikah gördüm*” diyen şairin dört kere evlendiğini öğrenmiş oluyoruz. Çiftlikçi (2000: 14) ilk eşinin kendi akrabasından Menekşe, ikincisinin Emine, üçüncüsünün Fatma ve son eşinin adının Zehra olduğunu bildirir. Son eşinden dokuz çocuğu olmuş, bunlardan dördü küçük yaşta vefat etmiştir. Çocuklarının adları: Bahattin, Nurettin, Raile ve Mehmet Ali'dir.

Şair 1934 yılında köyünden Arapgir ilçesine taşınmış ve vefatına kadar burada ikamet etmiştir. Nasıl geçindikleri konusunda oğlu şunları anlatır: “Babam Fehmi Gür yirmili yaşlarından itibaren altmış yaşına kadar ailesini ekseriyetle destan satarak geçindirirdi. 1955 yılına kadar destanlarını Malatya'daki Gayret matbaasında bastırarak

Malatya, Elazığ ve Adana illerinde satmıştır. O yıllarda vuku bulan acıklı olayların üzerine ağıt içerikli şiirler yazarak bunu destanlaştırarak satmıştır.” (Gür, 2017: 30).

Şairin güçlü bir hafızaya sahip olduğu, okur-yazar olmadığı halde şiirlerini ezbere bilmesinden anlayabiliriz. Oğlu Gür, babasının ortaokul düzeyindeki problemleri zihinden çözdüğünü aktarır. Ayrıca yıllar önce sesini duyduğu bir kişiyi yıllar sonra tanıyabilecek kadar zeki olduğunu, Kur'an-ı Kerim'deki uzun sureleri ezberden okuduğunu, yetmişden fazla halk hikayesi bildiğini söyler (Gür, 2017: 36-37).

Kavruk ve Özer (2006: 314), Fehmi Gür'ün saz çalmaya heves etmediğini, bir ara kendi yaptığı tef ile şiirlerine ritim verdiğini aktarır.

Fehmi Gür, 7 Mart 1982 tarihinde Pazar günü saat 14:00 civarında Arapgir'deki evinde 68 yaşındayken vefat eden şair, vasiyeti üzerine Arapgir'deki Cömertli mahallesi Alaybey Mezarlığı'na defnedilmiştir (Çiftlikçi, 2000: 16).

2.4.2. Fehmi Gür'ün Edebi Kişiliği

Fehmi Gür halk şairleri arasında en az bilinenlerdendir. Şiirlerinden anlaşılacağı üzere derin bir hissiyat dünyasına sahiptir. Böylesi düşünüşe ve kıvrak zekaya sahip bir şairin onu fark edecek biriyle tanışmamış olması tamamen bir talihsizliktir.

Çiftlikçi'ye (2000: 16) göre Fehmi Gür, geleneksel halk şiirinin son ve gerçek büyük şahsiyetlerinden biridir ve hayatta iken A. Kutsi Tecer gibi biriyle karşılaşma fırsatı bulsaydı, ikinci bir Veysel olabilirdi.

Fehmi Gür şiirlerinde memleket meselelerine duyarsız kalmamıştır. Gür (2017: 4), babasının yokluk ve yoksulluk ile mücadelede, ölüm acıları ve toplumun yanlış gidişatında, vatan aşkında, memleket savunmasında, asimile olmaya yüz tutmuş koca bir milletin yok olma tehlikesinde şiirleriyle ayakta kalarak ve uyanmanın çarelerini şiir ile vurgulayarak mücadele ettiğini iletir.

“Daha çok toplumsal yaşantı içerisinde, duyduğu ve gönül gözüyle gördüklerini yergi ve mizahi bir söyleyiş biçimi içerisinde dile getirmiştir. Yaşadığı dönemin sosyal hayatını genellikle ahlaki açıdan yaklaşıp ele almış; bir çöküntü yaşandığı kaygısını birçok dizide dile getirmeye çalışmıştır” (Şahin, 1998: 185).

“Fehmi Gür 32 yaşından sonraki şiirlerinde yanık, ezik, içli ve kahırlarla dopdolu dünyanın geçiciliğini işlemeye yönelmiştir.” (Çiftlikçi, 2000: 16).

Halk şairi Fehmi Gür’ün, bazı şiirlerinde ruh halinin karamsar, bazılarında umutlu ve neşeli olduğunu söyleyebiliriz. Şair ruh halini şiirlerine yansıtmıştır:

“Ne bir yayla verdin, ne de çöl verdin,
Ne bir yağmur verdin, ne de yel verdin;
Herkes hoş gelmez acı dil verdin,
Şikayet eylemem halim ben sana.” (Çiftlikçi, 2000: 170).

“Ne hoş olur sarı çiçek havası,
Bizim yaylalara güzeller gelir.
Otları içinde atı, devesi
Bizim yaylalara güzeller gelir.” (Çiftlikçi, 2000: 698).

Yardımcı (1996: 237), Fehmi Gür’ün, şiirlerini klasik koşma türünde, fakat koşma gibi üç ya da beş dörtlük üzerine değil, destana yakın biçimde sekiz dörtlükten oluştuğunu belirtir. Bazı şiirlerinde sekizli, bazılarında da on birli hece kalıbını kullandığını ifade eder.

Şairin şiirlerinde vezin, kafiye ve rediflerin ihmal edilmediğini görmekteyiz. Şiirler hem göze hem kulağa hitap etmekte hem de verdiği iletilerle okuyucuyu düşündürmektedir.

Çiftlikçi (2000: 18) şiirlerde vezin, kafiye ve rediflerle ritmi, assonans ve aliterasyonlarla armoniyi sağladığını söyler.

Fehmi Gür’ün şiirlerinde dil, oldukça sadedir. Halkın içinden biri olduğu için söyleyişte halka yakın bir dil kullanmıştır diyebiliriz. M. Ünal Şahin, Arapgir Postası’nda yazdığı yazısında Fehmi Gür’ün dil ve üslup özelliklerini şöyle anlatmıştır:

“Şairimiz yaşadığı dönemde halkın çok yabancı olmadığı bir dili kullanmış, şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimelerle bazı basit terkiplere yer vermiştir. Bunların çoğu halkın günlük konuşmalarda kullandığı; masallarında, hikayelerinde dinlediği, konuştuğu kendi diline mal olmuş sözler ve söz gruplarıdır.” (Şahin, 1999).

Şairin şiirlerinde Arapça ve Farsça kelimeleri ve terkipleri kullandığını da görmekteyiz:

“Kelam zahir olmaz binde birinden,
Kaba kaba yeller eser derinden,
Yüce dağlar sökülecek yerinden;
Ne düzen kalacak, ne hal kalacak.” (Çiftlikçi, 2000: 330).

“Zulüm edip halkı benden bezdirdim,
Ehl-i ayalimi, çıplak gezdirdim,
Defterime ağır günah yazdırdım,
Uykuya dalmışım gel uyar beni.” (Çiftlikçi, 2000: 295).

Fehmi Gür, her halk şairi gibi şiirlerinde yöresel ağız özelliklerini kullanmıştır. Yardımcı'ya (1996: 241) göre aşık şiirlerinde dizeler arasına sokuşturulan mahalli söyleyiş, şairin bir başka yöreye mal edilmesini önleyen ve yetiştiği çevredeki otantik kültür izlerini gelecek kuşaklara nakleden önemli belgelerdir. Bu otantik söyleyiş özelliğinin de Fehmi Gür de bulunduğunu belirtir.

Fehmi Gür, dini duyguları yoğun olarak yaşayan ve bunu şiirlerinde dile getiren bir şairdir. Helal, haram kavramları ile namaz, oruç, haccı da şiirlerinde işlemiş ve insanlara Hakk'a yaklaşma konusunda nasihatler vermiştir:

“Vay akılsız Fehmi, ne divanesin,
Nefsini terk edip Hakk'a dönesin
Metheden methetmiş, O'nu, sen nesen?
Risalet tahtının hatimi geldi...” (Çiftlikçi, 2000: 265).

Fehmi Gür şiirlerinde konu olarak aşk, ıstırap, sitem, tevekkül, tabiat sevgisi, özlem, din ve milli muhtevalı şiirler yazmıştır. Yalvaç (1985), Görüş'te yazdığı yazısında Fehmi Gür'ün şiirlerinin söylenişinde üç ana faktörün rol oynadığını belirtir:

- 1- Duyarak ve içinde hissederek söylediği şiirler,
- 2- Belli olaylar üzerine söylediği şiirler,
- 3- Sipariş olarak söylediği şiirler.

“Fehmi Gür yalnızca aşk şiirleri söylememiştir. O aynı zamanda kalbi ve dili insanlık ve vatan sevgisiyle dolup taşan ve halkın ıstıraplarını dile getirmeye çalışan Birinci ve İkinci Dünya Harbi neticesinde perişan bir vaziyete giriftar olan vatanını ve milletini ihmal etmeyen vatan ve millet temalarını da işleyen bir şairdir.” (Çiftlikçi, 2000: 17).

Buradan da anlaşılacağı üzere şair çok yönlü, hayal ve duygu dünyası geniş bir aşiktir.

Fehmi Gür'ün şiirlerini konularına göre ayırmak mümkündür. Öztürk (1999), Gür'ün şiirlerinin konusunun onun dertleri olduğunu ve dertlerinin de aşk, yalnızlık, vefasızlık, ıstırap, ferdi ve toplumsal bozukluklar olduğunu belirterek şairin şiirlerinde işlediği genel duygu ve düşünceleri şu başlıklar altında toplar:

- 1- Aşk
- 2- Yalnızlık ve çaresizlik
- 3- Gurbet ve özlem
- 4- Dünyanın geçiciliği ve ölüm
- 5- Din ve ahlak
- 6- Milli duygular
- 7- Kendi benliği
- 8- İlim ve çalışma
- 9- Tabiat ve doğa
- 10- Sosyal yaşantı ve sosyal olaylar.

Yardımcı (1999: 297), Fehmi Gür'ün şiirlerinde genellikle sevgi, sevgiliye kavuşamamanın acısı, ayrılık, kaderden yakınma, sitem, doğa, ölüm, öğüt, yurt sevgisi ve çeşitli sosyal konuların belirgin ana konular olduğunu belirtir.

Fehmi Gür görmeyen gözlerine rağmen hayata tutunmuş, isyan etmemiş bir kişidir. Şiirleri onun bir nevi gözü olmuş ve hayata adeta şiirleriyle tutunmuştur. Halkın sorunlarına duyarsız kalmamış, onların da sesi olmuştur. Bu özellikleriyle Fehmi halkın gönlünü kazanmış ve kalplerde taht kurmayı başarmıştır. Yalnızca bir konuda şiir yazmamış, his dünyası oldukça derin bir şairdir. Bu da onun çok yönlü kişiliğini yansıtmaktadır.

2.4.3. Fehmi Gür'ün Eserleri

Fehmi Gür'ün bilinen iki bine yakın şiiri olduğunu oğlu Nurettin Gür aktarmaktadır. Şair, ölmeden önce şiirlerinin basılmasını istemiştir. Bir söyleşi esnasında “Eğer şiirlerimi bir kitap haline getiremezsem perdeli gözlerime bir perde daha iner.” demiştir.

Şairin oğlunun da katkısıyla Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Çiftlikçi, şairin Görüş ve Arapgir Postası'nda yayınlanan şiirlerini derleyip düzenleyerek bütün şiirleri iki cilt halinde yayınlamıştır. tefrika edilmiş ve sonuçta toplam 881 şiir yayınlanmıştır. Yani şairin bu eserde yayımlanan şiir sayısı 881'dir. Bunların dışındakilerle 900'ü aşmaktadır.

Fehmi Gür'ün ayrıca bir halk hikayesi yazdığı söylenmektedir. Şentürk (1979) *Arapgirli Fehmi Gür* başlıklı yazısında bu konu ile ilgili şunları aktarır:

“On sekiz yaşına girince başında deli rüzgarlar esmeye başlamış. Suriye adındaki bir kıza aşık olmuş. Aşk karşılık görmemiş. Kızın ailesi büyük engeller çıkarmış. Aşk benliğini bir kurt gibi kemirmiş, ağzından şiirler dökülünce bunları **Fehmi ile Suriye** adı altında 95 sayfalık bir defterde toplamış.”

Şentürk, daha sonra bu konuda Fehmi Gür'ün ailesiyle görüşerek bu deftere ulaşmaya çalışmış fakat bu mümkün olmamıştır. Fakat bu defterin Kerem ile Aslı veya Ferhat ile Şirin gibi bir denemeden oluştuğunu ve müptedi bir düzyazı çalışması olduğunu söyler.

2.5. İlgili Çalışmalar

Çalışmanın bu bölümünde Fehmi Gür ve halk şiirleriyle ilgili eğitim değerlerine yönelik araştırmalara yer verilmiştir.

Fehmi Gür ile ilgili çalışmalar oldukça sınırlıdır. Yapılan araştırmalar onun hayatı ve eserlerine yönelik olmuştur. Halk şairleri ve şiirleri ile ilgili çalışmalarda değerler eğitimine pek az değinildiği görülmüştür. Daha çok şairlerin hayatı ve eserleri üzerinde durulmuştur.

Çiftlikçi (2017), Malatyalı İlim ve Fikir Adamları Sempozyumu'nda “Gelenek İçerisinde Halk Şairinin Fonksiyonu: Arapgirli Fehmi Gür (1914-1982)” başlıklı bir

bildiri sunmuştur. Bildiride Fehmi Gür'ün şiirleri konu ve tema, nazım biçimleri, ölçü, kafiye, dil ve üslup gibi çeşitli yönlerden incelenmiş ve ulaşılan sonuçlar aktarılmıştır. Ayrıca Fehmi Gür'ün şiirlerinin eğitici boyutu da ele alınmıştır.

Fehmi Gür'ün oğlu Nurettin Gür 2017 yılında yayınlanan “Babam Fehmi Gür'ün Hayat Hikayesi ve Şiirleri” adlı kitabında Fehmi Gür'ün şiirlerini konularına göre maneviyat, aşk ve gönül, nasihat, yergi-taşlama, mizah, memleket, tabiat, toplumsal ve yakınma başlıkları altında toplamış ve bu konuların işlendiği şiirlere örnekler vermiştir.

Duvarcı (2017), Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent, Kültür ve Kimlik Bildirileri' nde “Malatyalı Halk Şairi Aşık Fehmi Gür'ün Şiirlerindeki Yaşnameler Hakkında Bir Değerlendirme” başlıklı bir bildiri sunmuştur. Bildiride Fehmi Gür'e ait yaş destanları değerlendirilmiştir.

Çiftlikçi (2000), “Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı-Sanatı-Bütün Şiirleri” adlı iki ciltlik kitap yayınlamıştır. Kitap iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde Ahmet Şentürk tarafından Görüş gazetesinde tefrika edilen 650'ye yakın şiir derlenip incelenerek tasnif edilmiştir. Kitabın ikinci bölümünde 1957'den itibaren haftalık olarak yayınlanan Arapgir Postası gazetesinde yayınlanan şiirler aynı şekilde tasnif edilmiştir. Böylece her iki bölümde Fehmi Gür'ün 881 şiirine yer verilmiştir. Kitabın ilk cildinin baş kısmında şairle ilgili araştırmalara da yer verilmiştir.

Tekçe ve Bulut (1998) “Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı, Şiirleri” adlı lisans tezlerinde şairin Arapgir Postası'nda yayınlanmış şiirleri yer almaktadır. Çalışmada şairin hangi temaları işlediğine ayrıntılı şekilde yer verilmiştir. Ayrıca işlenen temalar birer örnekleriyle açıklanmıştır. Şiirlerin kafiye sırasına göre alfabetik sıralaması yapılmıştır. Şiirlerin tasnif, tertip ve tanzimi yapılarak muhtevalarına göre tahliline de yer verilmiştir.

Fehmi Gür ile ilgili Uludağ ve Nayman (1997) “Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı ve Şiirleri” adlı lisans tezi hazırlanmıştır. Çalışmada şairin Görüş gazetesinde Ahmet Şentürk Bey'in itinayla üzerinde durarak yayınladığı şiirler vardır. Şiirlerin tasnif, tertip ve tanzimini yaptıktan sonra muhtevalarına göre tahlili yapılmıştır. Şiirlerin

hangi konuları ihtiva ettiği de tespit edilmiştir. şiirlerin kafiyelerine göre dizilişi yapılmış olup şairin edebi şahsiyeti üzerinde de durulmuştur.

Halk şairlerinin şiirleriyle ilgili yapılan değerler eğitimi çalışmaları da sınırlı düzeydedir.

Doğan (2017), Seyrani'nin şiirleri üzerine yaptığı araştırmada şiirleri değerler eğitimi açısından incelemiş ve şiirlerin ortaokul Türkçe ders kitaplarına alınabilirliğini değerlendirmiştir. Yapılan araştırmada Seyrani'nin şiirlerindeki değerler eğitimi unsurları ile 5,6,7,8. Sınıf Türkçe ders kitaplarında kazandırılmak istenen değerler ayrı ayrı analiz edilmiş ve sonuç olarak Seyrani' nin şiirlerinin ortaokul Türkçe ders kitaplarına alınarak verilmek istenen değerlerin kazandırılmasına uygun olduğu tespit edilmiştir.

ibik (2017) yüksek lisans tezinde Aşık Yalınayak'ın şiirlerini dil, kültür ve kimlik değerleri yönünden incelemiştir. Çalışmada ayrıca değerler eğitimi unsurları da incelenmiş ve dil, kültür, kimlik başlıklarıyla genel bir değerlendirme yapılmıştır. Çalışmanın sonunda Yalınayak'ın şiirlerinin ülkenin milli kültürünü net ifadelerle yansıtığı, şiirlerdeki kelimelerin toplum tarihi açısından dikkate değer olduğu tespit edilmiştir.

Tırkaz (2014), yirminci yüzyıl şairlerinin şiirlerindeki eğitim unsurlarını konu edinen çalışmasında Aşık Mehmet Yakıcı, Aşık Huzuri, Aşık Veysel şatıroğlu, Aşık Zlali ve Aşık Efkari'nin şiirlerini incelemiş ve şiirlerde eğitim unsurlarına ne sıklıkla yer verdiklerini tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonunda aşıkların şiirlerinde eğitim ile ilgili unsurlara sıklıkla yer verdiklerini belirlemiş ve tablolar halinde açıklamıştır.

Yurduşen (2013) "Aşık Edebiyatı Halk şiirindeki Eğitsel ve öğretisel Unsurlar, Aşık Veysel rneği" başlıklı yüksek lisans tezinde Aşık edebiyatı halk şiirinde eğitsel ve öğretisel unsurların ne ölçüde yer aldığını ortaya koymaya çalışmıştır. Aşık Veysel'in incelenen şiirlerinde, eğitimi ve eğitimin önemini nasıl ele aldığı üzerinde durulmuş, şiirler grafik ve tablolarla kategorileştirilmiştir. Çalışmanın sonunda Veysel'in şiirlerinde sık sık eğitsel ve öğretisel unsurlara yer verdiği tespit edilmiştir.

Şahin (2012), Aşık Fuat Çerkezoğlu'nun şiirlerini eğitsel yönden incelemiştir. Araştırma neticesinde Aşık Fuat Çerkezoğlu'nun incelenen şiirleri Türkçe ders kitaplarında yer alan temaların ve bu temalar doğrultusunda oluşturulan kazanımların sağlanması açısından elverişli bulunmuştur.

Gözütok (2011) “Aşık İhsan Yavuzer'in Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar” başlıklı yüksek lisans tezinde Erzurumlu İhsan Yavuzer'in yüz yirmi şiirini incelemiş ve şiirlerdeki eğitsel öğeleri tespit etmeye çalışmıştır. Çalışmanın sonunda Aşık İhsan Yavuzer'in şiirlerinde eğitsel unsurların ve çocuk eğitimi ile ilgili söylemlerin önemli yer yuttuğu sonucuna varılmıştır. Şairin şiirlerinde yer alan eğitsel unsurları davranış, yaşayış, kişilik, çocuk eğitimi, vatan ve millet sevgisi, kültürel eğitim, dini eğitim ve beşeri duygular olmak üzere başlıklara ayrılmış, bulunan eğitsel unsurlar yorumlanmıştır.

Kızılkaya (2011) “Aşık Mustafa Ruhani'nin Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Temalar” başlıklı yüksek lisans tezinde Aşık Mustafa Ruhani'nin şiirlerindeki eğitici temaları tespit ederek bir kültür kurumu olan aşıklık geleneğinin toplumun eğitilmesindeki rolünü ve işlevlerini araştırmıştır. Araştırmanın sonunda Aşık Mustafa Ruhani'nin aşıklık geleneğinin eğitim işlevini şiir yoluyla gerçekleştirdiği, halkın bilinçlenmesine ve kültürlenmesine katkıda bulunduğu kanaatine varılmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. YÖNTEM

Bu bölümde çalışmayı oluştururken izlenen basamaklar hakkında bilgi verilecektir. Çalışmanın yöntemi ve modeli ile verilerin toplanması ve analizi üzerinde durulacaktır.

Bilimsel araştırma yöntemi, bilimsel düşünce yönteminin ışığında olguları betimlemek ve açıklamak için girişilen pratik bir etkinliktir (Armağan, 1983: 26).

3.1. Araştırmanın Modeli

Arapgirişli şair Fehmi Gür'ün şiirlerinde değerler eğitimi ve söz varlığını ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma nitel/ betimsel bir araştırmadır. Çalışmada model olarak betimsel tarama modeli kullanılmıştır.

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır. Yıldırım ve Şimşek'e (2000: 19) göre nitel araştırma; gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırmadır.

Nitel araştırmaların belli ortak özellikleri vardır:

- 1- Doğal ortam: Olguların, olayların ya da davranışların gerçekleştiği doğal ortamda çalışılır.
- 2- Doğrudan veri toplama: Araştırmacı verilere doğrudan kaynağından ulaşır.
- 3- Zengin betimlemelerin yapılması: Bağlam ve olguların derinlemesine anlaşılmasını sağlayacak detaylı betimlemeler yapılır.
- 4- Sürece yönelik: Olgu ve davranışların nasıl ve neden gerçekleştiğine odaklanır.

5- Tümevarımcı veri analizi: Sentezlenerek elde edilen bilgilerden yola çıkarak ikna edici genellemeler yapılır.

6- Katılımcının bakış açısı: Katılımcının anlamasına ve anlamlandırmasına odaklanır.

7- Araştırma desenlerinde esenlik: Araştırma deseni, çalışmanın gerçekleştiği duruma göre gelişir ve değişir (Fraenkel ve Wallen, 2006'dan akt. Büyüköztürk vd, 2017: 253).

Kalitatif (nitel) araştırmalar betimleme, hipotezler oluşturma ve nedensel süreçleri anlamaya yöneliktir. Bu tür araştırmaların kuram oluşturma ya da genellemeye ulaşmada daha etkili olduğu kabul edilmektedir (Bal, 2001: 73).

Çalışmada nitel araştırmalarda sıkça kullanılan veri toplama tekniği olan doküman inceleme tekniği kullanılmıştır.

Yıldırım ve Şimşek'e (1999: 140) göre belgesel tarama hemen her araştırma için kullanılan bir veri toplama tekniğidir. Geleneksel olarak doküman incelemesi, tarihçilerin, antropologların ve dilbilimcilerin kullandığı bir yöntem olarak bilinir. "Belgelerin varlığı kadar, onlardan yararlanmak da önemlidir. Belgelerden yararlanmamak, tarihi bilmemek, onu yeniden yaratmaya çalışmak gibi gereksiz bir çabayı da birlikte getirir." (Karasar, 2006: 183).

3.2. Çalışma Materyali

Araştırmada öncelikle Fehmi Gür'ün yayınlanmış şiirlerine ulaşılmaya çalışıldı. Şiirlerin iki farklı yerel gazetede yayınlandığı ve daha sonra Ramazan Çiftlikçi'nin danışmanlığında şiirlerin bir araya getirilerek tek kitap halinde toplandığı bilgisine ulaşıldı. Çalışmanın dayanağını Dr. Öğretim Üyesi Ramazan Çiftlikçi'nin iki cilt halinde yayınladığı ve Fehmi Gür'ün bütün şiirlerini derlediği kitap oluşturmaktadır. Kitapta Fehmi Gür'ün 881 şiiri bulunmaktadır. Bu şiirlerden değerler eğitimi ile ilişkilendirilecek 100 şiir tarama modeliyle belirlendi. Şiirler amaca uygunluk ilkesine göre seçilmiştir. Değerler ve söz varlığı unsurları yönünden zengin olan şiirler belirlenmiştir.

Fehmi Gür'ün seçilmiş şiirlerinde değerler ve söz varlığı bulgularını aktarmadan önce seçilmiş şiirleri genel olarak tanıtmak gerekir.

3.2.1. Şekil Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi:

Fehmi Gür'ün şiirleri klasik koşma türünde yazılmıştır. Fakat şiirleri çoğunlukla sekiz dörtlükten oluşmaktadır. Bunun yanında beş veya altı dörtlükten oluşan şiirler olduğu gibi beyitler halinde yazılmış şiirler de mevcuttur.

Şair vezin olarak bütün şiirlerinde hece ölçüsü kullanmıştır. Hecenin de çoğunlukla 6+5= 11' li kalıbını kullanmıştır. Fakat 8'li hece kalıbını kullandığı şiirlere de rastlanmıştır. Fehmi Gür bütün şiirlerinde abab-cccb-dddb-eeeb... kafiye örgüsünü kullanmıştır. Kafiye olarak da tam ve zengin kafiyeyi tercih eden şair, rediflerden de faydalanmıştır.

3.2.2. Ses ve Ahenk Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi:

Fehmi Gür şiirlerinde genel olarak ahengi yakalamıştır diyebiliriz. Kafiye ve redifler ile kulağa hoş gelen ve ezberlenmesi kolay şiirler yazmıştır. Bunun yanında şair hece vezni ve kafiyelere uygunluk yönünden bazı kelimelerin seslerini düşürmüş, bazılarını ise harf eklemiştir. Bunu bilinçli olarak yaptığı açıkça görülmektedir. Aşağıdaki dörtlükte bunun örneğini görmekteyiz:

“Kuzular meleşir dağlar iniler,
İştikçe kulaklarım çınlar,
Benim eski dertlerimi yeniler,
Bahar geldi ne hoş oldu yaylalar.” (Çiftlikçi: 968)

Şiirlerde yine şair bazı yabancı kelimeleri halk dili ile telaffuz etmiştir:

“Dostlar geçmez hallerimi sormadan,
Bunlar yılmadılar pılan kurmadan.
Yamacımdan hücum eder durmadan,
Kafir mi, yolsuz mu, düşman mı bilmem.” (Çiftlikçi: 390)

3.2.3. Muhteva Yönünden Şiirlerin Değerlendirilmesi:

Çiftlikçi (2000: 19) Fehmi Gür'ün şiirlerini konuları bakımından şu başlıklar altında toplamıştır:

- 1.Aşk ve sevda konulu şiirleri
- 2.Izdırap ve sitem konulu şiirleri
- 3.Milli duygularla ele aldığı memleket şiirleri
- 4.Dini ve ahlaki muhtevalı şiirler
- 5.Tabiat ile ilgili şiirler
- 6.Sosyal muhtevalı şiirler

Bu çalışmada incelenen şiirlerde daha çok dini ve ahlaki muhtevalı şiirler ağır basmaktadır. Çünkü şair genel anlamda çoğu şiirinde dürüstlük, doğruluk, hak yememek, yardımlaşmak gibi ahlaki değerleri aktarırken, bazılarında İslam dininin farz ve sünnetlerini hatırlatır.

3.3. Verilerin Toplanması

Çalışmada öncelikle Fehmi Gür'ün bütün şiirlerinin yer aldığı Çiftlikçi'nin (2000) iki cilt halinde yayımlanan "Arapgirli Fehmi Gür Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri" adlı kitabından değerler eğitimi unsurları içeren ve söz varlığı öğeleri yönünden zengin olan 100 şiiri tespit edilmiştir. Tespit edilen şiirler değerler eğitimi ve söz varlığı öğeleri (atasözleri, deyimler, ikilemeler, ilişki sözler, yabancı sözcükler, terimler, çeviri sözcükler) yönünden incelenmiş ve yorumlanmıştır.

Çalışmaya konu olan 100 şiirdeki değerler eğitimi unsurlarının analizi için değerler eğitimi sınıflandırmaları incelendi ve değişik bilim insanlarının sınıflandırmalarına ulaşıldı. Şiirlerin analizi için Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2017 yılında basın açıklamasıyla duyurduğu ve müfredatlarda örtük biçimde yer alan 10 kök değer esas alınmıştır. 2017-2018 Eğitim- Öğretim yılında uygulanmaya başlanan yeni müfredatlarda belirlenen 10 kök değer şöyledir:

- 1- adalet,
- 2- dostluk,
- 3- dürüstlük,
- 4- öz denetim,
- 5- sabır,

- 6- saygı,
- 7- sevgi,
- 8- sorumluluk,
- 9- vatanseverlik,
- 10- yardımseverlik

3.4. Verilerin Analizi

Araştırmada verilerin analizi için betimsel analiz yöntemi uygulanmıştır. “Betimsel analizde, görüşülen ya da gözlenen bireylerin görüşlerini çarpıcı bir biçimde yansıtmak amacıyla doğrudan alıntılara sık sık yer verilir. Bu tür analizde amaç, elde edilen bulguları düzenlenmiş ve yorumlanmış bir biçimde okuyucuya sunmaktır.” (şahin, 2010: 188).

Verilerin analizinde söz varlığı ve değerler eğitimi başlıklarında verilen unsurlara göre şiirler analiz edilmiş ve bu verilere göre şiirlerin değerler eğitimi ve söz varlığı yönünden zengin olup olmadığı tespit edilmiştir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Tespit Edilen Kök Değerlerin Analizi

4.1.1. Adalet

TDK (1998: 21) sözlüğünde adalet: “ Hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk, türe.” şeklinde tanımlanmıştır.

Hökelekli’ye (2011: 49) göre adalet, bir şeyi yerli yerine koymak, her hakkı hak sahibine vermektir. Hüküm ve davranışlarda eşitliği gözetlemek, tarafsız olmaktır.

Adaletli olmak, yaşamın her alanında eşit davranmayı, haksızlık yapmamayı gerektirir. Ailede, iş hayatında, sosyal ortamlarda adalet, toplum düzenini sağlamada, huzur ve güven ortamının oluşmasında oldukça önemlidir.

Fehmi Gür’ün incelediğimiz şiirlerinde adalet değerine bakacak olursak:

Tablo 7. Adalet Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Adalet</i>	<i>68(Görüş), 77(Görüş), 83(Görüş), 289(Görüş)</i>

Tablo 7’ye göre 4 şiirde adalet değeriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

“68” numaralı şiirde şair, doğru davranan, iyi huylu bir kadına kötü davranmamak gerektiğini belirtir. Aslında bu tür kadınlara kötülük, fenalık yapılırsa haksızlık olacağını düşünür. Hak etmediği sürece iyi kadınlara doğruluk ve dürüstlüklerinin karşılığını iyi şekilde vermek gerektiğini söyler.

“Eve hile yapan hırsız değilse,
Sana dil döndüren arsız değilse;
Eğri yola sapmış huysuz değilse,
Doğru bir kadına fenalık etme.” (Çiftlikçi, 2000: 204)

“77” numaralı şiirde şair, herkesin bu dünyada yaptıkları iyilik ve kötülüklerden hak ettikleri cezayı veya mükafatı alacaklarını belirtir. Çünkü şaire göre herkes ettiğini bulacaktır. Yani herkese hak ettiği verilecektir.

“Fehmi der ki bu yaralar sağalmaz,
Ölümü tatmayan bir kimse kalmaz;
Herkes ettiğini sanma ki bulmaz,
Bu dünya düzelmez Mehdi gelmezse.” (Çiftlikçi, 2000: 215)

“83” numaralı şiirde Allah’ın adaletinden bahsederek insanlara hak yememeleri hususunda telkinde bulunur. Şair, kul hakkı üzerinde durur ve Allah’ın kul hakkını affetmeyeceğini söyler. Ayrıca Allah’ın kimsenin hakkını kimsede bırakmayacağı yani adaletli oluşu hatırlatılır.

“Allah affeylemez hakkını kulun,
Alır her kimde varsa bir kılın,
Arayıp sözüne mert kişi bulun,
Namerdin başına dünya dar diye.” (Çiftlikçi, 2000: 221)

“289” nolu şiirde şairin adalet anlayışı yine hak edilen cezanın veya mükafatın verileceği yönündedir. Öldükten sonra adalet dağıtılacağı ve herkesin hakkını alacağı mesajını verir.

“Fehmi der ki bana oldu olacak,
Bu yalancı dünya kime kalacak?
Herkes ettiğini kendi bulacak,
Almış dört yanımı düşman tabibim.” (Çiftlikçi, 2000:429)

4.1.2. Dostluk

“İnsan olarak hepimizin dosta ihtiyacı var. Dost olmak, dost bulmak zordur ama dostluğu devam ettirmek daha zordur. Dostlarımızla ilişkilerimizi devam ettirebilmek için onların hakkını gözetmemiz gerekir.

Her konuda haklar görevler olduğu gibi dostların da birbirleri üzerinde hakları vardır. Bunlar yerine getirildiği takdirde dostluklar kuvvetli ve samimi olacaktır.

Altın (2010: 17) dostluğu, sevgisinde samimi olan, iyi ve kötü günlerinde arkadaşının yanında olup daima iyiliğini isteyen, onu kötülüklerden korumaya çalışan

kişi olarak tanımlar. Dostluğun arkadaşlıktan farkı; dostluk bağının arkadaşlık bağından daha kuvvetli olması ve samimiyetin ön planda tutulmasıdır. Dostluk, sevgisinde samimi, içten olan insanların menfaatten uzak ilişkileridir.

İncelememize konu olan şiirlerde dostluk kavramı farklı bir boyutta ele alınmıştır. Şair kendine dost olarak Allah'ı görmektedir. Her defasında dostuna olan bağlılığını, vefasını anlatır. Dostuyla arasını bozmak istemediği için O'nun izinden gider ve istemediği şeyleri yapmamaya çalışır. Şiirlerinde de bu telkinde bulunur.

Tablo 8. Dostluk Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Dostluk</i>	<i>18(Görüş), 186(Görüş), 222(Görüş), 250(Görüş), 334(Görüş)</i>

Tablo 8'e göre 5 şiirde dostluk değeriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

“18” numaralı şiirde şair dostu olarak Allah'ı görmektedir. Kendini tamamen dostuna bağlamak ister. Dosttan uzaklaşmayı ise gaflete düşmekle eşdeğer görür. Şiiri okuyana da bunu yapmasını ister. Mürşitlerin sözlerini dinlerse insan kurtuluşa erecektir şaire göre. Çünkü dünya fanidir ve baki olan Allah'a gönül bağlanırsa gaflete düşülmeyecektir.

“Bu gafletten aç gözünü
Dostuna bağla özünü;
Dinle mürşidin sözünü,
Uyuma, gönül uyuma.” (Çiftlikçi, 2000: 152)

“186” numaralı şiirde şair yine en sevgili dostunun izinden gittiğini, Onunla arayı bozmamak gerektiğini belirtir. Dostuyla arasını bozmak isteyenler şairin düşmanlarıdır. Aslında Allah ile kulu arasına düşman girmemesi için şair telkinde bulunuyor. Bunun yolu ise kul en sevgili dostunun izinden gidecek ve dostunun istediği şeyleri yapıp istemediklerinden uzak duracaktır.

“En sevgili dostun ile bozma arayı arayı.
Düşmanlar gelir oturur, verme sırayı sırayı.” (Çiftlikçi, 2000: 326)

“222” nolu şiirde, yine şairin dostuna bağlılığını, sadakatini anlatan dizeler vardır. Burada Fehmi Gür, sözlerinin doğru olduğunu ve dostuna sıkı sıkıya bağlı olduğunu üzerine basarak söyler. Ayrıca dostuna bu kadar yakın ve bu kadar sadık olmasına rağmen ona ulaşmanın zorluğu da vardır ve bu şairi üzüntüye itmiştir.

“Fehmi doğru senin sözün,
Dostuna bağlıdır özün,
Varıp ondan almak izin,
Kolay değil, kolay değil.” (Çiftlikçi, 2000: 362)

Dostlar ile düşmanları karşılaştıran şair, dostlarının hal, hatır sorduğunu, kendisini düşündüğünü ve vefalı olduklarını söylerken, düşmanlarının ise kendine sürekli planlar kurduğunu “250” numaralı şiirde belirtir.

“Dostlar geçmez hallerimi sormadan,
Bunlar yılmadılar, pılan kurmadan,
Yamacımdan hücum eder durmadan,
Kafir mi, yolsuz mu, düşman mı bilmem.” (Çiftlikçi, 2000: 390)

“334” numaralı şiirde de şair dostunun istemediği şeylerden uzak durduğunu, dosttan gelen her şeyi kabul ettiğini belirtiyor. Allah’tan hayırlı şeyler isteyerek hayırsız olanları istememektedir. Böylece dostu ile arası bozulmaz.

“Dost ile bozmam arayı
Beklerim gelen sırayı,
İstemem mahkum parayı,
Hayırlı malı severim.” (Çiftlikçi, 2000: 474)

4.1.3. Dürüstlük

“Dürüstlük, etimolojik olarak doğruları ve gerçekleri söylemek; samimi, güvenilir ve sadakatli olmak anlamına gelir. Dürüstlük içtenlik, doğruluk, açıklık, netlik gibi kişilik özelliklerine sahip olmayı yansıtmaktadır. Yalan, hile, düzenbazlık gibi olumsuz eylemleri değil; doğruluk, netlik ve gerçekçilik gibi olumlu eylemleri içerir. Dürüstlük; güvenilirlik, içtenlik, kibarlık, tutarlılık, affedicilik ve adalet gibi kavramları da kapsar. Ayrıca dürüst olmak ve dürüstlük, karşımızdaki bireyleri ikna etmek noktasında önemli bir niteliktir.” (Gow ve Wilson, 2014’ten Akt. Yalnız ve Yılmaz, 2018: 653)

“Dürüstlük doğru kimse anlamına gelmektedir ve Farsça kökenli bir kelimedir. İçtenlik, açıklık, doğruluk gibi karakteristik özellikleri anlam olarak ifade etmekte kullanılan bir kavramdır.

Türkçe Sözlükte (1998:657) dürüstlük: “Doğruluk.” şeklinde tanımlamıştır.

Dürüstlük değerinin işlendiği şiirlere bakacak olursak Fehmi Gür de dürüstlüğü doğru sözlü olmak ve doğru yolda gitmek, yalan söylememek ve haram lokma yememek anlamlarında kullanmıştır.

Tablo 9. Dürüstlük Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
Dürüstlük	58(Görüş), 64(Görüş), 80(Görüş), 99(Görüş), 188(Görüş), 216(Görüş), 223(Görüş), 308(Görüş), 334(Görüş), 335(Görüş), 337(Görüş), 477(Görüş), 520(Görüş), 589(Görüş)

Tablo 9’a göre 14 şiirde dürüstlük değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

“58” numaralı şiirde şair kendisinin yanlış yollara sapmadığını hep doğruluktan yana olduğunu belirtir. Aslında şair yanlış şeyler yaparsa dürüstlükten ödün verirse yatağında rahat yatamayacağını söylüyor. Çünkü ona göre doğru yol tatlı, kötü yol acıdır.

“Fehmi der ki yanlış yolu tutamam,
Acıları tatlı bala katamam,
Yatağıma girip rahat yatamam,
Yastık kor kor yorgan içinde.” (Çiftlikçi, 2000: 195)

“64” nolu şiirde şair dürüstlüğü yalan söylemekten kaçınmak olarak görüyor. Çünkü Fehmi Gür için dürüst insan yalan söylemez, her ne durumda olsun hep doğrunun ve haklının yanındadır. Şiirde yine şair tevhit inancı içindedir. Kişiyi yalandan ve kötü yoldan alıkoymak ancak tevhit ile mümkündür.

“Bul önünce delilini,
Yalan sözden kes dilini,
Tutasın kırklar elini,
Gece, gündüz tevhit eyle.” (Çiftlikçi, 2000: 201)

“80” numaralı şiirde de şair dürüstlüğün ne denli önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Yalan söylememek, gıybet etmemek adeta cennet kapılarını açmaktadır. Aslında burada verilen telkin insanların günlük hayatta yalan ve gıybeti bırakıp ilme yönelmeleridir. Çünkü yalandan ve dedikodudan uzak durup işin ehlini bulmak, ilim öğrenmek daha faydalıdır. Ayrıca insan ilim öğrendikçe bilgi saçacak ve aydınlanacaktır.

“Yalandan, gıybetten uzak kaçalım,
Ehlini bulup da mercan saçalım;
Sekiz cennet kapısını açalım,
Sonsuz muradıma erelim diye.” (Çiftlikçi, 2000: 218)

“99” nolu şiir dürüstlüğün başka bir boyutunu anlatır. Dürüstlük, doğru yolda olmak anlamına geldiği için haram yoldan kazanan kişi yanlış yollara sapmıştır ve dürüst olmaktan çıkmıştır. Şair için helal kazanmak çok önemlidir. Çünkü haram yollardan kazanılandan yenilen de haramdır. Haram ise Allah’ın sevmediği, yasakladığı şeyler arasındadır.

“Haramdan kazanıp, haramdan yeme,
Kime anlatayım halimi, kime?
Ancak kendi sözüm kendi nefsim
Deri düremedim geriye kaldı.” (Çiftlikçi, 2000: 237)

“188” numaralı şiirde de şair helal kazanç üzerinde durmuştur. Ticarete terazi çok önemlidir ve ticaretin belli kuralları vardır. Alış ile satış arasında belirlenmiş hesaplar vardır. Eğer satıcı ucuza alıp çok pahalıya satarsa harama bulaşmış olarak görülür. İslam inancında belirlenen bu kuralların dışına çıkılırsa ticarete dürüstlük elden gitmiş demektir. Şair de burada dürüst olup harama bulaşmamış insanları örnek olarak gösteriyor.

“Ucuz alıp, pahalıya satmamış,
Helal kazancına haram katmamış,
Geceler uykusu diye yatmamış;
Vaktinde uyanmış gidenlere bak...” (Çiftlikçi, 2000: 328)

Ticarette dürüstlük ile ilgili “589” nolu şiir de dikkat çekicidir.

“Bire alıp ona satmak,
Helal kara haram katmak,
Kış günü dışarda yatmak,
Olur mu beyler, olur mu?” (Çiftlikçi, 2000: 745)

“188” nolu şiirin devamında şair bu defa yalandan ve gıybetten uzak duran insanları örnek göstererek onların mükafatlandırılacağını söyler. Yani dürüst olup yalandan, dedikodudan kendini korumuş, doğru yolda giden insanlar cennet gülünü koklamış gibidirler. Burada Gür, doğruluk ve dürüstlüğün ne denli önemli olduğunu telkin eder.

“Yalan, gıybet zahir olmaz dilinden,
Ezeli koklamış cennet gülünden,
Aşkın dolusunu, kırklar elinden;
Nüş eyleyip kanmış gidenlere bak.”(Çiftlikçi, 2000: 328)

Yine aynı numaralı şiirde şair yetim hakkına dikkat çekmiş ve sadece bu dünya için yaşayanlara nasihat etmiştir. Yetim hakkı hem Kur’an da hem de peygamber sünnetinde çokça dile getirilmiştir. Şaire göre doğru olan insan sünnete ve farza uyacağı için yetim hakkı yemeyecektir. Yetim hakkı yiyen kişi zalim olarak görülmektedir.

“Zulüm edip, yetim hakkı yememiş,
Fani dünya bana kalır, dememiş,
Farz ile sünnete kusur komamış;
Ulu nam kazanmış gidenlere bak..” (Çiftlikçi, 2000: 328)

Dürüstlük konusuna değinen bir başka dördlük “223” numaralı şiirde geçmektedir. Şair çoğu dördlükte olduğu gibi aşağıdaki dördlükte de helal ve haram kazanca dikkat çekmiştir. Başkasının rızıkına ve ırzına göz dikmek haram sayılmıştır. Ayrıca Gür, başkalarının ırzına ve rızıkına göz dikenleri cahil olarak nitelendirmiş ve insanların bu cahillerin sözlerine kanmamalarını tembih etmiştir. Çünkü başkasının rızıkını almak helal kazanç olarak görülmez. Dürüst insan olmayı, yani haram lokmadan uzak durmayı telkin eden bir dördlüktür.

“ Bakma elin gelinine, kızına,
Uyup gitme cahillerin sözüne;
El uzatma rızıkına, ırzına;
Helal kazan, haram kardan uzak ol.” (Çiftlikçi, 2000: 363)

Rüşvet almak, hırsızlık yapmak doğru ve dürüst insanların yapmayacakları şeylerdir. Şair “308” numaralı şiirde insanların mallarını çalanların ve rüşvet alanların yanlış yolda olduklarını ve zarar ettiklerini söyler. Ayrıca yenilen bu haramların günü geldiğinde bir şekilde çıkacağı ve doğruluktan, dürüstlükten uzak olan insanların ettiklerini bulacakları mesajını verir.

“Aldanmıştır yoldan geri kalanlar,
Zarardadır el malını çalanlar,
Milleti soyup da rüşvet alanlar,
Yediğini bir gün kusar efendim.” (Çiftlikçi, 2000: 448)

Aynı şiirin devamında hırsızlık yapan, halkın malına göz koyan insanlardan bahseder. Bu tür insanların bir işe mazhar olamayacağını, işlerinin hep ters gideceğini belirtir.

“Halkın vebalini alır boynuna,
Akıl ermez delilerin oynuna,
Hemen çalar, çırpar sokar koynuna,
Olamaz bir işe mazhar efendim.” (Çiftlikçi, 2000: 448)

“334” numaralı şiir de yalan ve gıybet üzerinedir. Fakat burada şair yalan söyleyen, dedikodu yapıp gıybet eden insanlara hayretle bakmaktadır. Yalan ve gıybetin ardındaki hikmeti bilmemekle beraber bunun insanlara nasıl bir kazanç sağladığını da merak etmektedir. Devamında yalan söyleyen yani dürüst olmayan insanları sevmediğini, zikreden insanları sevdiğini belirterek aslında bu insanlara mesaj vermektedir. Bu tür insanları kimsenin sevmeyeceği uyarısında bulunarak bunun terk edilmesini öğütler.

“Bilemem ki nedir hikmet,
Çok söylerler yalan, gıybet,
Budur usul, budur adet,
Zikreden dili severim.” (Çiftlikçi, 2000: 474)

Yine yalan söyleyen insanların doğru ve dürüst olmadığını, onlardan uzak durduğunu belirttiği dördlük “335” numaralı şiirde geçer.

“Gitmez yalancının atı,
Gözüm görmesin o zatı;
İstemem kini, gıybeti,
Doğru bir sözü severim.” (Çiftlikçi, 2000: 475)

“337” numaralı şiirde ticarete pahalı satmanın, gösteriş için yapılan ibadetin ve haram yemenin sonuçlarının kötü olduğundan bahseder. Şair, her dördlüğün sonunda bu tür insanlara “zarardasın” diyerek bu işlerin kötü olduğunu ve cehennemde cezalandırılacağını belirtir. “Yok mu bunların vabali?” diyerek aslında bunların günah ve doğruluktan uzak olduğunu söyler.

“Ucuz ucuz aldın malı,
Sattın pahalı pahalı;
Yok mu bunların vebali
Zarardasın, zarardasın”

“Faiz yerdin, haram yerdin,
Cehennem var mı ki derdin;
Şimdi gözün ile gördün,
Zarardasın, zarardasın.”

“Desinlere kıldın namaz,
İşler işledin yaramaz;
Böyle doğruluk olamaz,
Zarardasın, zarardasın.” (Çiftlikçi, 2000: 530)

“477” nolu şiirde şair doğruluktan ayrılmanın zararını anlatmıştır. Buradaki doğruluk anlayışı iyi işlerden uzaklaşmak, düzeni bozacak hallerde bulunmaktır. Zira dizenin devamında çalışkanlık da eklenmiş ve doğrulukla bütünleştirilmiştir. Hem

dürüstlük ve doğruluktan uzaklaşmak hem de çalışmamak eldekilerin de kaybedileceğine işarettir.

“Kumaşları ucuz ucuz satarsak,
Doğruluğu başımızdan atarsak;
Çalışmayıp tembel tembel yatarsak;
Önümüzden sofraya gider, nan gider.” (Çiftlikçi, 2000: 626)

Şair, “520” numaralı şiirde helal kazanan, dürüst insanlarla, haram yiyen insanları karşılaştırmıştır. Buna göre dürüst insan yani helal kazanıp helal harcayan insan doğruluk yolundadır. Aynı zamanda iyi erdemlere sahip, merhametli bir kimsedir. Doğruluktan ve dürüstlükten ayrılmadığı için de şairin deyişiyle mutluluk köşküne konmuştur. Haram kazanan, dürüstlükten uzak kişi ise yanlış bir iş yaptığının dahi farkında olmayıp arsızlaşmış ve kibirlenmiştir. Sonuçta mutsuzluğa mahkum edilmiştir.

“Helal kazanıp da helal harcayan,
Gördüğü kimsenin halini acıyan;
Hakikat yoluna başını koyan,
Saadet köşküne konanlar vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 671)

“Haram kazancını helal bilenler,
Yiyip içip arsız arsız gülenler;
Koynunda dört pula malik olanlar,
Kendisini Süleyman sananlar vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 671)

“216” numaralı şiir de haram gıda yiyenin Allah’ı memnun etmediğinden bahseder.

“Vaktinde memnun et gani Hüda’yı,
Odur deffeyleyen cümle kadayı,
Götürme ağzına haram gıdayı,
Damak baki değil, dış baki değil.” (Çiftlikçi, 2000: 356)

4.1.4. Öz Denetim

Öz denetim, insanın iç dünyasındaki duygu ve düşüncelerin, davranış olgunluğuna dönüşme aşamasında amaca uygunluk halidir. Öz denetimle, insan kendi fiil ve fikirlerini gözden geçirerek iç gözlem yapabilir.

Türkçe sözlükte (1998: 1744) öz denetim; daha önemli bir amaca ulaşabilmek için kişinin tepkilerini, davranışlarını veya başka amaca yönelme eğilimini denetleyip kısıtlaması anlamına gelmektedir.

İncelediğimiz şiirlerde öz denetim değerine az da olsa yer verilmiştir:

Tablo 10. Öz Denetim Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Öz denetim</i>	<i>18(Görüş), 58(Görüş), 72(Görüş), 99(Görüş), 239(Görüş),259(Görüş), 295(Görüş),514(Görüş), 625(Görüş)</i>

Tablo 10' a göre 9 şiirde öz denetim değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

“18” numaralı şiirde şair bütün dördlüklerin sonunda “uyuma gönül, uyuma.” diyerek kendisini sürekli kontrol eder. Bunu söylemesinde tabi ki bir amacı vardır ve bu amaca ulaşmak için kendi kendine kurallar koyar. Şair, bu dünyanın fani olduğunu kendisine hatırlatır ve gafletten kurtulmak için kendini uyarır ve neler yapması gerektiğini belirtir.

“Aklını başına topla,
Uyuma gönül, uyuma;
Kuş konar mezar taşına,
Uyuma gönül, uyuma.” (Çiftlikçi, 2000: 152)

“Bu gafletten aç gözünü,
Dostuna bağla özünü,
Dinle mürşidin sözünü,
Uyuma gönül, uyuma.” (Çiftlikçi, 2000: 52)

Öz denetim kişinin kendine kurallar koyması, kendini denetim altında tutması ve kendi kendini kontrol etmesi olarak düşünüldüğünde “58” numaralı şiirde şairin kendine kurallar koyduğu görülmektedir. Kendini denetlemediğinde şair ne gibi duygu, düşüncelere kapılacağını bilir ve on göre önlemini alır.

“Fehmi der ki yanlış yolu tutamam,
Acıları tatlı bala katamam,
Yatağıma girip rahat yatamam,
Yastık kor kor ateş içinde.” (Çiftlikçi, 2000: 195)

“72” numaralı şiirde ise şair adeta kendi kendine öğüt verip, kendini yatıştırarak kontrol ediyor. Önce var olan düzene kızıyor. Daha sonra kendini teskin ederek fakirliğinin aslında bir hikmet olduğunu hatırlatıyor. Kendisine koyduğu kural ise zengine ve paralıya çok özenmemesidir.

“Bu nasıl usuldür, bu nasıl adet,
Elbette sonunda vardır bir hikmet;
Fehmi, fakirliğin sana bir devlet,
Kulak asma paralıya, zengine.” (Çiftlikçi, 2000: 210)

Fehmi Gür, bazı şiirlerinin son dörtlüğünde kendine koyduğu kuralları, bazı şeyleri yapıp yapmamadaki amaçlarını açıkça dile getirir. Nitekim “99” nolu şiirin son dörtlüğünde kendini uyarıyor. Çürük dal diye söylediği yanlış işlere bulaşmaması için kendini kontrol altında tutuyor.

“Fehmi elin atma o çürük dala,
Sonra dal kırılır düşersin göle,
Düşmanın geldiği o çirkin yola,
Duvar öremedim geriye kaldı.” (Çiftlikçi, 2000: 237)

“239” numaralı şiirde şair yine kendine nasihatte bulunuyor. Kıymet bilmeyen insanlardan uzak durması gerektiğini kendine söylerken, aslında amacı kendini çok yormamaktır. Sonuçta bu günlerin geçeceğini de bilmektedir. Bu yüzden kendini kontrol ederek sakinleştirmiştir.

“Kadir bilmeyene selamın verme,
Yarım dakika olsun yanında durma,
Boş yere düşünüp kendini yorma,
Dar günlerin ömrü az olur gönül.” (Çiftlikçi, 2000: 379)

Aşağıdaki dörtlükte şair, kendini kontrol ederek haddini bilip çirkin söz söylememektedir. “259” nolu şiirde geçen bu dörtlükte şair zalim biri olmamak için kendine bu kurallara uymuştur.

“Haddimi bilirim, çirkin söz demem,
Haram lokma derler, yemedim yemem.
Ben zalim değilim, zulüm edemem,

Hayır mı getirem, şer mi getirem?” (Çiftlikçi, 2000: 399)

Şair “295” numaralı şiirin aşağıdaki dördlüğünde kendi düşmanını fark ermiş ve önlemini de kendi kendine almayı başarmıştır. Bu dördlükte aynı zamanda şairin öz güven içerisinde olduğunu ve tek başına düşmanla savaştığı kadar cesur olduğunu da görmekteyiz.

“Sen gibi namerdin gitmem izine,
Düşmanımsın uymam senin sözüne,
Yumarım gözümü, bakmam yüzüne;
Başımı taşlara çalmaya geldim.” (Çiftlikçi, 2000: 435)

“514” numaralı şiirde bulunan aşağıdaki dördlükte şair kendisini korumak adına yapmaması gereken şeyleri kendine hatırlatıyor. Şair tembel olduğunun farkına vararak artık çalışması gerektiğini fark ediyor.

“Fehmi böyle tembel tembel oturma,
Düşünüp içinden hülyalar kurma,
O yara dünyada gönlünü verme,
Gün öğleyi geçmiş vakit akşamdır.” (Çiftlikçi, 2000: 664)

“625” başlıklı şiirin son dördlüğünde şair artık kendisinin çok sigara içtiğini fark etmiş ve kırk beş yıldan sonra bırakmıştır. Daha önceki dördlüklerde sigaranın zararlarını anlatmış ve haram olduğunu vurgulamıştır. Nihayet kendisi düşünmüş ve bu kararı almıştır.

“Fehmi der ki, kafi gelir, çok içtin,
Kırk beş yıllık arkadaştan vazgeçtin;
Öldürdüm, boyuna bir kefen biçtim,
Ben terkini verdim, siz de veriniz.” (Çiftlikçi, 2000: 781)

4.1.5. Sabır

Sabır: Bir şeyin tamamlanması ya da sonuçlanması için bekleme gücü; Sebat: Bir şeyi tamamlamak ya da sonuçlandırmak üzere gösterilen dayanıklılık gücü.

“Sabır acıdır, meyvesi tatlıdır. Başla, usanmadan devam et, dağı bile devirebilirsin.” Özdeyişinde meyveden kasıt, tamamlanma ya da sonuçlanmadır. Yani beklemek zordur, bazen çok zor olur, ama tabii tamamlanınca ya da sonuçlanınca

bundan sevinç duyarız. Dolayısıyla “üff” demeden beklemesini öğrenmeliyiz. Aynı şeyi sebat için de söyleyebiliriz. Gereken dayanıklılığı göstermek çok zor gelebilir, bize gerçekte acı da verebilir; tamamlanınca yahut sonuçlanınca da bu acıyı bize unutturacak kadar bir sevinç duyabiliriz.(insanidegerleregitiimi.com)

Türkçe Sözlük’te (1998:1875) sabır: “1.Acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi, dayanç. 2.Olacak veya gelecek bir şeyi telaş göstermeden bekleme.” anlamlarına gelmektedir.

İncelediğimiz şiiirlerde Fehmi Gür’ün sabır anlayışını net bir şekilde görmekteyiz. Şair, başına gelen her şeyin Allah’tan geldiğini ve kadere boyun eğilmesi gerektiğini her fırsatta söyler. Sabır değerinin işlendiği şiiirleri inceleyecek olursak:

Tablo 11. Sabır Değerinin Bulunduğu Şiiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiiirler</i>
<i>Sabır</i>	<i>47(Görüş), 63(Görüş), 72(Görüş), 116(Görüş), 265(Görüş), 266(Görüş),283(Görüş), 540(Görüş),329(Görüş), 451(Görüş), 458(Görüş), 570(Görüş), 525(Görüş),593(Görüş),603(Görüş), 609(Görüş), 145(Arapgir Postası)</i>

Tablo 11’e göre 17 şiiirde sabır değeriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

“47” numaralı şiiirde şair her şeyin iyi ve kötü durumların Allah’tan geldiğini düşünüyor ve kendisinin şükretmesini ve her daim Hakk’ı zikretmesini istiyor.

“Fehmi Mecnun olma Hakk’a şükreyle
Elinden geldikçe durma zikreyle,
Her bir şey Mevla’dan bunu fikreyle,
Bakmaz mısın çiçek ile arıya?” (Çiftlikçi, 2000: 184)

“Sabreyle gönül sabreyle” dizesiyle biten dörtlüklerden oluşan “63” numaralı şiiir, sabır değerini oldukça yoğun şekilde şiiirlerden biridir. Şiiirin bütününde keder zamanlarında umutlu olunması gerektiği, başa gelen üzüntülü durumlarda hayır aranmasının faydalı olduğu vurgulanır. Ayrıca şair kadere olan inancını da belirtir. Kaderde yazılanların değişmeyeceğini, bu yüzden ah edip üzülmenin faydasız olduğunu da ayrıca belirtir.

“Nedir bu seneki keder,
Sabreyle gönül sabreyle.
Gelen bunda kalmaz gider,
Sabreyle gönül sabreyle.

Ah çekmek ömre zarardır,
Kara gün yakar karardır,
Her işte bir hayır vardır,
Sabreyle gönül sabreyle.” (Çiftlikçi, 2000: 200)

“72” başlıklı şiirde de içinde bulunduğu kötü durumları sıralarken karamsarlığa düşen şair, dördlüğün sonunda daha beter durumların olduğunu, kendi halinin iyi olduğunu ve şükretmesi gerektiğini kendine hatırlatıyor.

“Açılmaz gözlerin karalı yasdan,
Viran kalsın böyle bağ ile bostan;
Ne gül sana söyler, ne de gülistan,
Beteri çok, kötü deme bugüne.” (Çiftlikçi, 2000: 210)

Kader inancı Fehmi Gür de ağır basan bir düşüncedir. Şairin başından çok kötü durumlar geçmesine rağmen dayanma gücünü hiç yitirmemiştir. Her defasında kendine kaderi ve sabrı hatırlatarak her zorluğa göğüs germiştir. Ayrıca şair sabretmeyince, Allah’a bulunduğu durumu şikayet etmiş gibi olacağından rahatsızlık duyuyor. “116” nolu şiirdeki dördlük:

“Fehmi gece gündüz ağlar zar ü zar,
Yüreğimde alev alev od yanar,
Şikayet olmasın ey perverdigar,
Kader böyle imiş aman ya Rabbi.” (Çiftlikçi, 2000: 254)

“265” başlıklı şiirde şair doğrudan sabırdan bahsetmemiş, dolaylı yoldan hissettirmeye çalışmıştır. Kendisi hiç bıkmadan usanmadan ilim yaptığını, okuduğunu ve öğrenmek için sürekli gezdiğini ifade eder. Burada şair her yaptığı işin sonunda olumsuz sonuç almasına rağmen pes etmemiş ve sabırla öğrenmeye ve aramaya devam etmiştir. Kendisi üzerinden okura sabırla işlerini yürütmeleri mesajını vermiştir.

“Hesaba gelmedik yazılar yazdım,
İnceden inceye okudum süzdüm,
Dükkan bırakmadım devamlı gezdim,

Bir parmak çalacak bal bulamadım.” (Çiftlikçi, 2000: 405)

Pes etmemek üzerine yazılmış diğer bir dörtlük “266” numaralı şiiirdir.

“Ne bir bağ bıraktım, ne dahi bostan,
Şimdi dilden dile olmuşum destan;
Ne Türk eli koydum ne Arabistan,
Halime münasip yar bulamadım.” (Çiftlikçi, 2000: 406)

“283” başlıklı şiiirde şair bıkmadan usanmadan Leyla’sını aramaktadır. Üstelik nerede olduğunu bilmeden, gece gündüz demeden sabırla aramaktadır. Şairin “Leyla” sı aslında Allah’tır. Mecnun’un Leyla’sını araması gibi o da aramaktadır.

“Amanın ağalar, amanın beyler,
Gece gündüz ben Leyla’mı ararım.
Ondan başka gönlümüzü kim eğler,
Gece gündüz ben Leyla’mı ararım.” (Çiftlikçi, 2000: 423)

Benzer şekilde”540” nolu şiiirde bıkmadan usanmadan yoldaşını aramak, bu yolda ömrü gitse bile sabredip amacına ulaşmak ister şair. Hem kendisi hem de okur için sabır ve ümitsizliğe düşmemek mesajını verir.

“Ara yoldaşını yılana kadar,
Ömrün telef eyle bulana kadar;
Onun ile geçin ölene kadar,
El içinde rüsva olmak çetindir.”(Çiftlikçi, 2000: 690)

Fehmi Gür, kadere boyun eğen, Allah’tan gelen her şeyi kayıtsız şartsız kabul eden bir şiiirdir. Bunun yanında Allah’a dertlerini sayar ve O’ndan geldiği için de bu çileleri çekeceğini söyler. Çünkü kaderde bu yazılmıştır ve insanın da derdi çekmekten başka çaresi yoktur. “329” numaralı şiiirdeki dörtlük:

“Göz göz olmuş sinemdeki yaralar,
Çıkan yara birbirini sıralar,
Tabip kar eylemez yoktur çareler,
Çek dedi isen ben de çekerim.” (Çiftlikçi, 2000: 469)

Şaire verilen dert çoktur. Fakat sabır ve ümitsizliğe düşmemek konusunda “451”, “458” ve “570” nolu şiiirlerde kendi kendini teskin eder ve yatıştırır. Şair yaşadığı kötü günleri kış ve sonbahar mevsimi olarak görür. Gelecek güzel günlerden umutlu

olduğu için onlara yaz ve ilkbahar gözüyle bakar. Ayrıca bir derdin sürekli bir kişide kalmayacağı inancı vardır. Eninde sonunda o dert geçecek ve durumlar düzelecektir.

“Sabreyle Fehmi, sabreyle,
Acı deme, tatlı söyle;
Gider bu kış, kalmaz böyle,
Elbet baharı, yazı var.” (Çiftlikçi, 2000: 600)

“Elbet bir gün bahar gelir, yaz gelir,
Ördek uçar, turna gelir, kaz gelir,
Böyle kalmaz, bu dert senden vaz gelir,
Fehmi sabret, cemresi var, Mardı var.”(Çiftlikçi, 2000: 607)

“Bahar geçer gider, elbet yaz gelir,
Ben mi dertten dert mi benden vaz gelir?
Sabır edin harman vakti tez gelir,
Yükselir göklere toz yavaş yavaş.” (Çiftlikçi, 2000: 723)

“525”başlıklı şiirde sabrın bir başka çeşidini görmekteyiz. Burada kavgadan, gürültüden uzak durmak ve huzurlu olmak için insanların zulmüne ve küfürlerine karşılık vermemek gerektiği nasihat edilmiştir. Şairin bunu söylemesindeki amaç, söven kişiye karşılık verilince tahammül edilmeyip küfürle karşılık verileceği için şair susmayı ve sabretmeyi en güzel cevap olarak görmüş olabilir.

“Kim sana söverse karşılık verme,
Al başını savuş orada durma,
Namert kimselerin yanına varma,
Gönül bu sabırda selamet vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 675)

“593” ve “603” numaralı şiirlerde şair kendini rahatlatmaya çalışır. Dertlerini nasıl bertaraf edeceğini kendine anlatır. Ayrıca sabrın sonunun selamet olduğunu ve Allah’ın yarın kendisine neler getireceğini bilmediğini söyleyerek sakinleşir. Çünkü Allah kerimdir. Bugün dert veren yarın verdiği derdi ortadan kaldırma gücüne sahiptir.

“Fehmi çok düşünme Allah kerimdir,
Bildiğime göre yaram derindir,
Çık dağlara dağlar gayet serindir,
Savruldu harmanlar samana döndü.” (Çiftlikçi, 2000: 749)

“Fehmi sabır et ki selamet gele,
Bülbül güle kanmaz, gül de bülbüle,
Yetişir, düşürme kendini dile,
Sana senden başka acıyan olmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 759)

“609” başlıklı şiirde de şair başına hep kötü şeylerin gelmesinden şikayet eder gibi olur. Şiirin sonunda ise bütün bu yaşananlara sabırla karşılık verirse selamete ereceğini söyler.

“Fehmi sabrın sonu selamet derler,
Erişir onlara hidayet derler;
Bu zuhur edenler alamet derler,
Söyleme, sesini duyan bulunmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 765)

Şairin Arapgir Postası’nda yayınlanan şiirlerinden “145” numaralı şiir sabır ve selamet konusunda okura çokça nasihat etmektedir. Şair çoğu yerde kendine seslenir. Fakat kendi üzerinden okura sabrı öğretmek ve sabrın sonunda gelen mutluluğu göstermek ister.

“Ey gönül, sabırda selamet varır,
Sabreyle ki selameti bulasın;
Ya bir hayır, ya bir alamet vardır,
Sabreyle ki selameti bulasın.” (Çiftlikçi, 2000: 945)

4.1.6. Saygı

Türkçe sözlükte (1998: 1922) saygı: “1. Değeri, üstünlüğü, yaşlılığı, yararlılığı, kutsallığı dolayısıyla bir kimseye, bir şeye karşı dikkatli, özenli, ölçülü davranmaya sebep olan sevgi duygusu, hürmet, ihtiram. 2. Başkalarını rahatsız etmekten çekinme duygusu.” Şeklinde tanımlanmıştır.

Bireyleri birbirinden ayıran; yaş, cinsiyet, engellilik, etnik köken, dinî ve siyasî düşünce çeşitli farklılıkları kapsamaktadır. Bu farklılıkların bir kısmı doğuştan kazanılırken, bir kısmı da sonradan edinilmektedir. Toplumsal hayatta refah düzeyini arttırmak, daha hoşgörülü ve saygılı bir ortam oluşturmak için bireylerin farklılıkları tanımaları ve bunlara duyarlı olmaları gerekmektedir (Atasoy, 2012’den Akt. Topcubaşı ve Polat, 2017:394).

Fehmi Gür’ün saygı anlayışı daha çok büyüklere hürmet, anne- babaya saygı ve kardeşlerin birbirlerine olan saygısı şeklindedir. Şair saygısızlığı kıyamet alameti olarak

dahi görür. Eskileri örnek göstererek şimdiki kadınların, kızların, evlatların saygısız olduklarından yakınır.

Tablo 12. Saygı Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Saygı</i>	<i>68(Görüş), 77(Görüş), 97(Görüş), 351(Görüş), 433(Görüş), 623(Görüş), 144(Arapgir Postası), 182(Arapgir Postası)</i>

Tablo 12’ e göre 8 şiirde saygı değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

“68” numaralı şiirde şair kadınlara saygı duyulması gerektiği mesajını verir. Erkeklerin eşlerine iyi davranmalarını, onları dövmemelerini, hırpalamalarını tembih eder. Çünkü kadınlar erkeklere Allah’ın emanetidir. Kadınlar erkeklerin evdeki yardımcıları, dostları, yarenleridir. Bu yüzden erkeklerin onları üzmesini istememekte, evde küfredip onlara vurmalarını istememektedir.

“Halkın arasında kendini övme,
Evde küfür yapıp din, iman sövme;
Sana bir yardımcı, avradı dövme,
Doğru bir kadına fenalık etme.” (Çiftlikçi, 2000: 205)

Şair “77”ve “97” numaralı şiirlerde küçüklerin kendilerinden büyüklere saygısızlık yapmalarından yakınıyor. Kardeşlerin, komşuların bile artık eskisi gibi birbirlerine hürmet etmediklerini, hatır gönül bilmediklerini üzümler anlatır. Toplumdaki aksaklıklardan birkaçını sıralayıp bunların ancak Mehdi’nin gelişyle düzeleceğini söylüyor. Bir bakıma kıyamet zamanının gelmesini istiyor.

“Küçükten büyüğe kalmadı hürmet,
Hiç biri birine acımaz millet,
Erlerde kalmadı büsbütün gayret,
Bu dünya düzelmez Mehdi gelmezse.” (Çiftlikçi, 2000: 215)

“Ataların sözü geçmez evlada,
Diyemez derdini yarene, yada;
Neler görülmedi köhne dünyada,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

“351” numaralı şiir şairin oğlu Muhammed Bahaddin’e nasihatlerde bulunduğu bir şiiridir. Şiirin genelinde İslam dininde yasaklı olan şeylerden uzak durmasını, helal

olanlara yönelmesini istiyor. Beş vakit namaz kılmasını, içki ve kumardan uzak durmasını, Kur'an yolundan ayrılmamasını ve kendinden küçüklere sevgi gösterip büyüklerine saygılı olmasını öğütlüyor.

“Kendinden küçüğe merhamet eyle,
Kendinden büyüğü çok hürmet eyle,
Hatır gönül kırma güzelce söyle,
Sonumuz on arşın bez benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Şair anne ve babanın evladı için her şeyi yaptığını fakat evlatların bu fedakarlıkların karşılığını vermediğini “433” nolu şiirde belirtiyor. Evlatların bu yaptığını bir bakıma saygısızlık olarak gören şair, babaların düştüğü durumları anlatarak evlatlara öğüt vermiş oluyor.

“Tatlı tatlı yavrum diyen,
Çalışıp onu besleyen;
Hani geldi mi hediyen?
Vay babalar, vay babalar.” (Çiftlikçi, 2000: 581)

Saygının sadece anne babaya veya büyüklere değil misafire gösterilmesi gerektiğini “623” numaralı şiirde görmekteyiz. Şiirin tamamında misafire hürmet edilmesi gerektiği söyleniyor. Peygamberimizin misafirine gösterdiği saygı ve sevgi üzerinden bugünün insanına telkinde bulunuyor şair.

“Eğer isterseniz Mevla'yı görmek,
Gelen misafire hürmet ediniz,
Budur kendisini Hakk'a sevdirmek,
Gelen misafire hürmet ediniz.” (Çiftlikçi, 2000: 779)

Arapgir Postası'nda yayınlanan şairin “144” numaralı şiirinde ana babayı tanımayan, onlara saygı göstermeyen kişilerin Hakk'ın huzuruna çıktıklarında utanacaklarını belirtiyor. Çünkü Allah ana babaya saygıyı sevgiyi farz kılmıştır. Bu farzı yerine getirmeyen kişinin zararda olduğunu söyleyerek anaya babaya saygıda kusur edilmemesi gerektiğini nasihat ediyor.

“Demedi mi alim sana?
Tanımadın baba, ana,
Nasıl geldin bu divana,
Zarardasın, zarardasın.” (Çiftlikçi, 2000: 944)

“182” başlıklı Arapgir Postası’nda yayınlanan şairin eski zamanlardaki saygı ve sevgiye duyduğu özlemi yansıtır. Burada artık evlatların babalarına saygı, babaların da evlatlarına sevgi göstermemelerinden dert yanıyor. Baba ile oğulun aynı içki masasını paylaşmasını şer olarak yorumlayan şair, her şeyin tersine doğru gittiğini ifade eder.

“Babadan evlada şefkat kalmadı,
Tersine dönmüştür, tersine gider,
Evlattan babaya hürmet kalmadı,
Tersine dönmüştür, tersine gider.”(Çiftlikçi, 2000: 985)

4.1.7. Sevgi

Sevgi, bütün insani ilişkilerde herkesçe benimsenmesi gereken, insanların birbirlerine güven duymalarını, ilişkilerini geliştirmelerini ve böylece hayattan zevk almalarını sağlayan bir değerdir.

İnsanın; doğayla ilişkisi, vatana kutsallık atfetmesi, hayata tutunma isteği, toprağa değer vermesi, hayvanlarla arkadaşlığı, çocukken daha fazla ilgiye ihtiyaç duyması ve yaşama bağlılığı da sevgi değerinin sonucudur. (Yıldız, 2011: 208)

Sevgi ilgi demektir, hoş görü demektir. Sevgi karşının hakkına saygı göstermek ve korumak demektir. Sevgi tahammül göstermek demektir. Sevgi, kişinin kendisini aşması, doğaya, çevreye, tüm canlılara karşı duyarlı ve sorumlu olması demektir. Sevgi onarır, korur, geliştirir, sevgisizlik ise yıpratır, yok eder. (Özmen, 1999: 195)

Görüldüğü gibi sevgi hayatın devamı için olmazsa olmazlarımız arasındaki duygulardandır. İnsan severse ve sevilirse ancak mutlu olabilir. Yaşamdan zevk almanın koşuludur sevgi. Fahmi Gür de şiirlerinde sevgi değerini sıkça işlemiştir. Şiirlerde sevginin birçok çeşidini görmek mümkündür. Aşk, aile sevgisi, vatan sevgisi ve doğa sevgisi ağırlıklı olarak şiirlerde işlenmiştir.

Tablo 13. Sevgi Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Sevgi</i>	<i>71(Görüş), 129(Görüş),586(Görüş), 16(Arapgir Postası), 33(Arapgir Postası), 43(Arapgir Postası), 58(Arapgir Postası), 167(Arapgir Postası), 223(Arapgir Postası), 335(Görüş), 445(Görüş), 528(Görüş), 9(Görüş), 289(Görüş), 297(Görüş), 52(Görüş), 583(Görüş), 72(Görüş), 110(Görüş), 340(Görüş), 351(Görüş), 240(Görüş), 241(Görüş), 350(Görüş), 217(Arapgir Postası), 218(Görüş), 96(Görüş), 338(Görüş), 136(Görüş)</i>

Tablo 13'e göre 28 şiirde sevgi değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

4.1.7.1. Doğa Sevgisi

Fehmi Gür için doğanın ayrı bir yeri vardır. Özellikle bahar gelince içini bir sevinç kaplar. Doğadaki şaşkırtan değişimde özellikle yaylalar ve ovalardaki güzelliği anlatır. Doğadaki hiçbir ayrıntıyı kaçırmadan gözlemleyen şairin coşkulu anlatımı dikkat çeker. Tabiatın güzelliklerini anlatarak doğa sevgisini aşlamaya çalışmıştır diyebiliriz.

“71” , “129” ve “586” numaralı şiirlerin tamamında bahar mevsiminin gelişyle doğada meydana gelen değişimleri anlatan şair, bu mevsimi tekrar görmenin mutluluğu içindedir. Bahar mevsimini gördüğü için şükrediyor ve doğanın kendine sunduğu güzelliklerin tadını çıkarıyor.

“Sevindirdi bahar bizi,
Koklarınız gülü, nergisi,
Yeşerdi, tepesi, düzü,
Yeşil bahar geldi yine.” (Çiftlikçi, 2000: 208)

“Bu mevsim ne hoştur, açılır güller,
Bundan sonra şevke gelir bülbüller,
Dökülür yanağa sırmalı teller,
Sevinin güzeller ilkbahar geldi.” (Çiftlikçi, 2000: 267)

“Mevlam kavuşturdu bizi bugüne,
Kokulu çiçekler açıldı yine,
Ben girmişim muhabbetin cengine,
Sevinin güzeller yaz bahar oldu” (Çiftlikçi, 2000: 739)

Baharın gelişini çokça işleyen şair kendindeki coşkuyu başkalarının da yaşamasını ister. Bunun için de doğadaki güzellikleri ziyadesiyle anlatır. Şair için bahar ayı, bereket ve mutluluk ayıdır. Bahar ayının doğaya ve insana getirdiği güzellikleri şair Arapgir Postası'nda yayınlanan "16", "33", "43", "58", "167" numaralı şiirlerinde coşkulu şekilde anlattığını görmekteyiz.

"Bir gün yağmur yağar bir gün açılır,
Yeryüzüne bereketler saçılır;
Yaylalarda soğuk sular içilir.
Şükrolsun eriştik yeşil bahara,
Sümbüller açıldı güllerde sıra. (Çiftlikçi, 2000: 806)

"Erişti bağ ile bostan,
Kış gitti kurtulduk yastan,
Her taraf tutuldu sestem,
Yeşil bahar geldi yine." (Çiftlikçi, 2000: 826)

"Yine cennet gibi oldu her taraf,
Merhaba diyelim yeşil bahara,
Renkli çiçeklerle doldu her taraf,
Merhaba diyelim yeşil bahara." (Çiftlikçi, 2000: 180)

"Her bir taraf döndü cennet bağına,
Şükür erdik lale, sümbül çağına,
Kurmalı çadırı Yamadağı'na,
Durmadan ötüşür kekliği, kuşu." (Çiftlikçi, 2000: 853)

"Yeşil otlar dağı, taşı doldurur,
Bu gidişat ağlayanı güldürür,
Yayla kızı birer türkü aldırır,
Bahar geldi ne hoş oldu yaylalar." (Çiftlikçi, 2000: 968)

Sarıçiçek Yaylası Arapgir'in yükseklerinde bulunan bir yayladır ve şair için oranın havası, suyu ayrı bir güzeldir. Zaten şair doğayı, yaylaları, çiçek ve böcekleri çok sevmektedir. Sarıçiçek yaylasına olan sevgisini "223" numaralı şiirin tamamında işlemiştir.

"Ne hoş olur sarı çiçek havası,
Bizim yaylalara güzeller gelir.
Otların içinde atı, devesi,
Bizim yaylalara güzeller gelir." (Çiftlikçi, 2000: 1029)

“335”nolu şiirde şair genel anlamda neleri sevdiğinden bahsetmiş ve içerisine doğa sevgisine de katmıştır. Aslında kendisinin sevgi dolu olduğu mesajını verir. Şiirde hem madde hem mana sevgisi verilmiştir. Ama şairin maddi anlamda para, mal, mülk sevgisinden ziyade doğa, hayvan ve insan sevgisinden yana olduğu da açıkça görülür.

Tabiat sevgisinin geçtiği dördlük:

“Baharda bülbüller öter,
Muhabbete sevgi katar;
Çıkar turna katar katar,
Ördeği, kazı severim.” (Çiftlikçi, 2000: 475)

Şair doğayı, ağaçları sevdiği için onların kesilmesini istememektedir. İnsanların zalimce kestiği ağaçların sesini duyurmak için “445” numaralı şiiri yazmıştır. Şiirde ağacı konuşturup insanların yaptığı hatayı yüzlerine vurarak fidan kesmenin önüne geçmek istemiştir. Yaş ağaç kesenlere kızgınlığı öyle bir safhadadır ki bu insanlara “şeytanın dostu” diyerek öfkesini dışa vurmuştur.

“Dedim senin fidanların kim kesti?
Ne hakaret etmiş şeytanın dostu;
Haber alamadım ne imiş kastı,
Devran süren güzellerin noldular?” (Çiftlikçi, 2000: 594)

Fehmi Gür’ün Arapgir’e duyduğu sevgi şiirlerine yoğun şekilde yansımıştır. Arapgir’de bahar onun için bir başkadır. Bahçeler, bağlar, yaylalar insanlarla dolarken baharın coşkusuyla şair de neşelenmiş ve neşesini dördüklere aktarmıştır. “528” numaralı şiirde şu dördlük dikkat çeker:

“Geldi Arapgir’in baharı, yazı,
Kozluk çaylarının çekilmez nazı,
Göge çıkar bülbüllerin avazı,
Gülüm güler bana, güller açılır.” (Çiftlikçi, 2000: 678)

4.1.7.2. Allah ve Peygamber Sevgisi

Fehmi Gür’ün şiirleri maddi anlamdan ziyade maneviyat ile yüklüdür. Şiirlerinde “Allah, Mevla, Yaradan, Dost” kelimelerine sıkça rastlanır. Ayrıca Allah’ın emrettiği farzlar, beş vakit namaz, oruç, iman, şükür şairin dilinden düşmez. Onun Allah’a sevgisi, muhabbeti oldukça yoğundur. Bu dünyanın fani olduğunu, gerçek

dostluğun Allah ile olduğunu her fırsatta hatırlar. Dostu ile arasının açılmasını istemediği için de O'nun yasakladığı şeylerden uzak durur. Şair, “9”, “289”, “297” numaralı şiirlerde Allah sevgisini yoğun şekilde işlemiştir.

“Damarda kanımsın, bedende canım,
Geceli gündüzlü bir galeyanım
Severim ben seni canı cananım,
Çiğne beni turab olam yolunda.” (Çiftlikçi, 2000: 141)

“Aşkın yüreğimde severim seni,
Darda bırakmazsın seni seveni,
Hoyratlar elinde soldurma beni,
Canım, başım sana kurban tabibim.” (Çiftlikçi, 2000: 429)

“Fehmi der ki, canda cananım sensin,
Yürek yarasına dermanım sensin;
Aşkına yandığım sultanım sensin,
Uğrunda canımı vermeye geldim.” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Ayrıca Gür, Hz. Muhammed (s.a.v)’ e duyduğu sevgiyi “52” ve “583” numaralı şiirlerde anlatmaya çalışmıştır. Peygamberin doğduğu geceyi anlatan dörtlükler şairin peygamber sevgisinin yoğunluğunu yansıtır:

“Ne ala gecedir doğduğun gece,
Safa geldin can-ı canan Muhammed,
Cümle Mürsellerden sen oldun yüce,
Dertlere şifasın lokman Muhammed.

“Doğan güneş gibi kundakta yatar,
Sana bakan gözler nurlara batar,
Çetin yar başında sen bizi kurtar,
Hakk’ın gönderdiği ihsan Muhammed.” (Çiftlikçi, 2000: 189)

“Ol gece müjdeler gitti göklere,
Safi saf melekler indiler yere;
Yas tutup ağlamak şeytana göre,
Güneşten evveli bir güneş doğdu.” (Çiftlikçi, 2000: 736)

4.1.7.3. İnsan Sevgisi

Şairdeki insan sevgisi çeşitli şekillerde zuhur eder. Kimi zaman bir insana merhamet eder kimi zaman da bir insana olan sevgisi aşka dönüşür. Bazen de

hayranlıktan sever bir kişiyi. “72” numaralı şiirde merhameti elden bırakmayarak sevgisini canlı tutmaya çalışmıştır.

“Odlara düşürüp kendini yakma,
Merhameti sakın elden bırakma;
Alçakta oturup yükseğe bakma,
Dikkat ettim sular gider engine.” (Çiftlikçi, 2000: 210)

Fehmi Gür, köyüne ve köyünün kızlarına olan sevgisini de “110” numaralı şiirde anlatmıştır. Köyünün kızlarını hem marifetli hem de güzel olarak belirtir. Öyle ki bu kızların yüzlerine bakan güzelliklerinden aklını kaçıracaktır. Kızlar çalışkanlıkları ve güzellikleri ile delikanlıları aşklarına düşürürler.

“Gözleri sürmeli, kaşları kara,
Her biri bir işte durmaz avare,
Tuz döker taşlara, mala, davara,
Bizim köyün gelinleri, kızları.” (Çiftlikçi, 2000: 248)

Bir başka dörtlükte şair din kardeşlerinin birbirlerini sevmeleri ve bu sevgiyle birlik olmaları gerektiğini vurgular. “340” künyeli şiirdeki dörtlük şu şekildedir:

“Ervah-ı ezelde iman ettiyse,
Ara yerde birlik olsun kardeşim.
Mezhebimiz gerçek, dinimiz gerçek,
İçimize sevgi dolsun kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

“351” künyeli şiirde geçen dörtlükte şair, büyüklere saygı, küçüklere merhamet ve sevgi gösterilmesini öğütlüyor. Fehmi Gür, bu şiirde kendi oğlu Bahattin’e nasihatler etmekte, Allah’ın yasakladığı şeylerden uzak durmasını tembihlemektedir. Aynı zamanda saygı ve sevgide kusur etmemesini, insanların kalbini kırmamasını istiyor.

“Kendinden küçüğe merhamet eyle,
Kendinden büyüğü çok hürmet eyle,
Hatır gönül kırma güzelce söyle,
Sonumuz on arşın bez benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

“240” ve “241” numaralı şiirlerde Fehmi Gür Leyla’ ya olan aşkını ve sevgisini dile getirmiştir. Leyla demesindeki kasıt, sevgisinin büyüklüğünden ya da kendini Mecnun gibi görmesinden kaynaklanıyor olabilir.

“İsmine cismine aşığım senin,
Salın üzerime gel Leylam Leylam,
Gamlı geçmektedir günlerim benim,
Otur da karşıma gül Leylam Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 380)

“İsterim ki, al atına nal olam,
Nalların altında tozlu yol olam,
İbrişim telinden sana şal olam,
İnce bel üstüne sar, Leylam Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 381)

4.1.7.4. Aile Sevgisi

Şair için aile oldukça önemlidir. Ailedeki herkesin birbirine sevgi ve saygı göstermesini ister. Ayrıca kendisi de çocuklarına “yavrum” diye hitap eder şiirlerinde. Şair evlatlarını sever ve onlara nasihatlerde bulunur. Çocuklarının da babalarını sevip saymaları gerektiğini dile getiren dördümlük “350” numaralı şiirde geçmektedir.

“Sizin için yordum kendi kendimi,
Baba kıymetini bilmeli yavrum;
Hiç kimseye söylemedim derdimi,
Allah’ın yoluna gelmeli yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 491)

“217” künyeli “Babalar Günü’ne” başlıklı şiirde şair anne-babanın yaptığı fedakarlıkları ve evlatlarına olan sevgilerini dile getirir şair. Evlatların bu yapılanlar karşısında nankör olmamalarını, anne ve babalarına sevgi ve saygı göstermelerini istiyor. Anne baba hakkının ödenemeyeceğini de üzerine basa basa her dördümlüğün sonunda tekrar ediyor.

“Onlar sever, bağda biten ağacı,
Kırma hatırını, söyleme acı;
Vallah yoktur bu yaranın ilacı;
Ananın, babanın hakkı çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 1023)

4.1.7.5. Hayvan Sevgisi

Fehmi Gür, doğayı sevdiği gibi tabiatta yaşayan hayvanları da çok sevmektedir. Tabiat konulu şiirlerinde kuş, kedi, köpek vb. hayvanların adını zikreder. Doğadaki değişimlerin içine hayvanları da katarak onlara olan sevgisini anlatmayı ihmal etmez. Canlılara zarar verilmemesi gerektiğini de kendi üzerinden anlatır. Nitekim

“218” numaralı şiirdeki şu dörtlüklerde şair sadece kuşa değil tüm hayvanlara zarar verilmemesi gerektiğini dile getirir:

“Çalgı meclisinde içeri girmem,
Keman baki değil, saz baki değil,
Zararsız bir kuşa taş atıp vurmam,
Turna baki değil, kaz baki değil.” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Hayvan sevgisinin işlendiği diğer bir dörtlük “335” künyeli şiirde geçer. Şair bahar mevsiminin gelmesiyle doğanın canlandığını anlatırken, bahara renk katanın kuşlar olduğunu belirtir.

“Baharda bülbüller öter,
Muhabbete sevgi katar,
Çıkar turna katar katar;
Ördeği, kazı severim.” (Çiftlikçi, 2000: 475)

4.1.7.6. İlim Sevgisi

Fehmi Gür için ilim öğrenmek çok değerlidir. İlim onun için daha çok Kur’an’ı okumak anlamak ve yorumlamak üzerinedir. “96” ve “350” ve “136” numaralı şiirlerde geçen ilim bu şekildedir:

“İnsanoğlu bahçe, meyvası ilim,
İlime hor bakan kimseler zalim,
Fehmi der, dünyanın en sonu ölüm,
Hangisini toprağına katmadı.” (Çiftlikçi, 2000: 234)

“Çalışın vatana, yurt abad olsun,
Karşımızda düşman hep berbat olsun;
Okuyun Kur’an’ı gönül şad olsun,
İlim denizine dalmalı yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 491)

“Fehmi, ilim öğren ilimsiz kalma,
Dibi görünmedik göllere dalma,
İster muradın al, istersen alma,
İstersen muratsız öl dertli dertli.” (Çiftlikçi, 2000: 274)

Aşağıdaki dörtlükte şair okuyup yazan insanın saygı göreceğinden bahseder. Cahilliğin ön” planda olduğu ortamlardan uzak durulması gerektiğini söyler. Kamil

insanların olduğu yerler ilim meclisleridir. İlim meclislerinde sıkça bulunan kimsenin cahillerle işi olmaz. Şair ilim öğrenmenin insanı cahillikten kurtaracağını söyleyerek insanlara okuyup yazmaları mesajını verir. “338” numaralı şiirde geçen şu dörtlük dikkat çeker:

“Eğer katip isen kaleme dayan,
Çok olur alemde hatırın sayan;
Kamil sayılır mı cahile uyan?
Öyle bir meclise varma .” (Çiftlikçi, 2000: 478)

4.1.8. Sorumluluk

Türkçe sözlükte (1998: 2013) sorumluluk: “Kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi, mesuliyet.” anlamına gelmektedir.

Sorumluluk, bireyde çocukluk aşamasında ailedeki tutum ve becerilerle ortaya çıkmaya başlamakta ve yaşayarak öğrenilmektedir (Babadoğan, 2003’ten Akt. Ünlüer, 2012: 100).

Sorumluluk, kişinin kendine ve başkalarına karşı yerine getirilmesi gereken yükümlülüklerini zamanında yerine getirmesi zorunluluğudur.

Sorumluluk, karakterin en önemli öğelerinden biridir. Sorumlu olan kişi kendi üzerine düşen görevleri ve işlevleri zamanında ve istenilen şekilde istenilen biçimde yerine getirmek zorundadır. Sorumluluk duygusu ya küçük yaşta doğal olarak var olan çevre dolayısıyla insanın içinde yer eder veya daha sonra dışardan verilen eğitimle yaratılır. Sorumsuz insan sürekli başkaları tarafından güdülen insandır. Sorumlu insan ise, yapılması gereken bir işi zamanında yapabilmek için inisiyatifini ele alıp kendiliğinden harekete geçebilen insandır.(turkcebilgi.com)

Araştırmaya konu olan şiirlerde de şair, sorumluluk duygusunu herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi ile ilişkilendirmiştir. Bunun yanında çalışmayı en önemli sorumluluk olarak görür.

Tablo 14. Sorumluluk Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Sorumluluk</i>	<i>71(Görüş), 75(Görüş), 80(Görüş), 180(Görüş), 433(Görüş), 214(Görüş), 338(Görüş), 135(Arapgir Postası), 350(Görüş), 458(Görüş), 514(Görüş), 541(Görüş), 29(Arapgir Postası), 197(Arapgir Postası)</i>

Tablo 14' e göre 14 şiirde sorumluluk değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

“71” ve “75” ve Arapgir Postası’nda yayınlanan şiirlerden”29” künyeli şiirlerde insanların çalışmakla yükümlü olduğunu hatırlatır. Çalışmayan, tembel duran insanların geride kalacaklarını söyleyerek herkesin sorumluluklarını yerine getirmeleri mesajını verir. Fehmi Gür, insanların sadece bu dünya için değil öteki dünya için de sorumlulukları olduğunu belirtir. Yani insan kulluk görevlerini de yerine getirmelidir.

“Cennete misal göstermiş,
Tembel durma, çalış demiş,
Bize neler, neler vermiş,
Yeşil bahar geldi yine.” (Çiftlikçi, 2000: 208)

“Çalışanlar dostu bulur,
Çalışmayan geri kalır,
Her tarafın düşman alır,
Kanadın kolun yok ise.” (Çiftlikçi, 2000: 213)

“Haydi arkadaşlar fırsat gidecek,
Gelin çalışalım el birlik ile;
Bilmem ki kim bize yardım edecek?
Gelin çalışalım el birlik ile.” (Çiftlikçi, 2000: 821)

“80” numaralı şiirde şair, insanların bu dünyaya gezmeye gelmediklerini, birtakım sorumlulukları olduğunu söyler. Sorumluluğun ilim öğrenmek ve ilim için çalışmak olduğunu belirtir.

“Gezmeye gelmedik bıyığı büküp,
İlme çalışalım yere diz çöküp,
Öğrenmemiz için zahmetler çekip,
Kapıdan içeri girelim diye.” (Çiftlikçi, 2000: 218)

“180” ve “433” künyeli şiirlerde anne-baba olmanın sorumlulukları olduğundan bahseder. Burada bahsi geçen anne ve baba sorumluluklarını yerine getirmiş, kendi canlarını feda ederek çocuklarını büyütmüşlerdir. Artık çocuk da sorumluluklarını yerine getirmelidir. Onun sorumluluğu da vatanını severek düşmana karşı savaşmaktır.

“Anneler, babalar büyüttü seni,
Koydular yoluna canı, bedeni,
Ger sevmek istersen vatanı, dini,
Düşman yuvasını bozmanın vakti.” (Çiftlikçi, 2000: 180)

“Geceyi gündüze katar,
Dağda yatar belde yatar
Kana batar, tere batar,
Vay babalar, vay babalar.” (Çiftlikçi, 2000: 581)

Fehmi Gür, Allah’ın insanlara birtakım sorumluluklar yüklediğini söyler. Onun için Allah’ın insandan yapmasını istediği şeylerin önemi büyüktür. Bu yüzden hem kendine hem de diğer insanlara bu sorumlulukları daima hatırlatır. “214” numaralı şiirde bulunan dörtlük şöyledir:

“Çalış demiş bize Bari,
Gülден ayırt eyle harı,
Bu kumaş eylemez karı,
Satmanın zamanı değil.” (Çiftlikçi, 2000: 354)

“338” ve Arapgir Postası’nda yayınlanan şiirlerden “135” numaralı şiirlerde şair, insanların hangi işlerde çalışırsa çalışsın o işin sorumluluk ve gerekliliklerini yerine getirmek zorunda olduklarını düşünür. Bakkal, tabip, katip gibi meslek sahiplerine özel sorumluluklar yüklemiştir.

“Eğer tabip isen derde derman et,
Hastalara zahmet verme kardeşim,
Bezirganım dersene yola devam et,
Korkulu dağlarda durma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 478)

“Eğer çiftçi isen yapış sabana,
Tembel olup düşme dağa, yabana;
Tacir isen zahmet verme çobana,
Kimseden intizar alma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 935)

Sorumlulukların hatırlatıldığı diğeri bir şiir “350” künyeli şiirdir. Şair burada hem bu dünyadaki sorumluluklarımızdan hem de kulluk görevlerimizden bahseder. Kendisinin bir baba olarak üzerine düşeni yaptığını belirterek oğluna yapması gerekenleri bir bir hatırlatıyor.

“Sizin için yordum kendi kendimi,
Baba kıymetini bilmeli yavrum,
Hiç kimseye söylemedim derdimi,
Allah’ın yoluna gelmeli yavrum.”(Çiftlikçi, 2000: 491)

“458” numaralı şiirde şair düşmana karşı alınması gereken önlemleri sıralayarak herkesin üzerine düşen görevi yerine getirmesi gerektiğini vurguluyor. Bu bir bakıma vatana olan sorumluluklarımızdır.

“Dere, tepe deme aşır gidelim,
Coşkun sular gibi taşır gidelim;
Silahı kuşanır koşur gidelim,
Önümüzde baş olunmaz ordu var.” (Çiftlikçi: 607)

Fehmi Gür, “514” numaralı şiirin aşağıdaki dördlüğünde yapması gereken şeyleri yani sorumluluklarını yerine getirmediği için duyduğu pişmanlığı dile getirmiştir. Üstelik hatasını telafi etmeye de vakti yoktur. Bu dördlük aracılığıyla şair okura sorumlulukların zamanında yerine getirilmesi gerektiğini tembihler.

“Erken kalkıp gidemedim işime,
Haram lokma değdi helal dişime,
Yavuz nefis fazla düşkün peşime,
Gün öğleyi geçmiş vakit akşamdır.” (Çiftlikçi, 2000: 664)

“541” numaralı şiirde Allah’a karşı olan sorumlulukları yerine getirenlere verilecek mükafatları anlatmıştır şair. Farzları ve sünnetleri yerine getiren bu kişilerin kendilerine verilecek ikram ve hediyeleri hak ettiklerini şairin her dördlüğün sonunda “sizindir” demesiyle anlıyoruz.

“Nehyettiği şeyden kaçtın,
Hak yolunda inci saçtın,
Ne bir makama ulaştın,
Girin, bu cihan sizindir.

“Zekat verdin, Hac’a gittin,
Yoksullara yardım ettin;
Artık bu devlete yettin,
Güllü gülistan sizindir.” (Çiftlikçi, 2000: 691)

İnsanların Allah’a olan sorumluluklarına örnek olacak bir başka dörtlük “197” nolu şiirde geçmektedir. Sorumluluklarımız arasında bulunan Kur’an okumak ve öğrenmek hatırlatılmıştır şair tarafından. Kur’an öğrenmeyenleri cahil olarak nitelendiren şair, anne babalara, çocuklarına Kur’an öğretmeleri gerektiğini tembih etmiştir.

“Bir ehli kamilе uzat kolunu,
O sana gösterir doğru yolunu,
Cahil bırakma da okut oğlunu,
Vakit kaybetmeden Kur’an’a yeter.” (Çiftlikçi, 2000: 1001)

4.1.9. Vatanseverlik

Vatan, üzerinde yaşadığımız toprak parçasından çok daha fazla anlam ifade eden bir kelimedir. Doğup büyüdüğümüz, hayatımızı devam ettirdiğimiz yer vatandır ama barındırdığı manevi anlam nedeniyle çok yoğun ve derin duygular uyandıran bir kelimedir vatan. Vatan sevgisi ise milli duyguların ağır astığı bir sevgi çeşididir.

Yaşanılan yer itibariyle vatan sevgisi kendiliğinden oluşur ve orada yaşayan insanları bir arada tutar. Bu bir arada yaşama isteği birlik ve beraberliği doğurur. İşte vatanseverlik burada devreye girer. Vatanını seven insan bu birlik ve beraberliğin bozulmaması için her türlü fedakarlıkta bulunur.

Vatanseverlik değerinin yeni yetişen kuşaklara benimsetilmesi eğitim sisteminin öncelikli amaçlarından biri olmalıdır. Çünkü bir toplumu oluşturan bireyler vatanseverlik değerini benimsemezlerse diğer değerlerin bu toplumda etkin hale gelmesi zorlaşacaktır. Vatan sevgisini edinmiş bir toplumda barış ve huzur hâkim olacağı için çalışkanlık, dürüstlük, hoşgörü, demokrasi, saygı ve sorumluluk gibi değerler önem kazanmaktadır (Akyol, 2016: 21).

Fehmi Gür’ün incelediğimiz şiirlerinde vatanseverlik anlayışı, daha çok düşmana karşı ülkeyi korumak, bu konuda cesaretli olmak ve vatan için çalışmaktır. Ayrıca bu vatanın her şehrini ayrı ayrı sevdiğini ve övdüğünü görmekteyiz.

Tablo 15. Vatanseverlik Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Vatanseverlik</i>	<i>26(Görüş), 80(Görüş), 85(Görüş), 180(Görüş), 340(Görüş), 350(Görüş), 522(Görüş), 523(Görüş), 22(Arapgir Postası), 57(Arapgir Postası), 214(Arapgir Postası),29(Arapgir Postası)</i>

Tablo 15'e göre 11 şiirde vatanseverlik değeri ile ilgili bulgular yer almaktadır.

“26” ve Arapgir Postası’nda yayınlanan “29” numaralı şiirlerde ülkemizin şehirlerini ve her şehrin güzelliğini anlatır şair. Çanakkale ve Samsun şehirlerini anlattığı dörtlüklerde vatanseverlik değeri göze çarpar. İnsanların kendi vatanseverliklerini gözden geçirmelerini ve geçmişteki fedakarlıkları düşünmelerini ister:

“Tarih yaşar burda geldim Samsun’a,
Evel Allah işim gitmez aksine;
Sen de hiç düşünme kendini sına,
Kahramanlar çalışmışlar vatana.” (Çiftlikçi, 2000: 160)

“Babamız, dedemiz burada yatan,
Böyle mi olacak sevgili vatan;
Yere düşmüş, yoktur elinden tutan,
Gelin çalışalım el birlik ile.” (Çiftlikçi, 2000: 821)

“80” ve“180” künyeli şiirlerde şair vatanını ve dinini seven insanların, düşmanlarla savaşması gerektiğini belirtir. Aynı şiirin önceki dizelerinde insanın iki düşmanı olacağından bahseder. Bunlardan biri insanın dinini almaya çalışan şeytan, diğeri ise vatanını almaya çalışan yabancılardır. İşte insan bu iki düşmana karşı her zaman uyanık olmalıdır.

“Sevelim vatanı sel gibi akıp,
Kutsal şimşek gibi dört yana çakıp;
Düşman karşısına durmadan çıkıp,
Çekip de gürzümü vuralım diye.”(Çiftlikçi, 2000: 218)

“Anneler babalar büyüttü seni,
Koydular yoluna canı, bedeni,
Ger sevmek istersen vatanı, dini,
Düşman yuvasını bozmanın vakti.” (Çiftlikçi, 2000: 320)

Şair vatanseverlik değerini işlediği şiirlerde Türklük ve Müslümanlığı bir arada kullanır. Hem vatan sevgisini hem de din sevgisini iç içe geçirerek verir. Türk ordusunu överek göklere çıkarır. Tarihteki kahramanlıklarını hatırlatır ve insanların vatanlarını severek birlik olmalarını ister şair. “340” numaralı şiir buna örnek gösterilebilir:

“Türk’ün orduları ezelden şanlı,
Cümlesi kahraman, kılıcı kanlı,
Almamış dersini kahbe Yunanlı,
Bir daha dersini alsın kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

“350” numaralı şiirde ise vatan için çalışmayı telkin eder. Şaire göre çalışarak vatan abad olacak ve düşman ilimle yenilecektir.

“Çalışın vatana, yurt abad olsun,
Karşımızda düşman hep berbat olsun;
Okuyun Kur’an’ı gönül şad olsun,
İlim denizine dalmalı yavrum.”(Çiftlikçi, 2000: 491)

“522”ve “523” numaralı şiirlerde şair, vatan ve din için savaşanları över. Vatani için ölenleri kahraman olarak görür. O günün insanlarına, geçmişteki kahramanların vatanı ve dini için yaptıklarını hatırlatan şair, insanlarda vatanseverlik duygusunun canlanmasına yardım ediyor diyebiliriz.

“Kuşanır silahı kana kan için,
Kafirlerle minnet etmez can için,
Savaşa başlamış bin vatan için,
Düşmanlara kılıç çekenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 672)

“Dünya abad olsun diye çalışmış,
Zaferler kazanmış gelenler vardır,
Darbedeler yeyip de yerlere düşmüş,
Din, vatan yolunda ölenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

“85” künyeli şiir doğrudan “Türkiye” için yazdığı bir şiirdir. Şiirin tamamında Türk olmakla övünen şair, kahraman askerleri her fırsatta över ve şanlı geçmişimizden gururla bahseder.

“Ezelden verilmiş Mehmed’in mehdi,
Düşmanı mahveder Türk’ün heybeti,
Tir tir titretir bütün devleti,
Coşkun seller gibi akar Türkiye.” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Şair Arapgir Postası’nda yayınladığı “22” numaralı şiirde vatanını çok sevdiğinden bahseder. Vatan sevgisinin düşmanın belini bükeceğini söyler. Yani burada şair, herkesin vatanını sevmesi gerektiği mesajını verir. Çünkü bir vatanın bütünlüğü orada yaşayan insanların birlik ve beraberlik içinde yaşamalarına bağlıdır. Birlik ve beraberlik ise ancak vatan sevgisi ile mümkündür.

“Fehmi bir kar yağdı gönül bağına,
Otur da seyreyle yoğun sağına,
Gönülden yanmışsın Türk bayrağına,
Düşmanın belini büker gittikçe.” (Çiftlikçi, 2000: 812)

“Arapgir Postası’nda yayımlanan “57” ve “214” numaralı şiirlerde Türk olmakla övünen şair, bu övünmenin nedenlerini her bir dörtlükte anlatır. Şanlı tarihimiz ve vatanseverliğimiz şairin en çok övdüğü özelliklerimizdir.

“Bükülmez, çeliktir Türklerin kolu,
Kahraman askerle cepheler dolu,
Babamız gösterdi bize bu yolu,
İnletir gökleri Türklerin savaşı.” (Çiftlikçi, 2000: 852)

“Dağları devirir Türk’ün ordusu,
Yaklaşmaz kalbine düşman korkusu,
Hasım mı belleriz başpiskoposu,
Dinimiz Muhammed, iman bizimdir.”(Çiftlikçi, 2000: 1020)

4.1.10. Yardımseverlik

Yardım etmek, zorluk içindeki bir insana veya bir canlıya el uzatmak ve sorununun çözülmesine destek olmaktır. İhtiyacı olan birine destek olan ve yaptığı işten mutlu olan kişi yardımseverdir. Toplum içinde beraber yaşamının bir gerekliliğidir yardımlaşmak. Ayrıca gerçek yardımseverlik karşılıksız yapılandır. Çünkü herhangi bir menfaat karşılığında yapılan şey yardım değil alışveriştir.

Kolukisa vd., (2008: 273) bir toplumun varlığını sürdürebilmesinin, toplum içindeki dayanışmaya dolayısıyla da bireyin yardımseverlik değerini sergileyerek bunu

davranışa dönüştürmesine bağlı olduğunu belirtir. Yardımlaşma sadece maddi olarak algılanmamalı, bazen bir söz, bazen bir üzüntüyü paylaşmak, umut vermek de yardımseverlik olarak görülür.

“Yardımseverlik, olanaklarını başkaları için işe koymak, güç durumda olan kişilere yardımcı olmak, ihtiyacı olan bireylere yardımda bulunmak, toplumsal kuruluşlara bağışta bulunmak ayrıca zorlama olmaksızın, isteyerek yapılan, duyarlılığa sahip bireylerin yaptığı, gerek maddi ve gerekse manevi olarak yapılabilen, zengin olmayan insanların da yapabildiği, işbirliğinin ve aidiyet duygusunun ortaya çıkardığı bir durum, faaliyettir.” (Aktepe:2010’dan Akt. Turgut, 2018: 32).

İncelemeye konu olan şiirlerde yardımseverlik değeri şair tarafından yoksula el uzatmak, düşküne yardım etmek, merhamet, cömertlik ve fedakarlık olarak çeşitli şekillerde algılanmış ve şiirlerde işlenmiştir.

Tablo 16. Yardımseverlik Değerinin Bulunduğu Şiirler

<i>Değerin Adı</i>	<i>Değerin Bulunduğu Şiirler</i>
<i>Yardımseverlik</i>	<i>65(Görüş), 113(Görüş), 165(Görüş), 166(Görüş), 350(Görüş), 397(Görüş), 427(Görüş), 475(Görüş), 476(Görüş), 445(Görüş), 520(Görüş), 523(Görüş), 103(Arapgir Postası), 163(Arapgir Postası), 254(Arapgir Postası)</i>

Tablo 16’ya göre 15 şiirde yardımseverlik değeriyle ilgili bulgular yer almaktadır.

“65” numaralı şiir acıma, merhamet duygularıyla yazılmıştır diyebiliriz. Ayrıca paylaşarak dertlerin bölüşülmesi ile de yardımlaşmak isteyen şairin dörtlükleri şöyledir:

“Gel ikimiz bir araya gelelim,
Birer birer derdimizi bölelim;
Mendil alıp yaşlarını silelim,
Ağlama güzelim derdini söyle.” (Çiftlikçi,2000: 202)

Acıma duygusunun hakim olduğu başka bir şiir “113” numaralı şiirdir. Şiirin tamamında şair, ağlayan bir güzele yardım etme çabasındadır. Güzelin ağlaması, ah etmesi şairi derinden yaralamış, karşısındaki kişinin acısını adeta içinde yaşamıştır. Şiirin son dörtlüğünde ise artık ağlayan güzele derdinin ne olduğunu sorup ona derman olmak istemektedir. “165” künyeli şiirde de şair turna kuşuna acıma ve merhamet

duygusuyla yaklaşmış ve turnanın çektiği zorluklara bir yenisinin eklenmemesi için onu avcıdan korumak istemiş ve yardım etmiştir.

“Gözümden yaşlar boşaldı,
Beni taştan taşa saldı,
Aklımı başımdan aldı,
Şu güzelin ağlaması.” (Çiftlikçi, 2000: 251)

“Baktım kanadın teline,
Benzersin yaşlı geline,
Vermem avcılar eline,
Turnam seni, turnam seni.” (Çiftlikçi, 2000: 305)

Şairin sevdiğine olan merhameti aşkından ve insan sevgisinden ileri gelmektedir. Aşıkların birbirlerinden ayrı olarak geçirdikleri her saniye onlar için acı yüklü olacağından şair, sevgilisini teselli etmek adına ona “166” numaralı şiirde “Vaktimiz yakındır, üzme kendini” dizelerini yazmıştır.

“Gözünü sevdiğim ey benim canım,
Vaktimiz yakındır, üzme kendini;
Aşkı olan aşıklara kurbanım,
Vaktimiz yakındır, üzme kendini.” (Çiftlikçi, 2000: 306)

“350” künyeli şiir, şairin, yardımseverliği fedakarlık ve dertleri bölüşmek anlamlarıyla ilişkilendirdiği şiiridir. Şiirin tamamında şair oğluna yapıp yapmayacağı şeyleri nasihat ediyor. Oğlunun iyi bir insan olması için kendisinin yaptığı fedakarlıkları da anlatan şair oğlu ile dertlerini de bölüşmek istiyor.

“Çıplak mı kalmadım, aç mı kalmadım?
Nefret edip birinizden yılmadım;
Sonu nasıl gelirmiş bilmedim,
Ortak olup derdi bölmeli yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 492)

Yardımseverliğin başka bir boyutu olan “cömertlik” değerinin işlendiği şiir “397” numaralı şiiridir. Şiirin bütününde cimri insanlarla cömert insanları karşılaştıran şair, cömert ve yardımsever insanları överken cimri insanları eleştirmiştir.

“Nekesin boyuna avcu yumuktur,
Babasına bile hayırı yoktur;
İpek dökükleri demir taraktır,

Ottan hasırları halı cömerdin.

Fehmi, nekesliği içeri koyma,
Sakın bir kimsenin yüzünü soyma;
Gittiğin çığırdan bir yana kayma,
Uzanır dostuna kolu cömerdin.”(Çiftlikçi, 2000: 542)

Dertli birini sormak, üzüntüsünü paylaşmak ve onun derdine çare aramak da yardımseverliktir. Şair “427”, “475”, “476” künyeli şiirlerde derdi olan bir güzelle ilgilenmektedir. Onun düşünceli haline bakıp şair de düşüncelere dalar ve güzelin derdini merak ederek sorar. Çünkü onun derdine ortak olmak ve sonunda derdine çare bulmak ister.

“Söyle güzel derman olam derdine,
Şu dünyada düşmedin mi merdine?
Baykuşlar mı geldi kondu yurduna?
Elleri koynunda ne düşünürsün?” (Çiftlikçi, 2000: 575)

“Fehmi der ki derde ortak olayım,
Adın bana söyle gadan alayım,
Asker değil ki mektup salayım,
Yaylasından dönmüş bir güzel gider.” (Çiftlikçi, 2000: 624)

“Dedim ki, derdini gizleme benden,
Yardıma koşayım gelirse elden,
Belki sana ziyan gelir bu yoldan,
Gözleri yaşarmış bir gelin gider” (Çiftlikçi, 2000: 625)

“445” numaralı şiir şairin doğa sevgisini işlediği şiirlerdendir. Şiirin üçüncü dördlüğünde şair bağ ile konuşur. Bu bağ eski güzelliğini yitirmiş, fidanları kesilmiş dertli bir bağıdır. Şair de onun bu haline acımış ve çok üzülmüştür. Karşılıklı konuşarak onun derdine derman bulmak istemiştir.

“Dedim senin bağbanların nerede?
Derdin söyle erdireyim murada;
Yine seni şenelyetim burada,
Uzun boylu sümbüllerin noldular?” (Çiftlikçi, 2000: 594)

Yoksula ve düşküne yardım etmek Fehmi Gür için çok önemlidir. Çünkü ona göre yoksula, düşküne yardım edenler Allah yolunda olan kişilerdir. Bu kişiler de hem bu dünyada hem öteki dünyada yaptıkları iyiliklerin karşılıklarını alacaklardır. “520” ve “523” numaralı şiirlerde bu konu işlenmiştir.

“Yoksulun düşkünün sorar halini,
Yere düşmüşlerin tutar elini;
Hakk’ın kelamına vermiş dilini,
Boyuna dost adın ananlar vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 670)

“Öyle bir kimsenin bükülmez beli,
Her iki cihanda salar mı gülü?
Yoksula, düşküne yetişir eli,
Kardeş gözyaşını silenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

Şairin “Arapgir Postası” nda yayınlanan şiirlerinden “103”, “163” ve “254” numaralı şiirlerinde de şair yoksula yardım etmenin ve düşkünüyü yerden kaldırmannın cennetle mükafatlandırılacağını belirterek insanları yardımsever olmaya çağırır.

“Tut kolundan yerden kaldır düşkünüyü,
Yapacaksın cennetteki köşkünü,
Yola çıkma zemherinin kış günü,
Tipiden, dumandan, kardan uzak ol.” (Çiftlikçi, 2000: 902)

“Düşküne, yetime yardım ettiysen,
Çamura düşmüşün elin tuttuysan,
Kalbinin dolusu nur yarattıysan,
Ulu denizlere dalmış gidersen.” (Çiftlikçi, 2000: 964)

“Tut kolundan yerden kaldır düşkünüyü,
Şeneltirsin sarayını, köşkünü,
Dikkat eyle zemherinin kış günü,
Yüce dağ başında yeşil dağ olmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 1062)

Tablo. 17. Toplam Değerler Tablosu

Değerin Adı	Değerin Geçtiği Şiirler	Sıklığı
Adalet	68(Görüş), 77(Görüş), 83(Görüş), 289(Görüş)	4
Dostluk	18(Görüş), 186(Görüş), 222(Görüş), 250(Görüş), 334(Görüş)	5
Dürüstlük	58(Görüş), 64(Görüş), 80(Görüş), 99(Görüş), 188(Görüş), 216(Görüş), 223(Görüş), 308(Görüş), 334(Görüş), 335(Görüş), 337(Görüş), 477(Görüş), 520(Görüş), 589(Görüş)	14
Öz Denetim	18(Görüş), 58(Görüş), 72(Görüş), 99(Görüş), 239(Görüş), 259(Görüş), 295(Görüş), 514(Görüş), 625(Görüş)	9
Sabır	47(Görüş), 63(Görüş), 72(Görüş), 116(Görüş), 265(Görüş), 266(Görüş), 283 (Görüş), 540(Görüş), 329(Görüş), 451(Görüş), 458(Görüş), 570(Görüş), 525(Görüş), 593(Görüş), 603(Görüş), 609(Görüş), 145(Arapgir Postası)	17
Saygı	68(Görüş), 77(Görüş), 97(Görüş), 351(Görüş), 433(Görüş), 623(Görüş), 144(Arapgir Postası), 182(Arapgir Postası)	8
Sevgi	71(Görüş), 129(Görüş), 586(Görüş), 16(Arapgir Postası), 33(Arapgir Postası), 43(Arapgir Postası), 58(Arapgir Postası), 167(Arapgir Postası), 223(Arapgir Postası), 335(Görüş), 445(Görüş), 528(Görüş), 9(Görüş), 289(Görüş), 297(Görüş), 52(Görüş), 583(Görüş), 72(Görüş), 110(Görüş), 340(Görüş), 351(Görüş), 240(Görüş), 241(Görüş), 350(Görüş), 217(Arapgir Postası), 218(Görüş), 96(Görüş), 338(Görüş), 136(Görüş)	28
Sorumluluk	71(Görüş), 75(Görüş), 80(Görüş), 180(Görüş), 433(Görüş), 214(Görüş), 338(Görüş), 135(Arapgir Postası), 350(Görüş), 458(Görüş), 514(Görüş), 541(Görüş), 29(Arapgir Postası), 197(Arapgir Postası)	14
Vatanseverlik	26(Görüş), 80(Görüş), 85(Görüş), 180(Görüş), 340(Görüş), 350(Görüş), 522(Görüş), 523(Görüş), 22(Arapgir Postası), 57(Arapgir Postası), 214(Arapgir Postası), 29(Arapgir Postası)	11
Yardımseverlik	65(Görüş), 113(Görüş), 165(Görüş), 166(Görüş), 350(Görüş), 397(Görüş), 427(Görüş), 475(Görüş), 476(Görüş), 445(Görüş), 520(Görüş), 523(Görüş), 103(Arapgir Postası), 163(Arapgir Postası), 254(Arapgir Postası)	15

4.2. Söz Varlığı Analizi

4.2.1. Atasözleri

Atasözleri, zamanla kalıplaşmış, çoğu tecrübe sonucu oluşmuş sözlerdir. Fehmi Gür, şiirlerinde az da olsa atasözlerine yer vermiştir. Ayrıca şair, bazı atasözlerinin kelimelerini vezin endişesiyle azaltmış ve değiştirmiştir. Şiirlerde bulunan atasözleri şunlardır:

Misafir kısmeti ile gelir: Misafirin geldiği evde ya yiyecek bulunur veya beklenmedik bir yerden o sırada yiyecek gelir. (tdk.gov.tr)

“Misafir kısmeti iki getirir,
Birlikte cevahir yükü getirir,
Cenneti beraber belki getirir,
Gelen misafire hürmet ediniz.” (Çiftlikçi, 2000: 779)

Sürüden ayrılanı (ayrılan koyunu, kuzuyu) kurt kapar: Arkadaşların yardımıyla yapılan veya bir amaç uğruna topluca girişilen bir işten ayrılanlar zarara uğrarlar. (tdk.gov.tr)

“Şanlı bayrak dalgalanır göklerde,
Düşmanı bırakmaz sevgili yurda,
Sürüden bir kuzu kaptırmaz kurda,
İşine dikkatle bakar Türkiye.” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Bal bal demekle ağız tatlanmaz: Sözde kalan dilek ve tasarıların iş bitirmede hiçbir etkisi olmaz. (tdk.gov.tr)

“Kardeşim aklını topla başına,
Nefs ile şeytanı alma karşına,
Tatlı gelip dokunmazsa dişine,
Bal bal deme ile ağız bal olmaz.”(Çiftlikçi, 2000: 1062)

Altının kıymetini sarraf bilir: Bir kimsenin, bir şeyin değerini ancak o konuda uzmanlığı olanlar bilir. (tdk.gov.tr)

“Ben olmuşum bir güzelin hastası,
Silinip gitmedi gönlümün yası,
Ne bilir ecnası duvar ustası,
Sarrafın elinde altın pul olmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 1062)

Ağlayanın malı gülene hayretmez: Birinden haksız olarak alınan mal, alana yarar sağlamaz. (tdk.gov.tr)

“Kul hakkı dediğin kara bir çalı,
Değse, yırtar geçer yeşili, alı,
Gülene hayretmez, ağların malı,
Doldurursun el malını kar diye.”(Çiftlikçi, 2000: 221)

Dünya malı dünyada kalır: İnsan öldüğü zaman malını öbür dünyaya götüremez, bu nedenle gerek kendisi için gerekse hayırlı işler için para harcamaktan kaçınmamalıdır. (tdk.gov.tr)

“Neylerim kaftanı, neylerim şalı,
Dünyada kalacak dünyanın malı,
Çıkarım dağlara geyik misali,
Sahrada gezerim, belde gezerim.” (Çiftlikçi, 2000: 477)

Demir tavında dövülür: Her iş zamanında ve uygun durumda yapılır. (tdk.gov.tr)

“Kimi dağda gezer, keklük avında
Kimi devir döver, demir tavında,
Kimisi karpuzda, kimi kavunda,
Kimi dağdan bir top kar almış gider.”(Çiftlikçi, 2000: 627)

Her işte bir hayır vardır: Kişi, kötümserliğe kapılmamak için olup biten her işi hayra yormalıdır. (tdk.gov.tr)

“Ah çekmek ömre zarardır,
Kara gün yakar karardır,
Her işte bir hayır vardır,
Sabreyle, gönül sabreyle.” (Çiftlikçi, 2000: 200)

Böyle gelmiş böyle gider: Her zaman böyle olmuş, gene de böyle olacak. (tdk.gov.tr)

“Zalimin zulmüne tahammül eyle,
Bal şerbeti gibi tatlı söz söyle,
Dünya böyle gelmiş, gidecek böyle,
Gönül bu sabırda selamet vardır.” (Çiftlikçi, 2000:675)

At bulunur, meydan bulunmaz; meydan bulunur at bulunmaz: Bir işi başarabilmek için gerekli olan koşullar her zaman eksiksiz olarak ele geçmez. (tdk.gov.tr)

“Yağmurlu gecede işlemez fener,
Yel çalar bir yandan, ışığı söner,
Bugünler gider de bir devir döner,
At belki bulunur, meydan bulunmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 765)

Sabırın sonu selamettir: Karşılaştığı güçlükleri sabırla yenmeye çalışan kimse, sonunda başarıya ulaşır. (tdk.gov.tr)

“Fehmi, sabrın sonu selamet derler,
Erişir onlara hidayet derler,
Bu zuhur edenler alamet derler,
Söyleme, sesini duyan bulunmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 765)

Ağlamayan çocuğa meme vermezler: Hakkını aramasını bilmeyen kimsenin işi görülmez. (tdk.gov.tr)

“Kör olanlar aydınlığı görmezler,
Çalışmazsa bir devlete ermezler;
Çocuk ağlamazsa mama vermezler,
Gelin çalışalım el birlik ile.” (Çiftlikçi, 2000: 821)

Dibi görünmeyen sudan geçme: Bir işe girişirken her yönünü iyice araştır. (tdk.gov.tr)

“Fehmi, ilim öğren, ilimsiz kalma,
Dibi görünmedik göllere dalma,
İster muradın al, istersen alma,
İstersen muratsız öl dertli dertli.”(Çiftlikçi, 2000: 274)

4.2.2. Deyimler

Deyimler çoğunlukla birden çok sözcükten oluşan, gerçek anlamlarından sıyrılıp yeni anlamlar kazanmış kalıplaşmış sözcük topluluklarıdır. Fehmi Gür’ün şiirlerinde deyimler oldukça fazladır. Şiirlerde kullanılan deyimler ve atasözleri şiirlere çekicilik, anlatıma ise açıklık ve akıcılık katmıştır. İncelenen şiirlerde tespit edilen deyimler aşağıda sıralanmıştır:

-A-

Ah çekmek: Derin bir keder veya özlemle içten gelerek ah demek. (tdk.gov.tr)

“Unutanlar hatırlasınlar dünü,
Cihanda söylenir mukaddes ünü,
Gören ah çeker mi böyle bir günü,
Gonca güller gibi kokar Türkiye.”(Çiftlikçi, 2000: 223)

Aklını şaşırarak: Yerinde olmayan bir iş yapmak, yersiz düşünmek.(tdk.gov.tr)

“Yaka yaka yüreğimi pişirir,
Yüzlerine bakan aklın şaşırır,
Kimi nergis, kimi sümbül devşirir,
Bizim köyün gelinleri, kızları.” (Çiftlikçi, 2000: 248)

Aman vermemek: 1. Rahat bırakmamak, göz açtırmamak 2. Acımayıp öldürmek. (tdk.gov.tr)

“Çekildi dağların gitti dumanı,
Yemlik toplamanın geldi zamanı,
Gören aşıklara vermez amanı,
Bizim köyün gelinleri, kızları.”(Çiftlikçi, 2000: 248)

Arada kalmak: İki tarafı uzlaştırmak üzere araya girme dolayısıyla güç duruma düşmek. (tdk.gov.tr)

“Dedim dön geriye köyün nerede?
Elli yara açtın hep bir sırada,
Gel gidelim kalma böyle arada,
Gözleri yaşarmış bir gelin gider.”(Çiftlikçi, 2000: 625)

Arasını (aralarını) açmak (bozmak): İki kişi arasındaki dostluğu, ilişkiyi bozmak. (tdk.gov.tr)

“Mahkum eyledin paranı,
Dost ile bozdu aranı;
Derinden açtı yaranı,
Zarardasın, zarardasın.”(Çiftlikçi, 2000: 944)

Aşka düşmek: Aşık olmak. (tdk.gov.tr)

“Baki kimse yoktur kendinden başka,
Bulursun dostunu düşersen aşka,
Varırsın cennete saraya köşke,
Fehmi der ki, dünya boş, baki değil.”(Çiftlikçi, 2000: 356)

-B-

Bağrına basmak: 1. Kucaklamak 2. Biriyle ilgilenerek onu koruyup kayırmak, yetiştirmek. (tdk.gov.tr)

“Körpe yavrusunu bağrına basmış,
Söylerim, söylemez dilleri susmuş,
O da benim gibi kadere küsmüş,
Yaylasından dönmüş bir güzel gider.”(Çiftlikçi, 2000:624)

Başı dara düşmek: Sıkıntıya girmek. (tdk.gov.tr)

“Akşam yakınları misafir ara,
Her iki cihanda düşmezsın dara,
Doğru yolun gider ab-ı kevsere,
Gelen misafire hürmet ediniz.”(Çiftlikçi, 2000: 779)

Başına bela almak: Bir sorunla karşılaşmak, kötü bir duruma düşme.
(tdk.gov.tr)

“İşittin mi Mecnun ile Leyla’yı
Almıştı başına cümle belayı,
Bir gün çekilecek düğün halayı,
Vaktimiz yakındır, üzme kendini.”(Çiftlikçi,2000: 306)

Bel bağlamak: Birisinin kendisine yardımcı olacağına inanmak, güvenmek.
(tdk.gov.tr)

“Şu dünyaya bel bağlama boşuna,
Baba hatırını yıkanlar vardır.
Zehir düşmüş ekmeğine, aşına;
Gözünün yaşını dökenler vardır.”(Çiftlikçi, 2000: 672)

Belasını bulmak: Hak ettiği cezayı görmek. (tdk.gov.tr)

“Yaptığın işlere pişman olursun,
Bize çatma tez belanı bulursun;
Güvenme dayına, düzde kalırsın,
Tecrübeler görmüş aslan bizimdir.”(Çiftlikçi, 2000: 1020)

Bıyık burmak (bükmek): Çalım yapmak amacıyla bıyıklarını kıvırmak.
(tdk.gov.tr)

“Eğer fakir isen sabret haline,
Güzel insan düşme elin diline,
Neccar isen al keseri eline,
Boşuna bıyığın burma kardeşim.”(Çiftlikçi, 2000: 478)

-C-

Cana (canına) can katmak: Yaşama gücünü artırmak. (tdk.gov.tr)

“Yurdum Arapgir’ die, vatan Türkiye,
Edirne’den ucu yetişir Van’a;
Birin birer illerime hediye,
Velakin İstanbul can katar cana.”(Çiftlikçi, 2000: 160)

Cana kıymak: Öldürmek. (tdk.gov.tr)

“Eğer cellat isen kıyma canlara,
Bir gün boyanırsın sen de kanlara,
Mahşer günü ceza çoktur onlara,
Kimsenin kalbini kırma kardeşim.”(Çiftlikçi, 2000: 478)

Canından bezmek (bıkmak veya usanmak): Ölümü göze alacak kadar sıkıntı içinde olmak. (tdk.gov.tr)

“Yaram derin yara ağlar gezerim,
Ararım derdime derman tabibim,
Kesildi takatim candan bezerim,
Böyle mi yazılmış ferman tabibim?”(Çiftlikçi, 2000: 429)

Canını vermek: 1.Kendini feda etmek 2. Hiçbir şey esirgememek 3. Bir şeye çok düşkün olmak, çok sevmek. (tdk.gov.tr)

“Fehmi der ki, canda cananım sensin,
Yürek yarasına dermanım sensin;
Aşkına yandığım sultanım sensin,
Uğrunda canımı vermeye geldim.”(Çiftlikçi, 2000: 437)

-Ç-

Çalım satmak: Kurulup büyüklük taslamak. (tdk.gov.tr)

“Severiz, koruruz yurdu, vatani,
Ezeriz karşıda çalım satanı,
Dökeriz denize bize çatanı,
Kolları nişanlı çavuş, onbaşı.” (Çiftlikçi, 2000: 852)

Çalıp çırpamak: Hırsızlık yapmak. (tdk.gov.tr)

“Halkın vebalini alır boynuna,
Akıl ermez delilerin oynuna,
Hemen çalar çırpır sokar koynuna,
Olamaz bir işe mazhar efendim.” (Çiftlikçi, 2000: 448)

Çekip gitmek: Bırakıp gitmek, ayrılmak, savuşmak. (tdk.gov.tr)

“Gittikçe büyüdü gamım kederim,
Ne edersem ben kendime ederim,
Bir gün başım alır çeker giderim,
Kuru yaprak gibi yelde gezerim.” (Çiftlikçi, 2000: 477)

Çift koşmak: Hayvanları sabana, pulluğa koşmak. (tdk.gov.tr)

“Çiftçiler başladı çifti koşmağa,
Serper tohumunu, eker toprağa,
Kazancılar durdu, bahçeye, bağa.” (Çiftlikçi, 2000: 806)

Çift sürmek: Saban, pulluk kullanarak toprağı ekilebilir duruma getirmek.
(tdk.gov.tr)

“Dokuz aylık yoldan cihana geldim,
Ne hizmet buyurmuş görelim diye;
Bir zaman geçince kendimi bildim,
Tohum ekip, çifti sürelim diye.”(Çiftlikçi, 2000: 218)

-D-

Dalina binmek: Bir kimseye bir iş yaptırmak için asılmak, musallat olmak,
sıkıştırmak. (tdk.gov.tr)

“Harcama paranı şeytan yoluna,
Evdeki hatunun binme dalına,
Göz dikme dedikçe el ayalına,
Doğru bir kadına fenalık etme.” (Çiftlikçi, 2000: 205)

Dile (dillere) düşmek: Hakkında dedikodu yapılmak. (tdk.gov.tr)

“Sevdiğim sen beni düşürdün dile,
Sarardı gül benzim döndü gazele
Kamış parmakların uzatma güle,
Batar ellerine har, Leylam, Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 381)

Dillerde dolaşmak (gezmek): Her yerde kendisinden söz edilmek. (tdk.gov.tr)

“İçinde sakla da sırrını verme,
Dolaşır dillerde söz olur gönül,
Dediğin gelecek boşa gam yeme,
Kırk güne de kalmaz tez olur gönül.” (Çiftlikçi, 2000: 379)

Dizlerinin bağı çözülmek: Korkudan ayakta duramayacak duruma gelmek.
(tdk.gov.tr)

“Kolunun, dizinin bağı çözülmüş,
Harlanmış gül gibi benzi bozulmuş,
Alnına karalı yazı yazılmış,
Yaylasından dönmüş bir güzel gider.” (Çiftlikçi, 2000: 624)

Dua (duasını) almak: İyi yapılan bir işle birinin hoşnutluğunu kazanmak. (tdk.gov.tr)

“Razı eyle, duasını al dedim,
Ananın, babanın hakkı çetindir.
Yolda kalma hakikati bul dedim,
Ananın, babanın hakkı çetindir.”(Çiftlikçi, 2000: 1023)

Dünya başına dar olmak (gelmek): Çok sıkılmak, büyük bir çaresizlik içinde kalmak. (tdk.gov.tr)

“Coşkun seller gibi taşıp çağladım,
Elimi yüzüme verip ağladım;
Hak bilir, meylimi sana bağladım,
Gen dünya başıma dar Leylam, Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 381)

-E-

El atmak: 1.Birisinin işine karışmak, müdahale etmek 2. Bir işe girişmek, teşebbüs etmek 3.Sarkıntılık etmek 4. Yardım etmek, ilgilenmek. (tdk.gov.tr)

“Tanımazdın hastaları, sağları,
Şimdi bozuldu mu gönül bağları?
Bineksiz aşardın yüce dağları,
El atardın kılıcına, süngüne.”(Çiftlikçi, 2000: 210)

(İnsan) eli değmemiş (dokunmamış): Bakımsız kalmış yer. (tdk.gov.tr)

“Güzel olan neyler, gülü, bahçeyi,
Çirkin olan taksın altın akçayı;
Hasta gönlüm için gezdim bahçayı,
Hiçbir el değmemiş nar bulamadım.” (Çiftlikçi, 2000: 406)

Elinden gelmek: Yapabilmek. (tdk.gov.tr)

“Fehmi Mecnun olma Hakk’a şükreyle,
Elinden geldikçe durma zikreyle,
Her bir şey Mevla’dan bunu fikreyle,
Bakmaz mısın çiçek ile arıya?”(Çiftlikçi, 2000: 184)

Eline düşmek: 1. Egemenliği, buyruğu altına girmek 2. Yakalanmak 3. Birine muhtaç olmak 4. Rastlamak, tesadüf etmek. (tdk.gov.tr)

“Aşkın kemendini sardım belime,
Şu dünyada düşer misin elime,
Yine bir beyitin geldi dilime,
Dertlinin derini bil Leylam, Leylam.”(Çiftlikçi, 2000: 380)

Emek vermek: Bir şeyin meydana gelmesi için özenle ve çok çalışmak.
(tdk.gov.tr)

“Ankara, Kayseri bizlere hoştur,
Hakkari’ ye verilen emek boştur;
Rize’nin toprağı daima yaştır,
Amasya elması yetişir bana.” (Çiftlikçi, 2000: 161)

Ettiğini bulmak (çekmek): Yaptığı kötü davranışın karşılığını görmek.
(tdk.gov.tr)

“Fehmi der ki, bu yaralar sağalmaz,
Ölümü tatmayan bir kimse kalmaz;
Herkes ettiğini sanma ki bulmaz,
Bu dünya düzelmez Mehdi gelmezse.” (Çiftlikçi, 2000: 215)

-F-

Feda etmek: Kıymak, gözden çıkarmak. (tdk.gov.tr)

“Feda kıldın dostu canı,
Din yolunda döktün kanı,
Bu taht-ı sultan sizindir.”(Çiftlikçi, 2000: 691)

Fenalık etmek: Kötülük etmek, kötülükte bulunmak. (tdk.gov.tr)

“İçkiye, kumara düş olma sakın,
Doğru bir kadına fenalık etme;
Eyleme şeytanı kendine yakın,
Doğru bir kadına fenalık etme.”(Çiftlikçi:205)

Fırsatı kaçırmak: Elverişli durumdan yararlanmamak. (tdk.gov.tr)

“Gençlik elden gider fırsat kaçmadan,
Çıkıp yaylalarda gezmenin vakti,
Nazlı bülbül, yuvasından uçmadan,
Çiçekler düşürüp düzmenin vakti.”(Çiftlikçi, 2000: 320)

Fit vermek (sokmak): 1. Birini başkasına karşı kışkırtmak, arayı açmak. 2.

Kuşku uyandırmak. (tdk.gov.tr)

“Fit veren şeytanı bir yana sürüp,
Yavuz arslan gibi meydana girip,
Çalışalım omuz omuza verip,
Cümlemizin yüzü gülsün kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

-G-

Gaflet uykusuna dalmak (yatmak): 1. Dalgınlıktan ileri gelen uyuşukluk içinde olmak 2. İdraksizlik, bilgisizlik, aymazlık içinde olmak. (tdk.gov.tr)

“Eğer çoban isen döğme hayvanı,
Sinire kapılıp incitme canı,
Dost ile dost ol da öldür düşmanı,
Gaflet uykusuna dalma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 935)

Geceyi (gecesini) gündüze (gündüzüne) katmak: Aralıksız, gece gündüz çalışmak, büyük çaba göstermek. (tdk.gov.tr)

“Geceyi gündüze katar,
Dağda yatar, belde yatar;
Kana batar, tere batar,
Vay babalar, vay babalar.”(Çiftlikçi, 2000: 581)

Gönlünü eğlemek: Mutlu, neşeli vakit geçirmek. (tdk.gov.tr)

“Amanın ağalar, amanın beyler,
Gece gündüz ben Leyla’mı ararım.
Ondan başka gönlümüzü kim eğler,
Gece gündüz ben Leyla’mı ararım.”(Çiftlikçi, 2000: 423)

Gözleri dolmak (dolu dolu olmak): Ağlayacak kadar duygulanmak. (tdk.gov.tr)

“Kırılmış sefilin kanadı, kolu,
Sarpa düşürdüler gittiğim yolu,
Dökemem derdimi gözlerim dolu,
Münkir karşımızda yaman tabibim.”(Çiftlikçi, 2000: 429)

Gözü yolda (yollarda) kalmak (olmak): Birinin gelmesini merak, istek veya özlemlerle beklemek. (tdk.gov.tr)

“Tesir etmez sözleriniz,
Yanar gider özleriniz,
Yolda kalır gözleriniz,
Vay babalar, vay babalar.” (Çiftlikçi, 2000: 581)

Gözünün yaşına bakmamak: Acımamak, merhamet etmemek. (tdk.gov.tr)

“Topla aklını başına, gezme havayı havayı.
Bakma gözünün yaşına, yükle deveyi deveyi.” (Çiftlikçi, 2000: 326)

-H-

Haddini bilmek: Kendi değer ve yeteneğini olduğundan üstün görmemek. (tdk.gov.tr)

“Haddimi bilirim, çirkin söz demem,
Haram lokma derler, yemedim yemem.
Ben zalim değilim, zulüm edemem,
Hayır mı getirem, şer mi getirem?” (Çiftlikçi, 2000: 399)

Hak (hakkını) yemek: Başkalarının hakkını vermemek. (tdk.gov.tr)

“Kul hakkı yeme ey gafil kişi,
Hiç mi düşünmezsin Allah var diye,
Beğenir yaparsın her çirkin işi,
Sürünürsün yeryüzünde mar diye.”(Çiftlikçi, 2000: 221)

Hâl hatır (hâlini hatırını) sormak: Bir kimseye “nasılsınız, ne durumdasınız” anlamında nezaket sorusu yöneltmek. (tdk.gov.tr)

“Gelen misafiri aziz kondurun,
Tamlar çıkartıp, sofralar kurun;
Yoksulun, düşkünün halini sorun,
Böyle cömertlerden olmalı yavrum.”(Çiftlikçi, 2000: 492)

(bir şeyin yüzüne) Hasret kalmak: O şeyden yoksun kalmak, hasret kalmak. (tdk.gov.tr)

“Hasret kaldım yarenime, dostuma,
Tıfıl iken felek düştü kastıma,
Kara bayrak açıp örtün üstüme,
Söylenir hakkımda söz yavaş yavaş.” (Çiftlikçi, 2000: 723)

Hatırına gelmek: Hatırlamak, aklına gelmek. (tdk.gov.tr)

“Hatırına gelsin İbrahim Halil,
Misafir sevenin önünde delil,
Dört kitapta mevcut birinde değil,
Gelen misafire hürmet ediniz.”(Çiftlikçi, 2000: 779)

Hesap etmek: 1.Bir işin kazancıyla giderini karşılaştırarak bir sonuca varmak 2. Düşünmek, tasarlamak. (tdk.gov.tr)

“Hesap ettim derdim bir milyon olmuş,
Belki de milyara çıkar gittikçe,
Gözlerim yaşından deryalar dolmuş,
Kızılırmak gibi akar gittikçe.”(Çiftlikçi, 2000: 812)

-İ- İbret almak: Ders almak (tdk.gov.tr)

“İbret alın aşıkların sözünden,
Kimisinin kanlar akar gözünden;
Bir dem içki, bir dem kumar yüzünden,
Yel vurmuş mum gibi sönenler vardır.”(Çiftlikçi, 2000: 670)

İmana gelmek: 1. Müslümanlığı kabul etmek 2. En sonunda doğruyu söylemek.

3. Sonradan bir şeyi kabul edip uymak. (tdk.gov.tr)

“Boğarız düşmanı toza, dumana,
Boyarız dağları al kızıl kana;
Sözü kabul eyle, tez gel imana,
Yalan, yanlış bilmez lisan bizimdir.”(Çiftlikçi, 2000: 1020)

İntikam almak: Öç almak. (tdk.gov.tr)

“Söyle bana o zalimi bulurum,
Kalan dertlerine derman olurum;
Senin intikamın ondan alırım,
Sırma gibi o tellerin noldular?”(Çiftlikçi, 2000: 594)

İş bitirmek: Bir işi iyi bir sonuca ulaştırmak. (tdk.gov.tr)

“Seni canana yetirir,
Doğru makama götürür,
Müşkül işini bitirir,
Gece gündüz tevhit eyle.”(Çiftlikçi, 2000: 201)

İş görmek: 1. İş yapmak. 2. İş yapmaya uygun olmak. (tdk.gov.tr)

“İkindiden sonra iş mi görülür?
Çalışmazsan devlete mi erilir?
Korkarım canıma ceza verilir,
Gün öğleyi geçmiş vakit akşamdır.”(Çiftlikçi, 2000: 664)

-K-

Kanı donmak (çekilmek): Donakalmak, çok şaşırarak. (tdk.gov.tr)

“İnce beli yedi yerden bükülmüş,
Kurumuş damarları kanı çekilmiş,
Saçları perişan olup dökülmüş,
Yaylasından dönmüş bir güzel gider.”(Çiftlikçi, 2000: 624)

Karar kılmak: Birçok şeyi deneyip birini seçmek. (tdk.gov.tr)

“Kimse bunda karar kılmaz,
Yazılan yazı bozulmaz,
Cümlesi çağını bulmaz,
Sabreyle gönül sabreyle.” (Çiftlikçi, 2000: 200)

Kendini bilmek: 1. Akli ve muhakemesi yerinde olmak. 2. Baliğ olmak. 3. ağırbaşlı olmak 4. Kendinin ve çevresinin bilincine varmak. 5. Durum ve onuruna yakışacak biçimde davranmak. (tdk.gov.tr)

“Dokuz aylık yoldan cihana geldim,
Ne hizmet buyurmuş görelim diye;
Bir zaman geçince kendimi bildim,
Tohum ekip, çifti sürelim diye.”(Çiftlikçi, 2000: 218)

(birinin veya bir şeyin) Kıymetini bilmek: Önemini, değerini bilmek. (tdk.gov.tr)

“Verdiği nimetin bil kıymetini,
Kuru dava ile böyle kul olmaz.
Uçurum dağlara sürme atını,
Yalçın kayalardan gitme yol olmaz.”(Çiftlikçi, 2000: 1062)

Kolu kanadı kırılmak: Bir şey yapamayacak duruma gelmek, çaresiz kalmak. (tdk.gov.tr)

“Kırılmış sefilin kanadı, kolu,
Sarpa düşürdüler gittiğim yolu,
Dökemem derdimi gözlerim dolu,
Münkir karşımızda yaman tabibim.”(Çiftlikçi, 2000: 429)

Kulak asmak: Önem vermek, dinlemek. (tdk.gov.tr)

“Bu nasıl usuldür, bu nasıl adet,
Elbette sonunda vardır bir hikmet;
Fehmi, fakirliğin sana bir devlet,
Kulak asma paralıya, zengine.”(Çiftlikçi, 2000: 210)

Kül olmak: 1. Bütünüyle yanmak. 2. Varını yoğunu yitirmek. (tdk.gov.tr)

“Eriyip kül oldu közüm yok benim,
Kalmadı tükendi sözüm yok benim;
Hak bilir ki daha gözüm yok benim,
Şu dünyanın parasında, pulunda.” (Çiftlikçi, 2000: 141)

-M-

Meydana çıkmak: 1. Ortaya çıkmak, görünmek 2. Belli olmak 3. Yetişmek, büyümek. (tdk.gov.tr)

“Yaşamak geçmiştir böyle zamanda,
Dosta muhabbet yok damarda, kanda;
Hep göz önünde, işte meydanda,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?”(Çiftlikçi, 2000: 235)

Meyil vermek: 1.Eğiklik sağlamak 2. İlgi göstermek, gönül vermek. (tdk.gov.tr)

“Behey sersem Yunan, fazla köpürme,
Yürüme meydana, meydan bizimdir,
Aldanıp şeytana meylini verme,
Ezel ezelinden bu şan bizimdir.”(Çiftlikçi, 2000: 1020)

Minnet etmemek: Boyun eğmemek. (tdk.gov.tr)

“Kuşanır silahı kana kan için,
Kafirlere minnet etmez can için,
Savaşa başlamış bin vatan için,
Düşmanlara kılıç çekenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 672)

Murada (muradına) ermek: İsteğine kavuşmak, dileği gerçekleştirmek, arzusu yerine gelmek. (tdk.gov.tr)

“Dedim senin bağbanların nerede?
Derdin söyle erdireyim murada;
Yine seni şeneltiyim burada,
Uzun boylu sümbüllerin noldular?” (Çiftlikçi, 2000: 594)

Murat almak: Dileğine kavuşmak. (tdk.gov.tr)

“Fehmi, ilim öğren, ilimsiz kalma,
Dibi görünmedik göllere dalma,
İster muradın al, istersen alma,
İstersen muratsız öl dertli, dertli.” (Çiftlikçi, 2000: 274)

-N-

Nam kazanmak: Ün sahibi olarak tanınmak. (tdk.gov.tr)

“Yeşerdi ekinler boyu uzandı,
Yüzü gülen kimse bir nam kazandı;
Bomboz olup yerin yüzü bezendi,
Çekip de orağı derelim diye.” (Çiftlikçi, 2000: 218)

(birinin) Nazını çekmek: Her istediğini yerine getirmek. (tdk.gov.tr)

“Geldi Arapgir’in baharı, yazı,
Kozluk çaylarının çekilmez nazı,
Göge çıkar bülbüllerin avazı,
Gülüm güler bana, güller açılır.” (Çiftlikçi, 2000: 678)

Nefesi kesilmek (daralmak veya tutulmak): 1. Güç soluk alacak duruma gelmek veya soluğu büsbütün durmak.2. mec. Bunalmak, sıkılmak.3. mec. Hayran kalmak, etkilenmek. (tdk.gov.tr)

“Kiminin kalbinde ince bir sızı,
Kiminin alnında karalı yazı,
Kiminin elinde üç telli sazı,
Kiminin nefesi daralmış gider.”(Çiftlikçi, 2000: 627)

-O-

Ortak olmak: Bir şeyi paylaşmak veya bir şeye katılmak. (tdk.gov.tr)

“Fehmi der ki derde ortak olayım,
Adın bana söyle gadan alayım,
Asker de değil ki mektup salayım,
Yaylasından dönmüş bir güzel gider.” (Çiftlikçi, 2000: 624)

-Ö-

Ölümüne susamak: Ölümle sonuçlanabilecek davranışlarda bulunmak. (tdk.gov.tr)

“Doğru göremedim binde birini,
Sardı yüreğimi derdin derini,
Durmuş ortalıkta satar şerini,
O da ölümüne susar efendim.” (Çiftlikçi, 2000: 448)

-P-

Perde çekmek: 1. Bir şeyin önüne perde germek 2. Gözlemek, örtmek. (tdk.gov.tr)

“Dünyaya gelmişim bahtım karalı,
Yalın kılıç değmiş bağrım yaralı;
Dağlar perde çekmiş, sılam aralı,
Nazlı yar bir zaman kal dertli dertli.”(Çiftlikçi, 2000: 274)

Plan kurmak: 1. Bir amacı gerçekleştirecek şeyleri düşünmek, tasarlamak 2. mec. Bir düzen hazırlamak. (tdk.gov.tr)

“Dostlar geçmez hallerimi sormadan,
Bunlar yılmadılar, pılan kurmadan,
Yamacımdan hücum eder durmadan,
Kafir mi, yolsuz mu, düşman mı bilmem.” (Çiftlikçi, 2000: 390)

-R-

Razı etmek: Kabul ettirmek. (tdk.gov.tr)

“Razı eyle, duasını al dedim,
Ananın, babanın hakkı çetindir;
Yolda kalma, hakikati bul dedim,
Ananın babanın hakkı çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 1023)

Rezil rüsva olmak: Toplum içinde ayıplanacak bir duruma düşmek. (tdk.gov.tr)

“Ara yoldaşını yılana kadar,
Ömrün telef eyle bulana kadar;
Onun ile geçin ölene kadar,
El içinde rüsva olmak çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 690)

-S-

Sararıp solmak: 1. Giderek daha çok solmak 2. mec. Sağlığı bozulmak. (tdk.gov.tr)

“Daha yerim yoktur gamla dolmuşum,
Yar yolunda sararmışım, solmuşum,
Bu kadar mı gözden irak olmuşum?
Değmedim yanında bir pul Leylam, Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 380)

Sel gibi akmak: 1. Sıvılar için bol ve gür akmak 2. Zaman çabuk ve hızlı geçmek 3. İnsanlar kalabalık bir yığın hâlinde gitmek, yürümek. (tdk.gov.tr)

“Yavuzdur düşmanım sel gibi akar,
Sanki gökler şimşekler çakar,
Ne halktan uyanır ne benden korkar,
Cenge giremedim geriye kaldı.” (Çiftlikçi, 2000: 237)

Sır tutmak (saklamak): Bir sırrı açığa vurmamak, başkasına söylememek. (tdk.gov.tr)

“Çekilme geriye ben seni yemem,
Ağlama güzelim derdini söyle;
Saklarım sırrını kimseye demem,
Ağlama güzelim derdini söyle.” (Çiftlikçi, 2000: 202)

Silip atmak: İlgi ve ilişkisini tamamen kesmek. (tdk.gov.tr)

“Nefsine uyup da eyleme inat,
Menzile yetirmez bindiğin al at,
Cimrilik var ise içinden sil at,
Gönül bu sabırda selamet vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 675)

Sonu gelmek: Bitmek, tükenmek, yok olmak, ölmek. (tdk.gov.tr)

“Eğer yakar isen tekneyle unu,
Böyle kimselerin gelir mi sonu?
Değirmen çalıştır ufak yap unu,
Herkes bir pılan kurma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 478)

Sözü geçmek: 1. Kendisini kabul ettirmiş olmak, hatırı sayılmak 2. Adı anılmak, bahsedilmek. (tdk.gov.tr)

“Ataların sözü geçmez evlada,
Diyemez derdini, yarene yada,
Neler görülmedi köhne dünyada,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Sözünden dönmek: Verdiği sözü yerine getirmemek veya tutmamak. (tdk.gov.tr)

“Çalıp çırpıp tatlı tatlı bilenler,
Kafasına gidip nefse uyanlar;
Allah birdir, ikrar birdir diyenler,
Söz verip sözünden dönenler.” (Çiftlikçi, 2000: 670)

(birinin) Sözüne gelmek: Sonunda birinin söylediğini kabul etmek. (tdk.gov.tr)

“Fehmi'nin halinden bilen olur mu?
Desek sözümüze gelen olur mu?
Dünyadan göçersek bulan olur mu?
Yeri cehennem mi cinan mı bilmem?” (Çiftlikçi, 2000: 390)

Sözünü tutmak: Verdiği sözü yerine getirmek. (tdk.gov.tr)

“Fehmi, kendin tut sözünü,
Dinle alimin vazını;
Zamanında aç gözünü,
Yazdığım destan sizindir.” (Çiftlikçi, 2000: 691)

-Ş-

Şiir düzmek: Şiir yazmak veya söylemek. (tdk.gov.tr)

“Muhammed Bahattin ciğer paresi,
Büyü destanımı yaz benim yavrum,
Dünyada kalmanın yoktur çaresi,
Dikkat et koşmamı düz benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

-T-

Takati kalmamak (kesilmek): Gücü azalmak, bitmek. (tdk.gov.tr)

“Yaram derin yara ağlar gezerim,
Ararım derdime derman tabibim.
Kesildi takatım candan bezerim,
Böyle mi yazılmış ferman tabibim?” (Çiftlikçi, 2000: 429)

Telef etmek: 1. Hayvanı öldürmek 2. mec. Mahvetmek, yok etmek. (tdk.gov.tr)

“Ara yoldaşını yılana kadar,
Ömrün telef eyle bulana kadar,
Onun ile geçin ölene kadar,
El içinde rüsva olmak çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 690)

Ter dökme: 1. Çok terlemek 2. mec. Bir iş yapmak için zahmet çekmek. (tdk.gov.tr)

“Fehmi der ki geze geze ter döker,
Divane gönlüme bir tohum eker,
Kimi çorap örer, kimi ip bükür,
Bizim köyün gelinleri, kızları.” (Çiftlikçi, 2000: 248)

(bir iş veya durum) Tersine dönmek: Beklenildiği, umulduğu gibi gerçekleşmemek, aksi olmak. (tdk.gov.tr)

“Ters döndü dünyanın işi,
Vay babalar, vay babalar.
Kimse sevmez bu gidişi,
Vay babalar, vay babalar.”(Çiftlikçi, 2000: 581)

Türkü çağırmak: Türkü söylemek. (tdk.gov.tr)

“Kızlar babasına türkü çağırır,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?
Kız değil analar Deccal doğurur,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

-U-

Uykuya dalmak: Uyumaya başlamak. (tdk.gov.tr)

“Yavaş yavaş yürü, geride kalma,
Çakalı var, tilkisi var;
Şaşırıp kendini uykuya dalma,
Bu yolların Türkmeni var, Kürdü var.”(Çiftlikçi, 2000: 607)

-Ü-

Ümidini kesmek: Umudunu kesmek. (tdk.gov.tr)

“Ümidini kesme Mevla’dan,
Muradın verir Yaradan,
Fehmi derki, kaç beladan,
Çatmanın zamanı değil.” (Çiftlikçi, 2000: 354)

-Y-

Yara açmak: 1. Vücutta veya bir şeyin yüzünde yara oluşmasına sebep olmak.

2. mec. Büyük üzüntü vermek. (tdk.gov.tr)

“Çelik kanatlarımız göklerden uçar,
Karşımıza çıkan düşmüştür naçar;
Türk’ün darbeleri yaralar açar,
Ata’nın yazdığı ferman bizimdir.” (Çiftlikçi, 2000: 1020)

Yas çekmek: Yas tutmak. (tdk.gov.tr)

“Verirler eline zehir tasını,
Eşin dostun çeker kara yasını,
Yeme bahçelerin ham meyvesini,
Zamanı gelmedik bardan uzak ol.” (Çiftlikçi, 2000: 363)

Yatağa (yatalara) düşmek: Yataktan kalkamayacak kadar hasta olmak.
(tdk.gov.tr)

“Gözü hiç kalmamış dünya malında,
Ne bir parasında ne bir pulunda,
Düşmüş yatağına kendi halinde,
Yıllarca hastalık çekenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

Yerden yere çalmak: Çok hırpalamak. (tdk.gov.tr)

“Şahin, doğan gelecekler,
Tüylerini yolacaklar,
Yerden yere çalacaklar,
Turnam seni, turnam seni.”(Çiftlikçi, 2000: 305)

Yol göstermek: 1.Kılavuzluk etmek, yolu bilmeyene anlatmak, tarif etmek 2. mec. Ne yapılacağını, nasıl davranılacağını öğretmek. (tdk.gov.tr)

“Alimler gösterdi bize bu yolu,
Akar leblerinden şerbeti, balı;
Onların elinde badeler dolu,
Hiç değil bir katre almalı yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 492)

Yolda kalmak: Kaza, doğal afet vb. sebeplerden olayı yolda ilerleyememek, gideceği yere varamamak. (tdk.gov.tr)

“Dünya, dünya derler, bu bir hayalmış,
Aldanan kimseler yollarda kalmış,
Dostun sarayını düşmanlar almış,
Çekip kılıcımı kırmaya geldim.” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Yolu açık olmak: Bir iş, önünde engel olmamak. (tdk.gov.tr)

“Bizim yurdumuzdur sevgili Kıbrıs,
Güneşin yanında ne yapar yıldız?
Açıktır yolumuz tepeler dümdüz,
Babamızdan kalan vatan bizimdir.” (Çiftlikçi, 2000: 1020)

Yolunu bulmak: 1.Gereken çareyi bulmak 2. argo Yasal olmayan yollardan kazanç sağlamak. (tdk.gov.tr)

“Vallahi yalandır o çirkef sözler,
Gündüz yol seçemez kör olan gözler;
Bu dağı çıkmaya dayanmaz dizler,
Arayıp yolunu bulmalı yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 491)

Yolunu gözlemek: Gelmesini beklemek. (tdk.gov.tr)

“Her an yolunu gözlerim,
Alıcı kuştan gizlerim,
Durmadan seni özlerim,
Turnam seni, turnam seni.” (Çiftlikçi, 2000: 305)

Yuvasını bozmak: Aile düzenini dağıtmak. (tdk.gov.tr)

“Anneler, babalar büyüttü seni,
Koydular yoluna canı, bedeni;
Ger sevmek istersen vatanı, dini,
Düşman yuvasını bozmanın vakti.” (Çiftlikçi, 2000: 320)

-Z-

Zahmet çekmek: Güçlkle karşılaşmak, sıkıntıya katlanmak. (tdk.gov.tr)

“Gezmeye gelmedik bıyığı burup,
İlme çalışalım yere diz çöküp,
Öğrenmemiz için zahmetler çekip,
Kapıdan içeri girelim diye.” (Çiftlikçi, 2000: 218)

Ziyaret etmek: 1. Birini görmeye gitmek 2. Bir yeri görmeye gitmek.
(tdk.gov.tr)

“Ziyaret etmedim yar konağını,
Savuşturdum gitti gençlik çağını;
Baştan başa gezdim gönül bağını,
Bir tanecik olsun bar bulamadım.” (Çiftlikçi, 2000: 406)

4.2.3. Kalıp Sözler

Kalıp (ilişki) sözler insan ilişkilerinde kullanılan sözlerdir. Bunlar ait oldukları toplumun kültürünü, gelenek ve göreneklerini yansıtmaları bakımından önemlidir.

Fehmi Gür’ün şiirlerinde kalıp sözlere oldukça az rastlanmıştır:

“Misafir değildir hısım, akraba
Gördüğün garibe eyle **merhaba**,
Sefalar getirdin muhterem baba,
Gelen misafire hürmet ediniz.” (Çiftlikçi, 2000: 779)

“**Şükrolsun** eriştik yeşil bahara,
Sümbüller açıldı, güllerde sıra.” (Çiftlikçi, 2000: 806)

“Ne ala gecedir doğduğun gece,
Safa geldin can-ı canan Muhammed,
Cümle Mürsellerden sen oldun yüce,
Dertlere şifasın lokman Muhammed.” (Çiftlikçi, 2000: 189)

“Şems-i kamer gibi çıktı meydana,
Cümlesi cem olup durdu seyrana,
Merhaba dediler can-ı canana,
Güneşten evveli bir güneş doğdu.” (Çiftlikçi, 2000: 736)

“Tarih yaşar burda geldim Samsun’a,
Evel Allah işim gitmez aksine;
Sen de hiç düşünme kendini sına,
Kahramanlar çalışmışlar vatana.”(Çiftlikçi, 2000: 161)

4.2.4. İkilemeler

İkilemeler, anlatımı güçlendirmek için oluşturulmuş tekrar gruplarıdır. İncelenen şiirlerde ikilemelere fazla olmamakla birlikte rastlanmıştır. Şiirlerde geçen ikilemeler aşağıda sıralanmıştır:

Alev alev (Çiftlikçi, 2000: 202, 254, 469, 759)

Allah Allah (Çiftlikçi, 2000: 491)

Ana kız (Çiftlikçi, 2000: 235)

Ar namus (Çiftlikçi, 2000: 221)

Arsız arsız (Çiftlikçi, 2000: 670)

Baldır bacak (Çiftlikçi, 2000: 215)

Bardaktan bardağa (Çiftlikçi, 2000: 759)

Baş başa (Çiftlikçi, 2000: 406)

Baştan başa (Çiftlikçi, 2000: 736, 406)

Beri beri (Çiftlikçi, 2000: 812)

Birer birer (Çiftlikçi, 2000: 160, 202, 542, 379, 405)

Biri birimize (Çiftlikçi, 2000: 480)

Biri birine (Çiftlikçi, 2000: 215)

Boğum boğum (Çiftlikçi, 2000: 1029)

Can cana (Çiftlikçi, 2000: 480)

Cayır cayır (Çiftlikçi, 2000: 141, 251, 675)

Çarşı pazar (Çiftlikçi, 2000: 821)

Çayır çimen (Çiftlikçi, 2000: 806, 853, 1029, 678)

Çeşit çeşit (Çiftlikçi, 2000: 985)

Çirkin çirkin (Çiftlikçi, 2000: 672)

Dağ taş (Çiftlikçi, 2000: 423, 759)

Dağdan dağa (Çiftlikçi, 2000: 305)

Daldan dala (Çiftlikçi, 2000: 690)

Damla damla (Çiftlikçi, 2000: 493, 477)

Deli deli (Çiftlikçi, 2000: 337)

Delik delik (Çiftlikçi, 2000: 759)

Dengi dengine (Çiftlikçi, 2000: 210)
Dere tepe (Çiftlikçi, 2000: 141, 607)
Derin derin (Çiftlikçi, 2000: 375)
Dertli dertli (Çiftlikçi, 2000: 274)
Deste deste (Çiftlikçi, 2000: 678,399)
Dilden dile (Çiftlikçi, 2000: 354, 406)
Din iman (Çiftlikçi, 2000: 205)
Direk direk (Çiftlikçi, 2000: 221)
Diyar diyar (Çiftlikçi, 2000: 380)
Dizim dizim (Çiftlikçi, 2000: 678)
Dosta düşmana (Çiftlikçi, 2000: 852)
Duman duman (Çiftlikçi, 2000: 375)
Elvan elvan (Çiftlikçi, 2000: 248)
Eş dost (Çiftlikçi, 2000: 493, 320, 673)
Gece gündüz (Çiftlikçi, 2000: 480, 201, 254, 423, 945)
Geceli gündüzlü (Çiftlikçi, 2000: 141,234)
Geze geze (Çiftlikçi, 2000: 248,223)
Göz göz (Çiftlikçi, 2000: 469)
Güç kuvvet (Çiftlikçi, 2000: 218)
Hatır gönül (Çiftlikçi, 2000: 235,493)
Işıl ışıl (Çiftlikçi, 2000: 380)
İnceden inceden (Çiftlikçi, 2000: 274)
İnceden inceye (Çiftlikçi, 2000: 184,405)
Kadir kıymet (Çiftlikçi, 2000: 205, 493, 202)
Kana kana (Çiftlikçi, 2000: 985, 161)
Kaptan kaba (Çiftlikçi, 2000: 935, 690)
Karı kız (Çiftlikçi, 2000: 184)
Katar katar (Çiftlikçi, 2000: 826, 475)
Kendi kendimi (Çiftlikçi, 2000: 491)
Kol kola (Çiftlikçi, 2000: 826, 968, 678)
Kor kor (Çiftlikçi, 2000: 195)

Küçükten büyüğe (Çiftlikçi, 2000: 215)
Mal mülk (Çiftlikçi, 2000: 627)
Omuz omuza (Çiftlikçi, 2000: 480)
Omuzdan omuza (Çiftlikçi, 2000: 1029)
Pahalı pahalı (Çiftlikçi, 2000: 944)
Para pul (Çiftlikçi, 2000: 477)
Saf saf (Çiftlikçi, 2000: 736)
Sağa sola (Çiftlikçi, 2000: 672, 45, 664)
Sağında solunda (Çiftlikçi, 2000: 542)
Sahra sahra (Çiftlikçi, 2000: 380)
Sesli sesli (Çiftlikçi, 2000: 806)
Söylene söylene (Çiftlikçi, 2000: 477)
Şişe şişe (Çiftlikçi, 2000: 581)
Tabur tabur (Çiftlikçi, 2000: 356)
Taştan taşta (Çiftlikçi, 2000: 251)
Tatlı tatlı (Çiftlikçi, 2000: 581, 1023, 670)
Tembel tembel (Çiftlikçi, 2000: 664)
Toza dumana (Çiftlikçi, 2000: 852)
Türlü türlü (Çiftlikçi, 2000: 160)
Ucuz ucuz (Çiftlikçi, 2000: 944)
Yaka yaka (Çiftlikçi, 2000: 248)
Yalan yanlış (Çiftlikçi, 2000: 1020)
Yan yana (Çiftlikçi, 2000: 267, 739, 968)
Yaşlı yaşlı (Çiftlikçi, 2000: 380)
Yavaş yavaş (Çiftlikçi, 2000: 267, 161, 607, 723, 274)
Yayla yayla (Çiftlikçi, 2000: 853)
Yaz kış (Çiftlikçi, 2000: 493)
Yerden yere (Çiftlikçi, 2000: 723, 305)

4.2.5. Çeviri Sözcükler

Diller arası etkileşimin doğal bir sonucu olan çeviri sözcüklere Fehmi Gür'ün şiirlerinde sadece iki yerde rastlanmıştır:

“Yüzün suyu hürmetine cihanı,
Halk edip yarattı dehr-i ummanı,
Her iki dünyanın şefaatkanı,
Geldin cümlemize sultan Muhammed.” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Dörtlükte geçen “**yüz suyu**” tamlaması Farsçadan “ab-ı ruy” tamlamasından tam çeviri yoluyla dilimize geçmiştir.

Aşağıdaki dörtlükte ise “bâd-ı samûm” Farsça tamlaması çeviri yoluyla “**samyeli**” olarak dilimize girmiştir.

“Dedi bırak beni kendi halime,
Sana yazık ben giderim ölüme,
Sam yeli dokundu gonca gülüme,
Gözleri yaşarmış bir gelin gider.” (Çiftlikçi, 2000: 625)

4.2.6. Terimler

Terimler, çeşitli bilim dalları, sanat ve zanaat alanlarında kullanılan özel kelimelerdir. Fehmi Gür şiirlerinde rastlanan terimler aşağıda sıralanmıştır:

Atom: 1. Birkaç türü birleştiğinde çeşitli molekülleri, bir tek türü ise bir kimyasal ögeyi oluşturan parçacık. 2. hlk. Yaprakları üst üste sarılı topak marul. 3. fel. Eski Yunan filozoflarına göre gerçeğin son, artık bölünemez, bozulamaz diye tasarlanan temel öğeleri. (tdk.gov.tr)

“Kimi orta yerde düşünür durur,
Kimisi aklından neler uydurur,
Bir atom bıraksan denizler kurur,
Bu ne haldir umman ateş içinde.” (Çiftlikçi, 2000: 195)

Başpiskopos: Katoliklerde piskoposların başı olan din adamı. (tdk.gov.tr)

“Dağları devirir Türk'ün ordusu,
Yaklaşmaz kalbine düşman korkusu;
Hasım mı ederiz Başpiskoposu,
Dinimiz Muhammed, iman bizimdir.” (Çiftlikçi, 2000: 1020)

Beyit:1. Anlam bakımından birbirine bağı iki dizeden oluşmuş şiir parçası 2.

Ev. (tdk.gov.tr)

“Aşkın kemendini sardım belime,
Şu dünyada düşer misin elime?
Yine bir beyitin geldi dilime,
Dertlinin derdini bil Leylam Leylam.”(Çiftlikçi, 2000: 380)

Cehennem: Dinî inanışlara göre, dünyada günah işleyenlerin öldükten sonra ceza görecekleri yer, tamu. (tdk.gov.tr)

“Cehenneme perde olur önünde,
O tutar elini kötü gününde;
Emanetullahtır senin yanında,
Doğru bir kadına fenalık etme.” (Çiftlikçi, 2000: 205)

Cennet: Dinî inanışlara göre dünyada iyilik yapanların, günahsızların, öldükten sonra sonsuz bir mutluluğa kavuşacakları yer, uçmak, behişt. (tdk.gov.tr)

“Misafir kısmeti iki getirir,
Birlikte cevahir yükü getirir,
Cenneti beraber belki getirir,
Gelen misafire hürmet ediniz.” (Çiftlikçi, 2000: 779)

Cephe: Üzerinde savaşın sürdüğü bölge. (tdk.gov.tr)

“Bükülmez çeliktir Türklerin kolu,
Kahraman askerle cephele dolu,
Babamız gösterdi bize bu yolu,
İnletir gökleri Türkün savaşı.” (Çiftlikçi, 2000: 852)

Çay: Dereden büyük, ırmaktan küçük akarsu. (tdk.gov.tr)

“Geldi Arapgir’in baharı, yazı,
Kozluk çaylarının çekilmez nazı,
Göge çıkar bülbüllerin avazı,
Gülüm güler bana güller açılır.” (Çiftlikçi, 2000: 678)

Deccal: Dinî inanışlara göre kıyamete yakın bir zamanda ortaya çıkacak olan yalancı ve kötü yaratılışlı kimse. (tdk.gov.tr)

“Kızlar babasına türkü çağırır,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?
Kız değil analar Deccal doğurur,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Destan: 1.Tarih öncesi tanrı, tanrıça, yarı tanrı ve kahramanlarla ilgili olağanüstü olayları konu alan şiir. 2. Bir kahramanlık hikâyesini veya bir olayı anlatan, koşma biçiminde, ölçüsü on bir hece olan halk şiiri. 3. Çağdaş Türk edebiyatında biçim ve içerik yönünden, geleneksel destanlardan ayrılık gösteren uzun kahramanlık şiiri. (tdk.gov.tr)

“Muhammed Bahattin ciğer pasesi
Büyü destanımı yaz benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Faiz: 1. İşletmek için bir yere ödünç verilen paraya karşılık alınan kâr, getiri, ürem, nema. 2. Kapitalist ekonomide, artık değerın değışikliğe uğramış biçimi olarak paranın fiyatı, kiralanan paranın kira bedeli. (tdk.gov.tr)

“Faiz yerdin, haram yerdin,
Cehennem var mı ki derdin;
Şimdi gözün ile gördün,
Zarardasın, zarardasın.”(Çiftlikçi, 2000: 944)

Farz: Müslümanlıkta, özür olmadıkça yapılması zorunlu, yapılmaması günah sayılan ibadet. (tdk.gov.tr)

“Çalışan çalışıp bulmuş devleti,
Var iken kolunda gücü, kuvveti,
Terk etmez dünyada farzı, sünneti,
Bu cihanda devran sürelim diye.”(Çiftlikçi, 2000: 218)

Gürz: Silah olarak kullanılan ağır topuz. (tdk.gov.tr)

“Ben ona yar, o da bana yar ise,
Atalım kendimi kavga zor ise,
Karşıma çıkacak düşman var ise,
Gürzümü göğsüne vurmaya geldim.”(Çiftlikçi, 2000: 437)

Hac: 1. Genellikle tek tanrılı dinlerde kutsal olarak tanınan yerlerin, o dinden olanlarca yılın belli aylarında ziyaret edilmesi. 2. İslam'ın beş şartından biri olan, Müslümanlarca zilhicce ayında Mekke'de yapılan Kâbe'yi ziyaret ve tavaf ibadeti. (tdk.gov.tr)

“Zekat verdin, Hac'a gittin,
Yoksullara yardım ettin;
Artık bu devlete yettin,
Güllü gülistan sizindir.”(Çiftlikçi, 2000: 691)

Kama: Silah olarak kullanılan, ucu sivri, iki ağız da keskin uzun bıçak. (tdk.gov.tr)

“Mala tenzilât yok, biner zam zama,
Ne kurşun kar eder, ne kılıç ne kama;
Dört evli bir köyde iki sinema,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Kalkan: Ok, kılıç vb.nden korunmak için savaşçıların kullandığı korunmalık. (tdk.gov.tr)

“Kalkanım kolumda, süngüm elimde,
Ah edip meydana girmeye geldim.” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Kılıç: Uzun, düz veya eğri, ucu sivri, bir veya her iki yüzü keskin, kın içinde bele takılan, çelikten silah. (tdk.gov.tr)

“Türk’ün orduları ezelden şanlı,
Cümlesi kahraman, kılıcı kanlı,
Almamış dersini kahpe Yunanlı,
Bir daha dersini alsın kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

Koşma: Sazla okunmak için hece ölçüsü ile yazılmış, ilk kıtasının birinci, ikinci ve dördüncü dizeleriyle öteki kıtalarının dördüncü dizeleri birbiriyle, kalan dizeler de kendi aralarında uyaklı, konuları sevgi ve doğa olayları olan bir halk şiiri. (tdk.gov.tr)

“Dünyada kalmanın yoktur çaresi,
Dikkat et koşmamı düz benim yavrum.”(Çiftlikçi, 2000: 493)

Mekruh: İslam dininde, dinî bakımdan yasaklanmadığı hâlde yapılmaması istenen. (tdk.gov.tr)

“Zenginlere mekruh, fakire haram,
Onunla bozulmuş, hiç yoktur aram,
Tütün içenlerin derdini soram,
Ben terkini verdim siz de veriniz.” (Çiftlikçi, 2000: 781)

Mezhep: Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri. (tdk.gov.tr)

“Mezhebimiz gerçek, dinimiz gerçek,
İçimize sevgi dolsun kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

Namaz: İslamın beş şartından biri olan ve Müslümanların günde beş vakit, dinî kurallara göre yapmak zorunda oldukları ibadet, salat. (tdk.gov.tr)

“Desinlere kıldın namaz,
İşler işledin yaramaz;
Böyle doğruluk olamaz,
Zarardasın, zarardasın.”(Çiftlikçi, 2000: 944)

Orak: Yarım çember biçiminde yassı, ensiz ve keskin metal bir bıçakla, buna bağlı bir saptan oluşan ekin biçme aracı. (tdk.gov.tr)

“Yeşerdi ekinler boyu uzandı,
Yüzü gülen kimse bir nam kazandı,
Bomboz olup yerin yüzü bezendi,
Çekip de orağı derelim diye.”(Çiftlikçi, 2000: 218)

Pehlivan: Güreşçi. (tdk.gov.tr)

“Girme sakın Müslümanın kanına,
Sevmediğin şahsın varma yanına,
Pehlivanım dersin er meydanına,
Sohbet baki değil, söz baki değil.” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Poyraz: Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr. (tdk.gov.tr)

“Kaba poyraz gibi durmadan esme,
Sözüme darılıp özüme küsme,
Açıp gerdanını saçını kesme,
Bırak örgülerin tabana yeter.” (Çiftlikçi, 2000: 1001)

Saz: 1. Her tür müzik aracı, çalgı. 2. Türk halk müziğinde bağlama, cura, tar vb. mızraplı çalgıların genel adı. 3. Türk halk müziğinde kullanılan, gövdesi ağaçtan oyularak yapılmış, telli, uzun saplı çalgı, bağlama. 4. Birden çok çalgının bulunduğu takım. (tdk.gov.tr)

“Batmasın dünyada söylensin adım,
Göğsümde düğümlü kaldım muradım,
Ey canımın canı salih evladım,
Çalma tambur ile saz benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Süngü: Tüfek namlusunun ucuna takılan küçük kılıç biçiminde delici silah. (tdk.gov.tr)

“Askerle doludur bütün cepheler,
Donunu değişmez dağlar, tepeler,
Süngüler peşinde gök gibi gürlere,
Düşmanın bağrına sokar Türkiye.” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Sünnet: Hz. Muhammed'in Müslümanlarca uyulması gerekli sayılan davranışları ve herhangi bir konuda söylemiş olduğu söz. (tdk.gov.tr)

“Terk etmez dünyada farzı, sünneti,
Bu cihanda devran sürelim diye.” (Çiftlikçi, 2000: 218)

Tambur: Klasik Türk müziğinin başlıca çalgılarından biri olan, yay veya mızrapla çalınan, uzun saplı, telli çalgı. (tdk.gov.tr)

“Ey canımın canı salih evladım,
Çalma tambur ile saz benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Tenzilat: İndirim. (tdk.gov.tr)

“Mala tenzilat yok, biner zam zama,
Ne kurşun kar eder, ne kılıç ne kama” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Tevhit: Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma. 2. Tek tanrıcılık. (tdk.gov.tr)

“Tevhit eyle leyl ü nehar,
Gözyaşlarından sönsün nar,
Bu yol doğru Hakk'a var,
Gece gündüz tevhit eyle.” (Çiftlikçi, 2000: 201)

Volkan: Yanardağ. (tdk.gov.tr)

“Gamsız geçmemiştir, geçmedi, bir gün,
Bu nasıl çalgıdır, bu nasıl düğün,
Durmadan yüzüme püskürür her gün,
Şimşek mi, alev mi volkan mı bilmem.” (Çiftlikçi, 2000: 390)

Zekat: Zenginlerin sahip olduğu mal ve paranın kırkta birinin dağıtılmasını öngören, İslam'ın beş şartından biri. (tdk.gov.tr)

“Göz açıp da yamacını görmedin,
Hiç mi bir kimsenin halini sormadın,
Hesap edip zekatını vermedin,
Gün gelir seni de yakar malın da.” (Çiftlikçi, 2000: 141)

4.2.7. Yabancı sözcükler

Çeşitli sebeplerle diller arasında gerçekleşen etkileşim sonucu bazı kelimeler diğer dillere geçebilir. Bu kelimelerden bazıları yabancı olduklarını hemen hissettirirken bazıları girdikleri dile uyum sağladıkları için ilk bakışta hissettirmezler. İncelenen şiirlerde tespit edilen yabancı sözcükler oldukça fazladır.

Ab Far. (Su)

“Kimi içmek ister ab-ı kevseri,
Marifet gözyaşını silenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

Aba Ar. 1. Yünün dövülmesiyle yapılan kalın ve kaba kumaş. 2. Bu kumaştan yapılmış yakasız ve uzun üstlük. 3. Bu kumaştan yapılan. 4. Bu kumaştan yapılan ve dervişlerce giyilen hırka. 5. Kepenek.

“Kızının sesini dinler babalar,
Merkebe çul oldu ipek abalar.” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Âbâd olmak Far (Mamûrlaşmak, zenginleşmek)

“Dünya âbâd olsun diye çalışmış,
Zaferler kazanmış gelenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

Acemi Ar. (1. Bir işin yabancısı olan, eli işe alışmamış, bir işi beceremeyen. 2. İşinde, mesleğinde yeni olan, toy 3. Bir yere, bir şeye yabancı olan 4. Saraya yeni alınmış cariye)

“Acemiden yol sorması,
Olur mu beyler, olur mu?” (Çiftlikçi, 2000: 745)

Ahbap Ar. (1. Kendisiyle yakın ilişki kurulup sevilen, sayılan kimse 2. Samimiyet, içtenlik bildiren bir seslenme sözü)

“Berenge boyuna dikkat edelim,
Toplanın ahbaplar kıra gidelim.” (Çiftlikçi, 2000: 678)

Akraba Ar. (Kan bağıyla birbirine bağlı olan kimseler. 2. Oluşma yönünden aynı kaynağa dayanan şeyler.)

“Misafir değildir hısım, akraba,
Gördüğün garibe eyle merhaba.” (Çiftlikçi, 2000: 779)

Alim Ar. (Bilgin)

“Demedi mi âlim sana?” (Çiftlikçi, 2000: 944)

Anber Ar. (Amber)

“Miski anber oldu toprağı taşı.”(Çiftlikçi, 2000: 853)

Arş Ar. (İslam inancına göre göğün en yüksek katı)

“Allah Allah diye girin savaşa,
Yükselen sedalar dokunsun arşa.”(Çiftlikçi, 2000: 491)

Atom Fr. (1. Birkaç türü birleştiğinde çeşitli molekülleri, bir tek türü ise bir kimyasal ögeyi oluşturan parçacık)

“Bir atom bıraksan denizler kurur,
Bu ne haldir umman ateş içinde.” (Çiftlikçi, 2000: 195)

Avaz Far. (Yüksek ses, nara)

“Göge çıkar bülbüllerin avazı,
Gülüm güler bana güller açılır.” (Çiftlikçi, 2000: 678)

Bade Far. (Şarap, içki)

“Neyi yitirmişim, neyi bulmuşum?
Bade gibi kadehlere dolmuşum.” (Çiftlikçi, 2000: 399)

Bağban Far. (Bahçıvan)

“Bağban isen suyun başına dikkat,
Bulanık suları salma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 935)

Baki Ar. (Sürekli)

“Bir de nazar edip yüzüme bakın,
Kulak bâki değil, göz bâki değil.” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Bâri Far. (Düzgün ve güzel yaratan Allah)

“Çalış demiş bize Bâri,
Gülden ayırt eyle harı” (Çiftlikçi, 2000: 354)

Bâtın Ar. (1. İç. 2. Gizli, görünmeyen)

“Zahirde batında duyanım sensin,
Çek dedi isen bana ben de çekerim.”(Çiftlikçi, 2000: 469)

Bend Far. (Bağ, rabıt)

“Eğer muhabbetten bir bend olmazsa,
Bahçe sulamaya sular bol olmaz.”(Çiftlikçi, 2000: 1062)

Beyan Ar. (Bildirme)

“Dinleyin size söyleyem,
Hepsini beyan eyleyem.”(Çiftlikçi, 2000: 581)

Beyhude Far. (Yararsız, anlamsız)

“Beyhude çalışma yola çıkılmaz,
Gece olur sağa sola bakılmaz”(Çiftlikçi, 2000: 664)

Beyit Ar. (Anlam bakımından birbirine bağlı iki dizeden oluşmuş şiir parçası)

“Yine bir beyitin geldi dilime,
Dertlinin derdini bil Leylam Leylam.”(Çiftlikçi, 2000: 380)

Biçare Far. (Çaresiz, zavallı kimse)

“Fehmi sen bir biçaresin,
Sabreyle gönül sabreyle.”(Çiftlikçi, 2000: 200)

Bostan Far. (Sebze bahçesi)

“Ne bir bağ bıraktım ne dahi bostan,
Şimdi dilden dile olmuşum destan”(Çiftlikçi, 2000: 406)

Cariye Ar. (Yabancı ülkelerden kaçırılıp özgürlükten yoksun bırakılan, alınıp satılabilen, her konuda efendisinin isteklerine bağlı bulunan genç kadın, halayık)

“O sana cariye, sen ona köle,
Ayrılmaz eşinden çift dalar göle”(Çiftlikçi, 2000: 205)

Cebel Ar. (Dağ)

“Fehmi der ki gel gidelim cebele,
Bırakmam ben seni dünyada dile”(Çiftlikçi, 2000: 202)

Cem Ar. (Toplama, bir araya getirme)

“Şems-i kamer gibi çıktı meydana,
Cümlesi cem olup durdu seyrana” (Çiftlikçi, 2000: 736)

Cemal Ar. (Yüz güzelliği)

“Eğer bunda beni soran olursa,
Dostun cemalini görmeye geldim.” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Cemre Ar. (Şubat ayında birer hafta arayla havada, suda ve toprakta oluştuğu sanılan sıcaklık yükselişi)

“Böyle kalmaz, bu dert senden vaz gelir,
Fehmi sabret, cemresi var, Mardı var.” (Çiftlikçi, 2000: 607)

Cevahir Ar. (Elmas, yakut vb. değerli taşlar, mücevher)

“Fehmi'nin sözünden bilene göre,
Belki cevahirdir alana göre” (Çiftlikçi, 2000: 448)

Cevir Ar. (Eziyet, cefa, üzü)

“Cevr ü cefa çekmek hiç reva değil,
Boşuna sararıp solmak çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 690)

Cinan Ar. (Cennet)

“Dünyadan göçersek bulan olur mu?
Yeri cehennem mi, cinan mı bilmem” (Çiftlikçi, 2000: 390)

Çoban Far. (Koyun ve keçi sürülerini otlatan kimse)

“Yeşil otlar sardı karı yabanı,
Çekildi dağlara sürü çobanı”(Çiftlikçi, 2000: 806)

Dem Far. (Zaman, çağ)

“Bir dem acı, bir dem tatlı sözleri,
Bu destanı yazmak Fehmi'nin işi” (Çiftlikçi, 2000: 853)

Derbeder Far. (Yaşayışı ve davranışı düzensiz)

“Derbeder olmuş gezersin,
Altın kadehler düzersin” (Çiftlikçi, 2000: 213)

Derun Far. (1. İç, içeri, öz. 2. Gönül, yürek, ruh)

“Derunuma od düşürdü,
Yaktı sinemi pişirdi” (Çiftlikçi, 2000: 251)

Dest Far. (El)

“Süngüler destinde gök gibi gürler,
İşine dikkatle bakar Türkiye” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Deva Ar. (İlaç, çare)

“Söyledik söyledik sözümüz hava,
Bu nasıl yaradır, bu nasıl deva” (Çiftlikçi, 2000: 141)

Dide Far. (Göz)

“Akıttı didemden benimi
Şu güzelin ağlaması” (Çiftlikçi, 2000: 251)

Divane Far. (Deli, kaçık, budala)

“Fehmi der ki geze geze ter döker,
Divane gönlüme bir tohum eker”(Çiftlikçi, 2000: 248)

Divit Ar.(Hokkadaki mürekkebe batırılarak yazı yazmaya yarayan ve değişik uçları olan bir tür kalem)

“İnceden inceye süzdüm alemi,
Almışım elime divit kalemi”(Çiftlikçi, 2000: 184)

Dümen İt. (Hava ve deniz taşıtlarında, taşıta istenilen yönü vermeye ve belirli bir doğrultuda götürmeye yarayan hareketli parça)

“Sordum, soruşturdum mimar bulunmaz,
Dünyanın dümeni bozulmuş gider”(Çiftlikçi, 2000: 627)

Ebabil Ar. (Dağ kırlangıcı)

“Suların yerine al kanlar aka,
Yok etti onları ebabil kuşu”(Çiftlikçi, 2000: 852)

Efkâr Ar. (1. Düşünceler, fikirler. 2. Tasa, kaygı)

“Fehmi nedir bu efkarın,
Havalar kazancın karın”(Çiftlikçi, 2000: 201)

Endişe Far. (1. Düşünce 2. Tasa, kaygı 3. Kuşku. 4. Korku)

“Katmazlar seni bir işe,
Bilmem bu nasıl endişe”(Çiftlikçi, 2000: 581)

Ervah Ar. (Ruhlar)

“Ervah-ı ezelde iman ettiyse,
Ara yerde birlik olsun kardeşim”(Çiftlikçi, 2000: 480)

Fasıl Ar. (Bölüm, kısım, devre)

“Dostlar gören var mı böyle fasılı?
Artık devir devran ateş içinde” (Çiftlikçi, 2000: 195)

Ferman Far. (Buyruk, emir)

“Vaktinde yazılmış böyledir ferman,
Ararım bu yolda derdime derman” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Figan Far. (Bağırarak ağlama, inleme)

“Günlerce ağlarız derdimiz bitmez,
Feryat mı, figan mı, giryan mı bilmem” (Çiftlikçi, 2000: 390)

Film Fr. (1. Fotoğrafçılıkta, radyografide ve sinemacılıkta resim çekmek için kullanılan, selülozdan, saydam, bükülebilir şerit. 2. Camlara yapıştırılarak içerinin görünmesini engelleyen bir tür ince yaprak. 3. Bir oyunun bütününi taşıyan şerit veya şeritlerin bütünü. 4. sin. Sinemalarda gösterilen eser)

“Hani nerde kaldı eski alimler,
Durmaz oynar çeşit çeşit filmler”(Çiftlikçi, 2000: 985)

Fistan Rum. (Tek parça kadın giysisi)

“Kimi fistan giyer kimi eteklik,
Bizim köyün gelinleri, kızları”(Çiftlikçi, 2000: 248)

Gafil Ar. (Aymaz)

“Meyvesiz kaldılar cümlesi gafil,
İçerim doludur sözüm bitmedi”(Çiftlikçi, 2000: 234)

Gerdan Far. (Vücudun omuzlarla baş arasında kalan ön bölümü)

“Fehmi der ki sevindirme şeytanı,
Açtırıp gezdirme beyaz gerdanı”(Çiftlikçi, 2000: 205)

Gıybet Ar. (Dedikodu)

“Bilemem ki nedir hikmet,
Çok söylerler yalan, gıybet”(Çiftlikçi, 2000: 474)

Giriftar Far. (Tutulmuş, yakalanmış)

“Hayırsız bu derde giriftar olma,
Sana senden başka acıyan olmaz”(Çiftlikçi, 2000: 759)

Giryar Far. (Ağlayan)

“Koymuşum yoluna can ile seri,
Aşkın ile Fehmi giryar Muhammed” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Gürz Far. (Silah olarak kullanılan ağır topuz)

“Karşıma çıkacak düşman var ise,
Gürzümü göğsüne vurmaya geldim” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Har Far. (Diken)

“Çalış demiş bize Bari,
Güliden ayırt eyle harı” (Çiftlikçi, 2000: 354)

Hasbihâl Ar. (Söyleşi, sohbet)

“Hiç mi kimse hasbihalin sormadı?
Misafir ol dedim burda durmadı” (Çiftlikçi, 2000: 624)

Hasım Ar. (Düşman, yağı)

“Hasım mı bekleriz Başpiskoposu,
Dinimiz Muhammed, iman bizimdir”(Çiftlikçi, 2000: 1020)

Havai Ar. (Ciddi olmayan, ciddi işlerle uğraşmayan, ciddi işler yapmayan, dilediği gibi davranan, uçarı, hoppa, yeleme)

“Topla aklını başına, gezme havayı havayı,
Bakma gözünün yaşına yükle deveyi deveyi.”(Çiftlikçi, 2000: 326)

Helak Ar. (Ölme, öldürme, yok etme, yok olma)

“Niceleri helak oldu bu yolda,
Sabreyle ki selameti bulasın”(Çiftlikçi, 2000: 945)

Hidayet Ar. (Doğru yol, hak olan Müslümanlık yolu)

“Fehmi, sabrın sonu selamet derler,
Erişir onlara hidayet derler”(Çiftlikçi, 2000: 765)

Hikmet Ar. (Bilgelik, gizli sebep)

“Bilemem ki nedir hikmet,
Çok söylerler yalan, gıybet”(Çiftlikçi, 2000: 474)

Hoyrat Rum. (Kaba, kırıcı ve hirpalayıcı)

“Filiz vermiş güllerimi soldurdun,
Tomurları hoyrata mı yoldurdun?” (Çiftlikçi, 2000: 575)

Huri Ar. (Cennette yaşadığına inanılan dişi varlık)

“Geldiler huriler doğduğun zaman,
Yuyuben kundağa sardılar hemen” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Hürmet Ar. (Saygı)

“Kendinden küçüğe merhamet eyle,
Kendinden büyüğü çok hürmet eyle” (Çiftlikçi, 2000: 493)

İbrişim Far. (Kalınca bükülmüş ipek iplik)

“İbrişim telinden sana şal olam,
İnce bel üstüne sar Leylam, Leylam.” (Çiftlikçi, 2000: 381)

İfrit Ar. (Doğu masal ve efsanelerinde kötü ve korkunç cin)

“Meramları kast eylemek canıma,
İfrit mi, peri mi, şeytan mı bilmem.”(Çiftlikçi, 2000: 390)

Ihsan Ar. (İyilik etme, iyi davranma)

“Çetin yar başında sen bizi kurtar,
Hakkın gönderdiği ihsan Muhammed.”(Çiftlikçi, 2000: 189)

İkrar Ar. (Saklamayıp doğruca söyleme, açıkça söyleme)

“Allah birdir, ikrar birdir diyenler,
Söz verip sözünden dönenler vardır.”(Çiftlikçi, 2000: 670)

İnayet Ar. (İyilik, kayra, atıfet, ihsan, lütuf)

“Senden bir inayet olsun Yaradan,
Kader böyle imiş aman Ya Rabbi.” (Çiftlikçi, 2000: 254)

Kadir Ar. (Değer, kıymet, itibar)

“Verme kadir kıymet bilmez eline,
Yerleştire kemere bağla beline” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Kâfi Ar. (Yeterli, yetecek ölçüde olan)

“Akıl kâfi gelmez böyle bir hale,
Darılmış bülbüller, konmazlar güle” (Çiftlikçi, 2000: 765)

Kamer Ar. (Ay)

“Sensin bu dünyanın şemsi, kameri,
Allah’ın sevgili son peygamberi” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Kasavet Ar. (Üzüntü, tasa, kaygı, sıkıntı)

“Gamdan, kasavetten açılmaz gözüm,
Çek dedi isen bana ben de çekerim.” (Çiftlikçi, 2000: 469)

Kastetmek Ar. kasd + T. etmek (Amaçlamak, amaç olarak almak)

“Kast edecek olsa sana düşmanın,
Al savuş başını ordan uzak ol.”(Çiftlikçi, 2000: 902)

Kâtip Ar. (Yazman)

“Oturmuş katipler karalı yazar,
Çokları şaşırmiş yolundan azar”(Çiftlikçi, 2000: 195)

Katre Ar. (Damla)

“Haydi Şu denize dalayım derler,
Oradan bir katre alayım derler” (Çiftlikçi, 2000: 670)

Kavi Ar. (Dayanıklı, güçlü, zorlu)

“Fehmi, sen bir dini kavi olansın,
Suyu bağla, her tarafım sulansın” (Çiftlikçi, 2000: 594)

Kelam Ar. (Söz)

“Can-ı dilden geldi söylerim kelam,
Yüzgeçliğim yoktur derine dalem” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Kement Far. (Hayvanları yakalamak için kullanılan, ucu ilmikli, kaygan uzun ip)

“Aşkın kemendini sardım belime,
Şu dünyada düşer misin elime?” (Çiftlikçi, 2000: 380)

Keşiş Far. (Rahip)

“Bir keşiş o zatın bağrını ezdi,
Vaktimiz yakındır, üzme kendini.” (Çiftlikçi, 2000: 306)

Kevser Ar. (Cennette bulunduğu inanılan kutsal ırmak, havuz veya çeşme)

“Kimi içmek ister ab-ı kevseri,
Marifet gözyaşını silenler vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 673)

Köhne Far. (Eskiyip yıpranmış, bakımsız kalmış)

“Ben yurdumu terk edip de, sevmem orayı orayı.
Fehmi sen de terk edersin, köhne dünyayı.” (Çiftlikçi, 2000: 326)

Kutnu Ar. (Pamuk veya ipekle karışık pamuktan dokunmuş kalın, ensiz kumaş türü)

“İpek ile pamuk örter yaranı,
Keçinin kılından kutnu, şal olmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 1062)

Leb Far. (Dudak)

“İster sarı, ister esmer,
Lebleri bir yudum kevser” (Çiftlikçi, 2000: 475)

Leyl Ar. (Gece)

“Tevhit eyle leyl ü nehar,
Gözyaşlarından sönsün nar” (Çiftlikçi, 2000: 201)

Mahkûm Ar. (Hükümlü)

“Mahkum eyledin paranı,
Dost ile bozdu aranı” (Çiftlikçi, 2000: 944)

Malik Ar. (Sahip, iye)

“Koynunda dört pula malik olanlar,
Kendisini Süleyman sananlar vardır.” (Çiftlikçi, 2000: 670)

Mamur Ar. (Bayındır)

“Ver ama, hor bakma mamurdur pegler,
Üstümüzde olan yedi kat gökler” (Çiftlikçi, 2000: 184)

Mar Far. (Yılan)

“Beğenir yaparsın her çirkin işi,
Sürünürsün yeryüzünde mar diye” (Çiftlikçi, 2000: 221)

Maşuk Ar. (Maşuk, sevgili)

“Gönül dağa düşmüş, maşukun arar,
Yar olmazsa yararı kim arar?” (Çiftlikçi, 2000: 380)

Mecnun Ar. (1. Sevdadan ötürü kendini kaybetmiş. 2. Çılgın, deli)

“Fehmi, hiçbirini vermezler sana,
Sakin mecnun olup çıkma meydana” (Çiftlikçi, 2000: 1029)

Meftun Ar. (Tutkun, gönül vermiş, vurgun)

“Cümlemiz meftunuz Mehmed'im sana,
Düşmanın belini buker Türkiye.” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Menhiyat Ar. (Din yasakları)

“Hiçbir menhiyattan geri kalmadın,
Yavuz nefsin yakasını salmadın” (Çiftlikçi, 2000: 210)

Menzil Ar. (At değiştirmek veya konaklamak için kervanların ve posta tatarlarının indikleri bina veya han)

“Nefsine uyup da eyleme inat,
Menzile yetirmez bindiğin al at” (Çiftlikçi, 2000: 675)

Meram Ar. (İstek, amaç, gaye, maksat)

“Meramları kast eylemek canıma,
İfrit mi, peri mi, şeytan mı bilmem”(Çiftlikçi, 2000: 390)

Mercan Ar. (1. Tropik ve ılık denizlerde yaşayan, geniş resifler oluşturan, mercanlar sınıfının örneği olan, kırmızı kalker iskeletli hayvan, mercan balığı 2. Bu hayvanın iskeletinden elde edilen ve süs eşyaları yapımında kullanılan madde 3.Bu maddeden yapılmış)

“Yakın olur ırakları,
Bu lal-i mercan sizindir” (Çiftlikçi, 2000: 691)

Merkep Ar. (Eşek)

“Kızının sesini dinler babalar,
Merkebe çul oldu ipek abalar” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Methetmek Ar. med+ T. etmek (Övmek)

“Arapgir’in methin eylesin dilim,
Gülüm güler bana güller açılır” (Çiftlikçi, 2000: 678)

Meyil Ar. (1. Eğiklik, eğim, akıntı 2. Eğilim, temayül. 3.İlgi, gönül verme)

“Günleri boşa geçirdin,
Bir faniye meyil verdin”(Çiftlikçi, 2000: 152)

Mezhep Ar. (Bir dinin görüş, yorum ve anlayış ayrılıkları sebebiyle ortaya çıkan kollarından her biri)

“Mezhebimiz gerçek, dinimiz gerçek,
İçimize sevgi dolsun kardeşim” (Çiftlikçi, 2000: 480)

Mihman Far. (Konuk)

“Ben bir aciz kulum sultanım sensin,
Can-ı can içinde mihmanım sensin” (Çiftlikçi, 2000: 469)

Mihnet Ar. (Sıkıntı)

“Yazarım çektiğim derdi, elemi,
Mihnet için biz gelmişiz buraya”(Çiftlikçi, 2000: 184)

Misk Ar. (1. Asya'nın yüksek dağlarında yaşayan bir tür erkek ceylanın karın derisi altındaki bir bezden çıkarılan güzel kokulu madde. 2. Mis.)

“Bahar geldi, kışlar geri sürüldü,
Miski anber oldu toprağı taşı” (Çiftlikçi, 2000: 853)

Muhabbet Ar. (1. Sevgi 2. Dostça konuşma, yârenlik)

“Yaşamak geçmiştir böyle zamanda,
Dosta muhabbet yok, damarda kanda” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Mücevherat Ar. (Mücevherler)

“Delilsiz denize dalmak,
Ordan mücevherat almak” (Çiftlikçi, 2000: 362)

Münkir Ar. (1. İnkâr eden, kabul etmeyen. 2. Tanrı'nın varlığına inanmayan, Tanrı'nın varlığını inkâr eden)

“Münkirler bağırır Allah yok diye,
Zor saklanır iman ateş içinde” (Çiftlikçi, 2000: 195)

Mürsel Ar. (1. Gönderilmiş, yollanmış. 2. Peygamber)

“Cümle mürsellerden sen oldun yüce,
Dertlere şifasin lokman Muhammed” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Müşkül Ar. (Güç, zor, çetin)

“Girdim işkenceye kurtulmak müşkül,
Yar elinden oldum yaralı bülbül” (Çiftlikçi, 2000: 812)

Neccar Ar. (1. Dülger. 2. Marangoz)

“Neccar isen al keseri eline,
Boyuna bıyığın burma kardeşim” (Çiftlikçi, 2000: 478)

Nehar Ar. (Gündüz)

“Geçti gönlümüzün ezel baharı,
Bana zindan kılmış leyli, neharı”(Çiftlikçi, 2000: 749)

Nehiy Ar. (Bir işin yapılmasını yasak etme, engelleme, menetme)

“Onun nehyinden kaçmamız,
Yola cevahir saçmamız” (Çiftlikçi, 2000: 362)

Nuş Far. (Zevk, sefa, eğlence)

“Aşkın dolusunu kırklar elinden,
Nüş eyleyip kanmış gidenlere bak” (Çiftlikçi, 2000: 328)

Pehlivan Far. (Güreşçi)

“Pehlivan dersen er meydanına,
Sohbet baki değil, söz baki değil” (Çiftlikçi, 2000: 358)

Perverdigar Far. (Allah)

“Şikayet olmasın ey perverdigar,
Kader böyle imiş aman ya Rabbi.” (Çiftlikçi, 2000: 254)

Pir Far. (1. Yaşlı, koca, ihtiyar kimse 2. Bir tarikat veya sanatın kurucusu)

“Hizmet eyle danış pire,
Her dem gönlün bağla bire” (Çiftlikçi, 2000: 213)

Piyade Far. (Yaya)

“Derdi söyleyemem derdim ziyade,
Bu garip yollarda kaldım piyade” (Çiftlikçi, 2000: 625)

Plan Fr. (Bir işin, bir eserin gerçekleştirilmesi için uyulması tasarlanan düzen)

“Dostlar geçmez hallerimi sormadan,
Bunlar yılmadılar, pılan kurmadan” (Çiftlikçi, 2000: 390)

Poyraz Rum. (Kuzeydoğudan esen soğuk rüzgâr)

“Haberiniz olur esen poyrazdan,
Daim bir kapıda kalmalı yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 491)

Reva Far. (Yakışır, yerinde, uygun)

“Cevr ü cefa çekmek hiç reva değil,
Boşuna sararıp solmak çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 690)

Rüsva Far. (Ayıplanacak durumda olan, rezil)

“Onun ile geçin ölene kadar,
El içinde rüsva olmak çetindir.” (Çiftlikçi, 2000: 690)

Sahra Ar. (1. Kır. 2. Çöl)

“Her birisi birer türkü aldırır,
Sedaları sahraları doldurur.” (Çiftlikçi, 2000: 1029)

Sarrafa Ar. (Kuyumcu)

“Ne bilir ecnası duvar ustası,
Sarrafın elinde altın pul olmaz.” (Çiftlikçi, 2000: 1062)

Semek Ar. (Balık)

“Semek miyim deryalarda gezeyim?
Kara taşlar gibi bağrım ezerim” (Çiftlikçi, 2000: 380)

Ser Far. (Baş, kafa)

“Aşk gölü derindir dalana göre,
Acep neler görür bu ser, efendim.” (Çiftlikçi, 2000: 448)

Seyyah Ar. (Gezgin, turist)

“Seyyah olup dağı taşı dolanma,
Coşkun sular gibi coşup bulanma” (Çiftlikçi, 2000: 759)

Sikke Ar. (1. Madenî para. 2. Madenî paralara vurulan damga)

“Gidip de haram yollara, verme parayı parayı,
O bir devlet sikkesidir, silme turrayı turrayı.” (Çiftlikçi, 2000: 326)

Sinema Fr. (1. Herhangi bir hareketi düzenli aralıklarla parçalara bölerek bunların resimlerini belirleme ve sonra bunları gösterici yardımıyla karanlık bir yerde, bir ekran veya perde üzerinde yansıtarak hareketi yeniden oluşturma işi.)

“Dört evli bir köyde iki sinema,
Meydana çıkmadık daha ne kaldı?” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Sual Ar. (Soru)

“Yare gideceğim yollar güzelmiş,
Sordum, sual ettim, işler düzelmiş” (Çiftlikçi, 2000: 437)

Şad Far. (Sevimli, neşeli)

“Ördekler şal olur, göle daldıkça,
Doğru çalış doğru gez benim yavrum.” (Çiftlikçi, 2000: 493)

Şefaât Ar. (Birinin suçunun bağışlanması veya dileğinin yerine getirilmesi için o kimseyle Tanrı arasında peygamberin yaptığı aracılık)

“Her iki dünyanın şefaatkanı,
Geldin cümlemize sultan Muhammed.” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Şems Ar. (Güneş)

“Sensin bu cihanın şemsi, kameri,
Allah’ın sevgili son peygamberi” (Çiftlikçi, 2000: 189)

Şer Ar. (Kötülük, fenalık)

“Bu gidişat bizi şerre götürür,
Tersine dönmüştür, tersine gider.” (Çiftlikçi, 2000: 985)

Tacir Ar. (Ticaretle uğraşan kimse, tüccar)

“Tacir isen zahmet verme çobana,
Kimseden intizar alma kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 935)

Tahammül Ar. (İnsanın kötü, güç durumlara karşı koyabilme gücü, kaldırma, katlanma)

“Zalimin zulmüne tahammül eyle,
Bal şerbeti gibi tatlı söz söyle.” (Çiftlikçi, 2000: 675)

Takat Ar. (Bir şeyi yapabilme, başarabilme gücü, güç, hâl, derman, kuvvet)

“Kesildi takatım candan bezerim,
Böyle mi yazılmış ferman tabibim.” (Çiftlikçi, 2000: 429)

Tav Far. (İşlenecek bir nesnede bulunması gereken ısının, nemin yeterli olması durumu)

“Kimi dağda gezer, keklük avında,
Kimi devir döver, demir tavında” (Çiftlikçi, 2000: 627)

Tedarik Ar. (Araştırıp bulma, sağlama, elde etme)

“Tedarik görmenin zamanı değil,
Gün öğleyi geçmiş vakit akşamdır” (Çiftlikçi, 2000: 664)

Televizyon Fr. (Vericiden iletilen dalgaların görüntü ve ses olarak görünmesini ve duyulmasını sağlayan aygıt, televizyon alıcısı)

“Şimdi televizyon çıktı meydana,
Aç da gözlerini gör kana kana” (Çiftlikçi, 2000: 985)

Tenzilat Ar. (İndirim)

“Mala tenzilat yok biner zam zama,
Ne kurşun kar eder, ne kılıç, ne kama” (Çiftlikçi, 2000: 235)

Teşviş Ar. (Karıştırma, bulandırma)

“Kimseye vermesin gönül kışını,
Bırakın şeytanın bu teşvişini” (Çiftlikçi, 2000: 491)

Tevhit Ar. (Allah'ın birliğine inanma, bir sayma, bir olarak bakma)

“Bu olsun elinde varın,
Gece gündüz tevhit eyle.” (Çiftlikçi, 2000: 201)

Tıfil Ar. (Küçük çocuk)

“Tıfil iken aldın iki gözümü,
Bağladın yolumu, kırdın dizimi” (Çiftlikçi, 2000: 254)

Tren Fr. (Demir yolunda yolcu ve yük taşımakta kullanılan, bir veya birkaç lokomotif tarafından çekilen vagonlar dizisi, katar, şimendifer)

“Dolmakta taşmakta tiren hatları,
Gökte uçar Türkün çelik atları” (Çiftlikçi, 2000: 223)

Uhra Ar. (Ahiret)

“Dünyada uhrada iki cihanda,
Olur musun bana yar Leylam, Leylam?” (Çiftlikçi, 2000: 381)

Vasıl Ar. (Ulaşan, varan)

“Son deminde Hakk'a vasıl olasın,
Gönül bu sabırda selamet vardır” (Çiftlikçi, 2000: 675)

Zahir Ar. (Açık, belli)

“Zahirden söyleme söyle batından,
İrağa kaç her yaramaz hatundan” (Çiftlikçi, 2000: 902)

Zâr Far. (Ağlama, inleme)

“Vefasız yâre mi düştün?
Feryad ü zara mı düştün?” (Çiftlikçi, 2000: 200)

Zay Olmak Ar. Zay+ T. Olmak (Heba olmak; ziyan olup gitmek)

“Fehmi'nin emeği zay oldu derler,
Bölündü ciğeri pay oldu derler” (Çiftlikçi, 2000: 723)

Ziyade Ar. (Çok, daha çok, daha fazla)

“Ziyade söyleme sözden almaza,
Tesir etmez, kadir kıymet bilmeze” (Çiftlikçi, 2000: 902)

Zülûf Far. (Şakaklardan sarkan saç lülesi)

“Koyunlar meleşir kuzusun arar,
Oturmuş yosmalar zülfünü tarar” (Çiftlikçi, 2000: 1029)

4.2.8. Argo

Fehmi Gür'ün şiirlerinde argo kelimeler yok denecek kadar azdır. Şiirlerdeki argo kelimeler şunlardır:

Yosma: 1. Güzel, çok güzel. 2. Oynak, albenili. 3. Korkusuz, çekincesiz.

“Koyunlar meleşir, kuzusun arar,
Oturmuş yosmalar zülfünü tarar.”(Çiftlikçi, 2000: 1029)

Kahpe: 1. Orospu, ahlaksız kadın. 2. Dönek.

“Türk'ün orduları ezelden şanlı,
Cümlesi kahraman, kılıcı kanlı,
Almamış dersini kahpe Yunanlı,
Bir daha dersini alsın kardeşim.” (Çiftlikçi, 2000: 480)

Şairin şiirlerinde bulunan söz varlığı unsurlarının tespiti, bize şairin dil ve üslubu hakkında birtakım bilgiler vermektedir.

Fehmi Gür'ün şiirlerinde samimi, açık ve anlaşılır bir dil göze çarpmaktadır. Şiirlerde ara ara yerel söyleyişler etkili olmakla beraber çoğunlukla halkın konuştuğu dil hakimdir.

Şiirlerde göze çarpan bir başka şey de Arapça ve Farsça kelimeler ile terkiplerin bulunmasıdır. Yabancı kelimeler ve terkiplerin çoğu halkın bildiği ve kullandığı artık Türkçeye mal olmuş kelimelerdir: zahir, tıfil, ezel, batın, cennet, cehennem, ab-ı kevser vb.

Fehmi Gür, şiirlerinde okuyucularına birtakım dersler ve nasihatler vermektedir. Halka halkın eksiklik ve yanlışlıklarını anlattığı için halkın anlayacağı sade ve açık bir dil kullanmıştır. Ayrıca şairin toplumsal meselelere duyarlı olduğunu da şiirlerinden anlamak mümkündür.

Şair şiirlerinde anlamı kuvvetlendirmek amacıyla sıfat ve isim tamlamalarından mümkün olduğunca fazla yararlanmışır: yeri yüzü, Fehmi'nin emeği, Türk'ün orduları, Türklerin kolu, kötü gün, orta yer, iki dünya, çirkef sözler vb.

Fehmi Gür şiirlerinde söz sanatlarından da faydalanmıştır. Göze çarpan sanatlar arasında teşbih, istiare, telmih, teşhis, intak ve mübalağa gelmektedir.

“Kul hakkı dediğin kara bir çalı,
Değse, yırtar atar yeşili alı,
Gülene hayretmez ağların malı,
Doldurursun el malını kar diye.” dizelerinde teşbih sanatı göze çarpmaktadır.

“ Fehmi der ki yanlış yolu tutamam,
Acıları tatlı bala katamam,
Yatağıma girip rahat yatamam,
Yastık kor kor yorgan ateş içinde.” dizelerinde tezat ve mübalağa sanatları görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Şiir, insanların duygu dünyalarını coşturan bir tür olması nedeniyle, çokça ilgi görmektedir. Hem etkileyciliği hem de aklıda kolay kalması onu ayrıcalıklı kılmıştır diyebiliriz. Şairler vermek istedikleri birtakım mesajları veya toplumda gördükleri aksaklıkları şiirler aracılığıyla verirler. Bir şairin anlatım gücü ne kadar yüksekse verdiği mesaj da o kadar etkili olmaktadır. Fehmi Gür, şiirlerinde akıcı ve açık bir anlatımı seçmiştir. Seçtiği kelimeleri vermek istediği değere göre belirlemiş ve kelimelere yoğun anlamlar yüklemiştir.

Bu çalışmada öncelikle Fehmi Gür'ün şiirlerinin toplu olarak yayınlandığı Ramazan Çiftlikçi'nin "Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür" adlı eserinde bulunan 881 şiir okunarak, değerler eğitimi ve söz varlığı unsurları bakımından zengin olan şiirler belirlenmiştir. Şiirler 2018 Türkçe Öğretim Programı'nda yer alan; adalet, dostluk, dürüstlük, öz denetim, sabır, saygı, sevgi, sorumluluk, vatanseverlik, yardımseverlik ana başlıklarına indirgenen ve içinde geri kalan bütün değerleri de sakladığı kabul edilen kök değerler açısından incelenmiştir. Söz varlığı unsurlarının analizinde ise Doğan Aksan'ın söz varlığı sınıflandırmasına giren: temel söz varlığı, argo, atasözü, deyim, ilişki sözler, ikilemeler, çeviri sözler, terimler, yabancı sözcükler ve kalıplaşmış sözler başlıkları kullanılmıştır.

Bu bölümde, çalışmaya konu olan kitaplar üzerinde yapılan değerler eğitimi ve söz varlığı incelemesinin sonucunda elde edilen bulgular değerlendirilmiş ve konu ile alakalı öneriler sunulmuştur. Yapılan incelemede elde edilen sonuçlar şu şekildedir:

1. Fehmi Gür'ün incelenen 100 şiirinde değerler eğitimi ve söz varlığı unsurları belirlenmiştir. İçinde birden fazla değer barındıran şiir sayısı oldukça fazladır. Örneğin "80" numaralı şiirde sorumluluk, vatanseverlik ve dürüstlük değerleri beraber işlenmiştir.

2. Fehmi Gür, Malatya'nın Arapgir ilçesinde oldukça tanınan bir halk şairi olması dolayısıyla yapılan çalışma Malatya ve Arapgir için ayrı bir öneme sahiptir. Gür'ün şiirlerinde yaşadığı coğrafya olan Arapgir'in kültürünü, gelenek ve göreneklerini görmek mümkündür. Ayrıca şairin bazı şiirlerinde yöreye ait yerel konuşmanın izlerini de görmek mümkündür.

3. Şiirlerdeki değerler eğitimi unsurlarının incelenmesi sonucunda adalet değerinin üç şiirde yer alarak en az işlenen değer olduğu görülmüştür. Şairin adalet değerine yüklediği anlam ise kötülük yapanların er geç Allah'ın adaletine göre cezalandırılması şeklindedir. Şiirlerde daha çok ahlaki ve törel değerlere uyma ön plandadır.

4. Dostluk değeri beş şiirde yer almıştır. Şair kendisine dost olarak Allah'ı görmüştür. Adeta dostu için yaşamakta ve onun için her türlü fedakarlığı yapmaktadır. Dostluk değeri, Görüş'te yayımlanan "18, 186, 222, 250, 334" olmak üzere beş şiirde yer almaktadır.

5. Dürüstlük, doğru sözlü olmak, yalan söylememek, hak yememek anlamlarıyla şiirlerde yer alır. Şaire göre dürüst olmak, cennet kapısını açan bir anahtar değerindedir. Şair dürüst olan insanları anlatırken, yalan söyleyen, ikiyüzlü ve hak yiyen insanları da anlatır. Böylece okuyucuya ikisini karşılaştırma fırsatı vererek, dürüst insanın kazançlı olduğu mesajını verir. Dürüstlük değeri toplam on dört şiirde yer almıştır.

6. Öz denetim, kişinin kendine kurallar koyarak kendini kontrol altında tutmasıdır. Fehmi Gür'ün kuralları Allah'ın emir ve yasaklarıdır. O, bu emir ve yasaklara uymayı kendine sürekli hatırlatır. İncelenen şiirlerden dokuz şiirde öz denetim değeriyle ilgili bulgulara rastlanmıştır.

7. Sabır değeri on yedi şiirde işlenmiştir. Şair, sabır değerini verirken bu dünyada başa gelen şeylerin hep imtihan olduğunu ve geçici olduklarını anlatır. Ayrıca sabrın sonunun selamet olacağı mesajını verir. Kötü olayların ve durumların sonsuza kadar sürmeyeceğini, bu yüzden Allah'tan gelen her şeye sabretmek gerektiğini söyler.

8. Saygı ve sevgi değerini şair çoğunlukla beraber işlemiştir. Saygı değeri sekiz şiirde yer alırken sevgi değeri 28 şiirde yer bulmuştur. Şair sevgiyi sadece insana duyulan bir duygu olarak görmez. Şiirlerde aile sevgisi, insan sevgisi, hayvan sevgisi, doğa sevgisi, Allah ve Peygamber sevgisi değerleri işlenmiştir. Aile sevgisi işlenirken

saygı değeri de Şiire serpiştirilmiştir. Baba ve anneye olan saygısızlıktan oldukça rahatsız olan Şair, anne ve babalara saygı ve hürmette kusur edilmesini istemez.

9. Şair, sorumluluk değerini on dört Şiirde işlemiştir. Kişilerin birbirlerine ve Allah'a olan sorumlulukları oldukça fazla yer almaktadır. Ayrıca ocukların anne ve babalarına, anne babaların da çocuklara olan sorumluluklarına vurgu yapılmıştır. Daha çok çalışmak ve ibadet etmek Şairin vurguladığı sorumluluk unsurlarıdır.

10. Vatanseverlik değeri on bir Şiirde yer almıştır. Şair vatanını, memleketini seven bir insan olmanın gerekliliğini anlatır. Vatan için yapılan fedakarlıkları anlatırken tarihten örnekler verir. Vatansever olmanın sebeplerini anlatarak bu değeri insanlara aşılar.

11. Yardımseverlik, insanın çevresinde zorluk içinde bulunan insanların ve canlıların bu durumdan kurtulmalarını sağlamaktır. Şair Şiirlerinde düşküne, yoksula, yetime yardım etmeyi sürekli öğütler. Özellikle maddi imkanı yerinde olan insanların yoksullara el uzatmasını ister. Bunun dışında acı çeken ve özgün insanların dertlerine ortak olmak, onların gözyaşlarını dindirmek de yardımseverlik olarak görülür. Yardımseverlik değeri on beş Şiirde yer almıştır.

12. Şiirlerde işlenen değerler eğitimi unsurları ile ilgili bir sonuca varacak olursak, Şiirlerde en çok işlenen değer, yirmi sekiz Şiirde yer alan “sevgi” değeridir. İkinci olarak on yedi Şiirde yer alan “sabır değeri, nc olarak da on beş Şiirde bulunan “yardımseverlik” değeri yer almıştır. En az işlenen değer ise dört Şiirde yer alan “adalet” değeri olmuştur.

13. Fehmi Gr'n incelenen Şiirlerinden bazılarında daha önceden karşılaşılmayan kelimelere ve tamlamalara rastlanmaktadır. Kelimeler yer yer anlaşılmaz olmakta, bu durum Şiirlerin akıcılık ve açıklığını etkilemektedir. Kullanılan kelime ve tamlamaların Arapça ve Farsça olması Şiirlerin dilini ağırlaştırmıştır. “189” numaralı Şiirde geçen “şems-i taban” ve “480” numaralı Şiirde geçen “ervah-ı ezel” tamlamaları, “491” numaralı Şiirdeki “teşviş” ve “210” numaralı Şiirdeki “menhiyat” kelimeleri bu duruma örnektir.

14. Şiirlerde argo kelimelere yok denecek kadar az sayıda rastlanmıştır. Bu yönüyle okunabilecek Şiirler arasındadır.

15. Şiirlerde az da olsa eviri kelimelere rastlanmıştır.

16. Şiirler atasözü ve deyimler bakımından zengindir. Atasözleri verilirken vezne uydurma kaygısı güden şair, bazen atasözünün yarısını yazarak gerisini okurun tamamlamasını istemiştir. “609” numaralı şiirde “At belki bulunur, meydan bulunmaz” diyerek “At bulunur, meydan bulunmaz; meydan bulunur, at bulunmaz.” atasözünün bir kısmını vermiştir.

17. İncelenen şiirler ikilemeler yönünden zengindir. İkilemelerde en fazla aynı sözcüğün tekrarından oluşan ikilemeler kullanılmıştır.

18. İlişki (kalıp) sözlere şiirlerde az da olsa rastlanmıştır.

19. Şiirlerde terimlere de rastlanmıştır. Daha çok dini ve askeri terimleri kullanan şair, coğrafi terimlere de yer vermiştir.

20. Yabancı sözcükler şiirlerde oldukça fazla kullanılmıştır. Bazı şiirler saf bir Türkçeyle yazılırken bazılarında Arapça, Farsça kelime ve tamlamalara yoğun şekilde rastlanmıştır. Yabancı kelimelerin çoğu dilimize mal olmuş, halkın anlayacağı kelimelerdir. Bunun yanında dilimize yerleşmiş bazı Rumca ve Fransızca kelimeler de şiirlerde yer almıştır.

Fehmi Gür’ün şiirleri üzerine yapılan araştırma, halk şairleri ile ilgili yapılan diğer araştırmalarla kıyaslandığında benzer sonuçlara ulaşıldığı görülmüştür:

Doğan (2017), Seyrani’nin şiirleri üzerine yaptığı araştırmada şiirleri değerler eğitimi açısından incelemiş ve şiirlerin ortaokul Türkçe ders kitaplarına alınabilirliğini değerlendirmiştir. Seyrani’nin şiirleri ile Fehmi Gür’ün şiirleri arasında bazı benzerlikler bulunmuştur. Öncelikle her iki çalışmada da en çok işlenen değer sevgi olmuştur. Seyrani’nin şiirlerinde ikinci değer doğruluk iken Fehmi Gür’ün şiirlerinde sabır olmuştur. Her iki çalışmada da bir şiirde birden fazla değere rastlanmıştır. Her iki şairin şiirlerinde, değerler aktarılırken dini yönün çok ağır bastığı görülmüştür. Birçok şiirde Allah sevgisinin izleri görülür. Bu noktada Seyrânî’nin ve Fehmi Gür’ün şiirlerinden Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin kazanımlarının verilmesinde de yararlanılabilir. Seyrânî’nin şiirleri incelendiğinde özellikle hece ölçüsüyle yazdığı şiirlerde sade bir Türkçe kullandığı görülmektedir. Fehmi Gür’ün şiirlerinde de sade bir Türkçe ve hece ölçüsü göze çarpar. Seyrani’nin şiirlerinde çoğunlukla dolaylı anlatıma gidilmemiş verilmek istenen ileti doğrudan verilmiştir. Fehmi Gür de şiirlerinde doğrudan “şunu yapmayın, bunu yapın” gibi ifadelerle mesajını dolandırmamıştır.

Sonuç olarak Fehmi Gür, insanlara iyiyi, doğruyu nasihat eden şiirleri ile değer yargılarımızı öğretmeyi, ahlaklı ve geleneklerine uygun bireyler yetiştirmeyi, Allah inancı ile dolu hayatlar yaşamayı, sevgi, saygı ve yardımlaşmanın ön planda olduğu bir hayatı aşlamayı amaçlamıştır.

Bazı şiirler yabancı kelimeler içermekte olup, bazı şiirlerde yalın bir dil kullanması şairin dil ve üslubunu dengelemiştir diyebiliriz. Şairin, çok ağır ve anlaşılmaz bir dile sahip olduğunu söyleyemeyiz. Genel itibarıyla sade ve anlaşılır bir dile sahiptir diyebiliriz.

5.2. Öneriler

1. Toplumsal ve eğitsel değerlerin insanlara kazandırılmasında edebi türler oldukça önemli bir yere sahiptir. Şiirler akılda kalıcılığı yönünden birtakım değerlerin aşılması için kullanılmaktadır. Fehmi Gür'ün şiirleri değerler bakımından oldukça zengindir. İnsanlara sevgi, merhamet, sabır, yardımlaşma gibi değerlerin kazandırılmasında şiirler kullanılabilir.

2. Doğa sevgisi aşılırken “43, 71, 335” numaralı şiirlerden, insan sevgisi ve merhamet değerleri işlenirken “72, 110, 240” numaralı şiirlerden faydalanılabilir.

3. Dürüstlük değeri işlenirken “58, 64, 80, 99, 188, 216” numaralı şiirlerden faydalanılabilir.

4. Öz denetim değeri kazandırılırken “72, 289, 259” numaralı şiirlerden örnekler verilebilir.

5. Sabır değeri aşılırken “47, 63, 116, 265, 266, 283, 540” numaralı şiirler kullanılabilir.

6. Vatanseverlik konusu işlenirken “26, 85, 522, 523” numaralı şiirlerden faydalanılabilir.

7. Yardımseverlik değeri kazandırıldığı sırada “65, 113, 165, 397, 427” numaralı şiirlerden yardımseverliğin çeşitli hallerine örnekler verilebilir.

8. Şiirlerde geçen argo kelimeler oldukça azdır. Bu nedenle her yaş grubunda okunabilecek, ahlaki ve toplumsal bir yozlaşmaya yol açmayacak düzeydedir.

9. Şiirlerde insanları kötüye yönlendirecek, ahlakı bozucu konulara rastlanmamıştır. Sadece birkaç şiirde şiddete yönlendirebilecek kelime ve söylemlere rastlanmıştır.

10. Şiirler deyim ve atasözleri bakımından zengin oldukları için bu konuların öğretiminde kullanılabilir.

11. İkilemeler özellikle aynı kelimenin tekrarından oluşan ikilemelere örnekler verilirken şiirlerden faydalanılabilir.

12. Bazı şiirlerin soyut kavramlar içermesi ve dini ağırlıkta olması sebebiyle şiirlerden daha çok lise edebiyat ve din kültürü derslerinde yararlanılması daha uygun bulunmuştur.

13. Fehmi Gür, iki dünya savaşının olumsuz koşulları arasında yetişmiş, daha doğrusu kendini yetiştirmiş bir halk şairi diğer bir deyişle bir yaygın eğitimcidir. Hem kök değerleri çevresindeki insanlara aşılama çalışmış hem de dilimizi başarılı bir biçimde kullanmış âmâ bir şairdir. Cumhuriyet döneminde yaşamış Aşık Veysel, Mustafa Ruhani, Şah Turna gibi âmâ halk şairleri arasında adı ön sıralarda anılmalı; şiirlerinden eğitim ve öğretim ortamlarında sık sık yararlanılmalıdır.

Şiirlerini saz eşliğinde çalıp söylemediği için Aşık Veysel kadar tanınmamış ancak Anadolu halkı ve aydınlar onu daha çok basılı bir sayfalık destanları ve gazetelerde çıkan şiirleriyle tanımıştır. Ramazan Çiftikçi' nin Fehmi Gür'ün bütün şiirlerini yayımlamasının ardından ünü daha geniş çevrelere ulaşmıştır. Çeşitli sempozyumlarda bildirilere ve makalelere konu olmuştur. Böylece halk şairleri arasındaki hak ettiği yeri almıştır.

KAYNAKÇA

1. İncelenen Eserler

Çiftlikçi, R. (2000). Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri I-II. Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.

2. Yararlanılan Kaynaklar

Akbaş, O. (2004). *Türk Milli Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim 2. Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Ankara

Akbaş, O.(2008). *Değerler Eğitimi Akımlarına Genel Bir Bakış. Değerler Eğitimi Dergisi*. 6(16), 9-27.

Akkaya, N.(2010). Aşık Tarzı Şiir Geleneğinde Halk Eğitimi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*. (27). 87-100.

Aksan, D. (1987). *Her Yönüyle Dil* (1. Cilt 3. Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (2003). *Dil, Şu Büyülü Düzen*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2003). *Her Yönüyle Dil. Ana Çizgileriyle Dil Bilim* (3. Cilt). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aksan, D. (2004). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Engin Yayıncılık.

Aksan, D. (2005). *Türkçenin Gücü* (8.Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2013). *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* (7.Basım). Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksan, D. (2015). *Türkçenin Söz Varlığı*. Ankara: Bilgi Yayınevi.

Aksoy, Ö . (1963). *Atasözleri, Deyimler*. Türk Dili Araştırmaları Yıllığı - Belleten, 10 ( ), 131166.

Aksoy, Ö. (1984). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*. (1.Cilt). Atasözleri Sözlüğü. (2.Cilt) Deyimler Sözlüğü. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Aktaş, Ş. ve Gündüz, O. (2005). *Yazılı ve Sözlü Anlatım: Kompozisyon sanatı*. Akçağ Yayınları.

Akyol, Y. (2016). *Ortaokul 6. Sınıf Öğrencilerinin Vatanseverlik Değerine İlişkin Metaforik Alguları*. *Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi*, (7), 19-32.

Altın, F. T. (2010). *Mevlana'nın Eserlerinde Dostluk ve Samimiyet Değerlerinin İşleniş ve Eğitim Açısından Tahlili*. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

Avcı, Y.Y. (2010). *Aşık Veysel'in Şiirlerinde İkilemeler*. Dokuz Eylül Üniversitesi. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi. (28). 59-70.

Aydın, M.Z. (2010). *Okulda Değerler Eğitimi*. Eğitime Bakış. 6(18). 16-19.

Aydın, M.Z. ve Gürler, A.Ş.(2013). *Okulda Değerler Eğitimi* (3.Baskı). Ankara: Nobel Yayınları.

Aydın, Y.(2018). *Türkçe Sözlükte İlişki Sözleri*. Yüksek Lisans Tezi. Kırklareli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Bağcı, H. (2010). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Atasözleri ve Deyimleri Algılama Düzeyi. TÜBAR. XXVII- Bahar. 91-110.
- Bal, H. (2001). *Bilimsel Araştırma Yöntem ve Teknikleri*. Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Yayınları.
- Balcı, F. ve Yelken, T. (2010). İlköğretim Öğretmenlerinin Değer Kavramına Yükledikleri Anlamlar. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 39 (39), 81-90.
- Banguoğlu, M. (2015). *Türkçenin Grameri* (10.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baş, B. (2010). *Söz Varlığının Oluşumu ve Gelişiminde Çocuk Edebiyatının Rolü*. TÜBAR. XXVII- Bahar. 137-159.
- Bulut, C. (1998). *Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı ve Şiirleri (A-M)*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi. Malatya.
- Büyükoztürk, Ş. vd., (2017). *Bilimsel Araştırma Yöntemleri*. (23. Baskı). Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Coşar, M. (2009) *Schopenhauer'da Sanatın Anlamı Üzerine*. Journal of World of Turks / Zeitschrift für die Welt der Türken. 1 (2). 31-41.
- Çağın, Ş. (2012). *Yeni Şiirin Peşinde: Nurullah Ataç ve Garipçiler*. Yeni Türk Edebiyatı Dergisi 5, 7-29.
- Çandır, K. (2013). Ahmet Hamdi Tanpınar'ın Şiir Hakkındaki Düşünceleri. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Karatekin Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 1(1), 185.
- Çelikkaya, H. (1996). *Fonksiyonel Eğitim Sosyolojisi*. İstanbul: Alfa Yayınları.
- Çibik, B. (2017). *Aşık Yalınayak'ın Şiirlerinde Değerler Eğitimi: Dil, Kültür, Kimlik*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sivas.
- Çiftlikçi, R. (2000). Arapgirli Halk Şairi Fehmi GÜR Hayatı- Sanatı- Bütün Şiirleri I-II. Malatya Belediyesi Kültür Yayınları.
- Çiftlikçi, R. (2017). Gelenek İçerisinde Halk Şairinin Fonksiyonu: Arapgirli Fehmi Gür (1914-1982). *Geçmişten Günümüze Malatyalı İlim ve Fikir İnsanları Sempozyumu* (2. Cilt). Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi. ss.11-21
- Devellioğlu, F. (2004). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.
- Doğan, Z . B.(2017). *Seyrânî'nin Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından Ortaokul Türkçe Ders Kitaplarına Alınabilirliği Bakımından İncelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Sivas.
- Duvarcı, A. (2017). Arapgirli Halk Şairi Fehmi Gür'ün Şiirlerindeki Yaşameler Hakkında Bir Değerlendirme. *Geçmişten Günümüze Malatya Uluslararası Sempozyumu Kent, Kültür ve Kimlik Bildiriler*. Ankara: Atatürk Araştırma Merkezi ss.241-252
- Elçin, Ş. (1993). *Halk Edebiyatına Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Ergin, M. (2002). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul: Bayrak Yayınları.
- Ersoy, H. (2014). Türkçedeki Yabancı Sözcüklerin Kullanım Alanı Bilgileri ve Düşündürdükleri (Sözlükbilimsel Bir Çalışma). *Akademik İncelemeler Dergisi (AİD)*, 1 (2), 205-219.
- Ertürk, S.(1997). *Eğitimde Program Geliştirme*. Ankara: Meteksan A.Ş.

- Fedai, Ö. (2011). Ali Ekrem'in Şiir Demeti ve Tevfik Fikret'in Şermin Adlı Eserlerinde Çocuklara Verdikleri Eğitimin Mahiyeti. *Electronic Turkish Studies*, 6(3), 763-779.
- Girmen, P. (2013). Türkçe Eğitiminde Atasözleri ve Değer Eğitimi. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 11 (25), 117-142.
- Gökdayı, H. (2008). Türkçede Kalıp Sözler. *Bilig.* (44). 89-10.
- Gözütok, Ş. (2011). *Aşık İhsan Yavuzer'in Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Erzurum.
- Güleryüz, H. (2002). *Yaratıcı Çocuk Edebiyatı*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.
- Gür, N. (2017). *Babam Fehmi Gür'ün Hayat Hikayesi ve Şiirleri*. Ankara: Sonçağ Yayınları.
- Hökelekli, H. (2011). *Ailede, Okulda, Toplumda Değerler Psikolojisi ve Eğitimi*. İstanbul: Timaş Yayınları.
- Kara, R., & Tören, A. (2011). Âşık Veysel'in Şiirlerinde Eğitim. *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*. (46), 127-144.
- Karadağ, Ö. (2013). *Kelime Öğretimi*. İstanbul: Kriter Yayıncılık.
- Karasar, N. (2006). *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. (16. Basım). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kavcar, C. (1988). II. Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim. (2.Baskı). Malatya: İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Yayınları.
- Kavcar, C. (2017). *Edebiyat ve Eğitim* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavcar, C. ve Diğerleri (2002). *Yazılı ve Sözlü Anlatım* (2. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Kavruk, H. ve Diğerleri.(2003). *Türk Dili Yazılı ve Sözlü Anlatım*. Malatya: Uğur Matbaası.
- Kavruk, H. ve Özer, M. (2006). *Geçmişten Günümüze Malatya Şairleri*. Malatya Belediyesi Yayınları.
- Kaya, M . (2013). Okuma-Yazma Öğretiminde Şiir. *Dil ve Edebiyat Dergisi*, 10 (1), 49-96.
- Kızılkaya, Ö. F. (2011). *Aşık Mustafa Ruhani'nin Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Temalar*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Erzurum.
- Kolukısa, E. A. vd., (2008). *İlköğretim Sosyal Bilgiler 4 Öğretmen Kılavuz Kitabı*. Ankara: Gizem Yayıncılık.
- Komşu, U. C. (2017). Yetişkin Eğitiminde Bir Öğretim Aracı Olarak Şiirin Rolü: Literatür Taraması Örneği. *Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi*, 14(1), 1.
- Korkmaz, Z. (2014). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (4.Baskı). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Korkmaz, Z. (2017). *Türk Dili ve Kompozisyon*. Ankara: Ekin Yayıncılık.
- Korunan, O. (2011). Şiir ve Anlam. *Sosyal Bilimler Dergisi*. 1(5). 102-108.
- Köylü, M. (2016). *Teoriden Pratiğe Değerler Eğitimi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2005). Kelime Hazinesi Çalışmaları Açısından Kelime Kavramı Üzerine Bir Değerlendirme. *Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 25 (2), 293-307.

- Kurudayıoğlu, M. ve Karadağ, Ö. (2010). Türkçedeki Kelime Türetme Özelliğinin İlköğretim Öğrencilerinin Yazılı Anlatımlarına Yansıması. *TÜBAR*. XXVII- Bahar. 437-455.
- Macit, M. ve Soldan, U.(2008). *Edebiyat Bilgi ve Teorileri El Kitabı*. (3.Baskı). Ankara: Grafiker Yayıncılık.
- Nayman, C. (1997). *Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı, Şiirleri(N-Z)*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümü Malatya.
- Oğuzkan, F.(1981). *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özbalcı, M .(2014). Şiire ve Şaire Dair Bazı Notlar. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5 (1), 221-231.
- Özdemir, E. (2014). *Açıklamalı- Örnekli Edebiyat Sözlüğü*. Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Özmen, F. (1999). Etkili Eğitimin Gerçekleştirilmesinde Duyuşsal Alanın Önemi. Sevgi Eğitimi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(1), 193-198.
- Öztürk, A. (1999). *Fehmi Gür'ün Şiirlerinde Ana Temalar*. Arapgir Postası. 21.05.199913.06.1999.
- Parlatır, İ. (2009). Osmanlı Türkçesi Sözlüğü (2. Baskı). Ankara: Yargı Yayınları.
- Pilav, S. (2008). Terim Sorunu ve Eğitim Öğretimde Terimlerin Yeri ve Önemi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*. 1(16). 267-276.
- Saadati, M. S. (2016). *Varlık Bağlamında Şiir ve Soyut Sanat*. Sanatta Yeterlik Tezi. Hacettepe Üniversitesi. Ankara.
- Sağlam, M. (2001). *Atasözleri ve deyimlerde imgelem*. Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi, 18 (1). 45-51.
- Şahin, Ç. (2010). *Verilerin Analizi Bilimsel Araştırma Yöntemleri* (Editör: Kıncal, R.). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Şahin, H. (2006). Terimlerin Genel Dile Yansımasına Dair Bazı Gözlemler. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1 (20), 123-129.
- Şahin, H. (1998). *Fehmi Gür'ün Şiirlerinde Nasihat ve Yergi, Türk Halk Kültüründen Derlemeler I*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Şahin, H. (2012). *Aşık Fuat Çerkezoğlu'nun Şiirlerinde Yer Alan Eğitsel Unsurlar*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Erzurum.
- Şahin, H. (1998). Fehmi Gür'ün Şiirlerinde Arapgirlik Olgusu. Yayınlanmamış Bildiri.
- Şahin, M. Ü. (1999). *Fehmi Gür'ün Dil ve Üslup Özellikleri*. Arapgir Postası. 19.03.1999
- Şentürk, A. (1979). *Arapgirli Fehmi Gür*. Türk Folklor Araştırmaları. S.363.
- Tekçe, E. (1998). *Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı ve Şiirleri(N-Z)*. Yayınlanmamış Lisans Tezi İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Malatya.
- Tırkaz, G. (2014). *Yirminci yüzyıl âşıklarından Âşık Mehmet Yakıcı, Âşık Huzûrî, Âşık Veysel Şatıroğlu ve Âşık Efkârî'nin Şiirlerinde Eğitim unsurları*. Yüksek Lisans Tezi. Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Antalya.
- Toklu, M.O. (2003). *Şiir Dili ve Çevirisi*. Ankara: Akçağ Yayınları.

- Tolar, O.N (2018). *Şiir ve Poiesis Olarak Modern Türk Şiiri*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi. Erzurum.
- Topcubaşı, T. ve Polat, S. (2018). Farklılıklara Saygı Eğitim Programının Öğrencilerin Farklılıklara Saygı Düzeyine Etkisi. *Kalem Eğitim ve İnsan Bilimleri Dergisi*. 8(2), 387417.
- Turgut, B. K. (2018). *Sosyal Bilgiler Dersinde Sorumluluk, Yardımseverlik, Hak ve Özgürlüklere Saygı Değerlerinin Kazanımında İşbirlikçi Öğrenme Modelinin Etkisi*. Doktora Tezi. Atatürk Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü. Erzurum.
- Türk Dünyası Edebiyat Kavramları ve Terimleri Sözlüğü*. (2006). Cilt 5. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.
- Türkçe Sözlük*. 2005. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkçe Sözlük* 1998. (9.Baskı) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Uludağ, M. E. (1997). *Arapgirli Fehmi Gür'ün Hayatı, Sanatı, Şiirleri (A-M)*. Yayınlanmamış Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Eğitim Bölümü. Malatya.
- Ulusoy, K. Arslan, A. (2014). *Değerli Bir Kavram Olarak Değer ve Değerler Eğitimi. Farklı Yönleriyle Değerler Eğitimi*. (2. Baskı) (Editörler: Turan, R; Ulusoy, K.). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Ünalın, Ş.(2005). *Dil ve Kültür* (3. Baskı). Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Ünlüer, G. (2012). Sosyal bilgiler dersinde sorumluluk değerinin kazandırılmasına ilişkin veli görüşleri. *Eğitim ve İnsani Bilimler Dergisi: Teori ve Uygulama*, (6), 95-116.
- Yakıcı, A. ve Diğerleri (2004). *Üniversiteler İçin Türkçe 1- Yazılı Anlatım*. Ankara: Bilge Yayınları.
- Yalnız, A.,ve Yıkılmaz, Y. (2018). Değerler Eğitimi Kavramı Olarak Dürüstlük ve Dürüstlük Ölçeği (DÖ) Türkçe Formu: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması. *Hitit Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*. 17(34), 649-666.
- Yalvaç, C. (1985) *Büyük Halk Şairi Arapgirli Fehmi Gür*. Görüş. 8- 12.3.
- Yardımcı, M. (1996). Arapgirli Şair Fehmi Gür Hayatı- Sanatı- Şiirlerinden Örnekler. *İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. (2). 235-242.
- Yardımcı, M. (1999) *Arapgirli Aşık Fehmi Gür*. Türk Halk Bilimi ve Edebiyat Araştırmaları. Ankara: Ürün Yayınları. 121-128.
- Yıldırım, A.,ve Şimşek, H. (1999). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Teknikleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2000). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yıldız, D. Ç. (2011). İbrahim Zeki Burdurlu'un Eserlerinde Sevgi Değeri. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi* (29). 203-230.
- Yılmaz, M. (2014). *Değerler Eğitimi ve Okul Etkinlikleri* (2.Basım). İstanbul: Dem Yayıncılık.
- Yörük, Y. (1984). *Edebiyat Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Eğitim Yayınları.

Yurduşen, Y. (2013). *Áşık Edebiyatı Halk Şiiri'ndeki Eğitsel ve Öğretisel Unsurlar (Aşık Veysel Örneği)*. Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü Sivas.

İnternet Ulaşımaları:

Sabır [http:// www.insanidegerleregitemi.com/](http://www.insanidegerleregitemi.com/) Erişim Tarihi: 15.04.2019

Sorumluluk [http:// www.turkcebilgi.com./](http://www.turkcebilgi.com/) Erişim Tarihi: 15.04.2019

